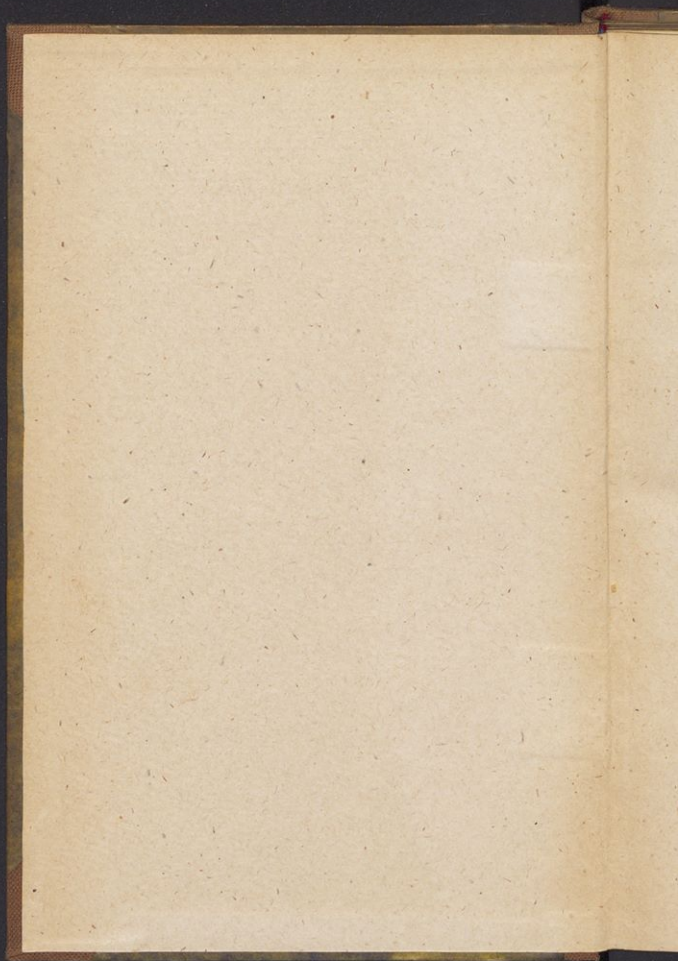
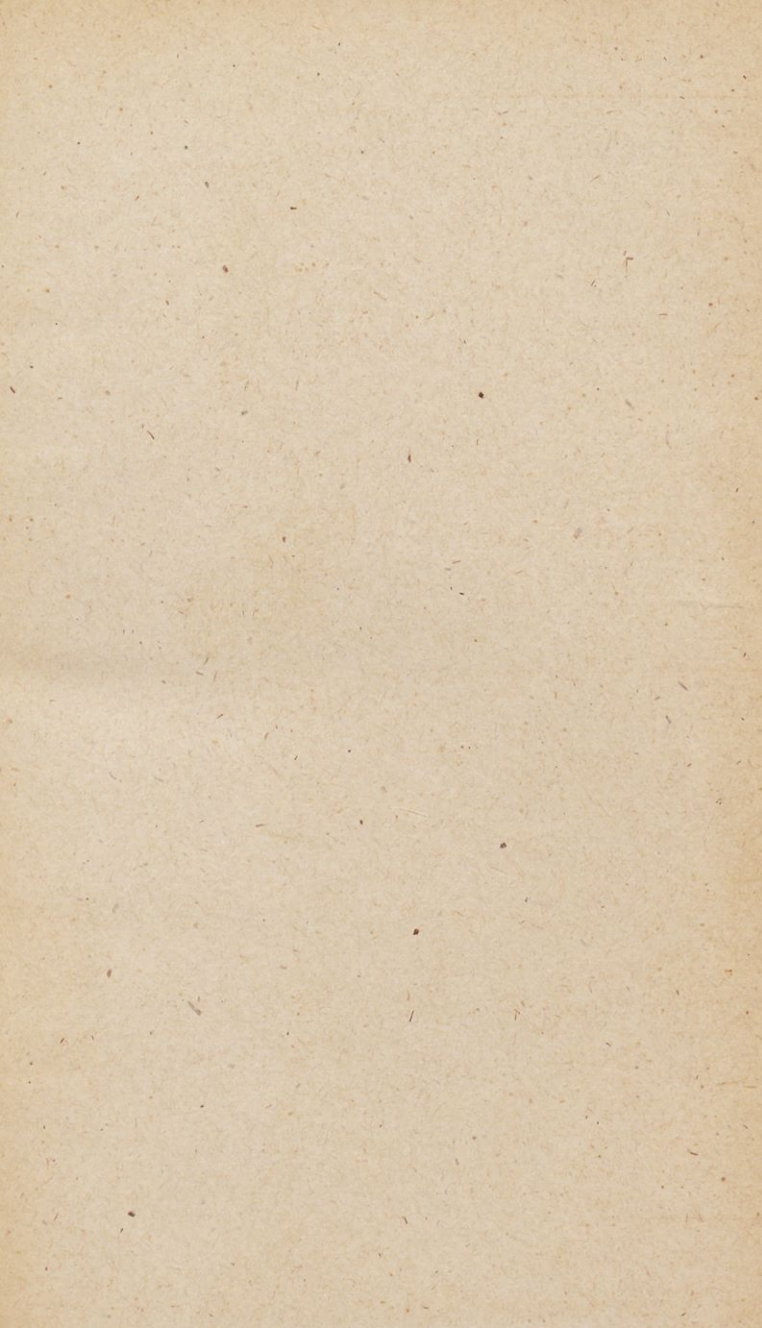
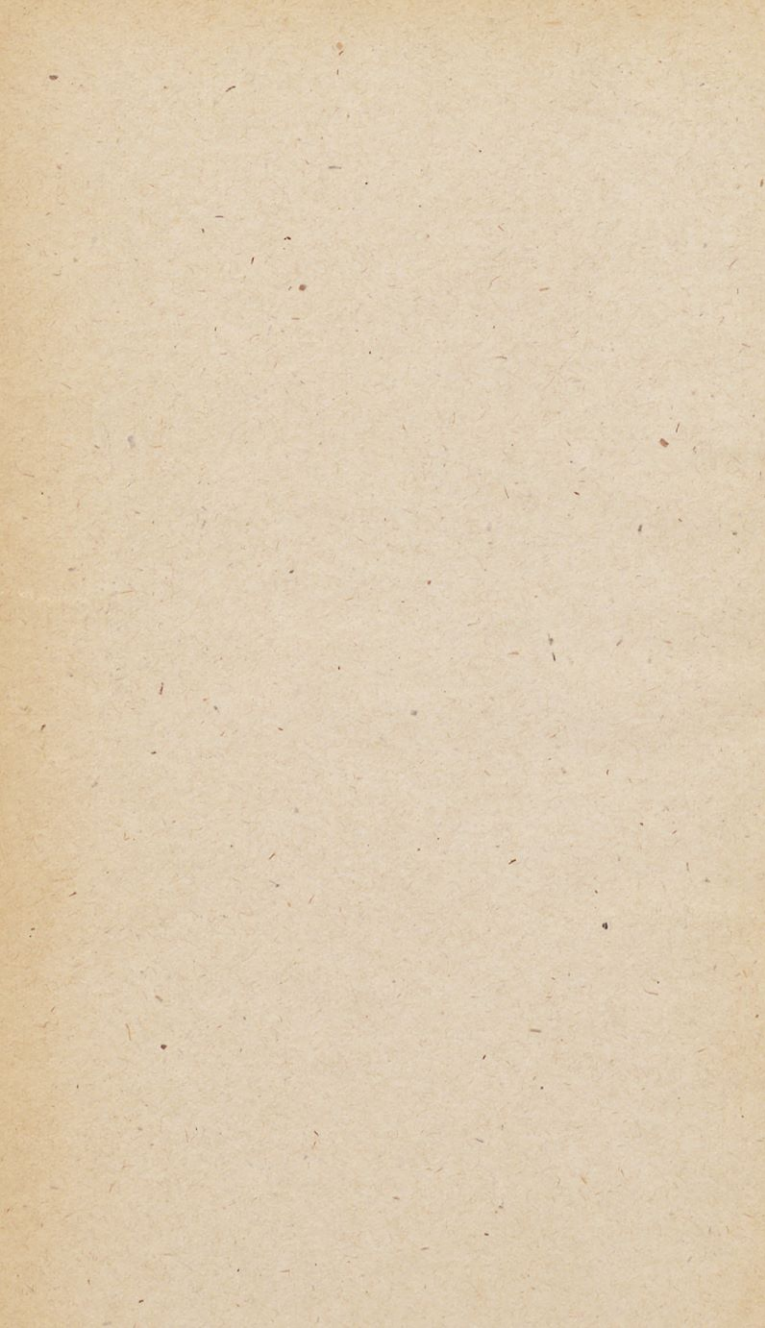

43641

120.

483/900 *AV/c/19* 54.

Slike i uspomene sa sela.

Napisao

JANKO BARLE.

(Nagrađeno iz zaklade Dušana Kotura).

Na svijet izdalo

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

U ZAGREBU.

Tisak Dioničke tiskare.

1900.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

~~~~~  
KNJIGA CXX.  
~~~~~

Slike i uspomene sa sela.

Napisao

JANKO BARLE.

ZAGREB

TISAK DIONIČKE TISKARE

1900.

Slike i uspomene sa sela.

Napisao

JANKO BARLÈ.

Na svijet izdalo

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1900.

43641

Moje selo.

Nešto preko dvadesetak kuća prislonilo se na onisko, okrugljasto brdašće, koje se uzdiglo nad plodnu ravnicu, što se prostrla oko njega. Bile su to kućice različite, kao da ih je vjetar prikupio sa svih strana naše domovine. Jedna bila drvena, druga zidana, ova gledala prama jugu, ona prama zapadu, jedna se stisla, kao da će u zemlju propasti, druga, podignuta na kat, ponosno se uzvisila, kao da želi zagospodovati čitavim selom. Dašto, bile su građene u različito vrijeme, pa i njihovim gospodarima nijesu bile jednake misli, a kese još manje.

Mimo kuća vila se je prilično široka cesta. Tuda se dolazilo takodjer do župne crkve, koja se namjestila nekako u sredini sela. Sagradjena na malo višem mjestu, uzela je kao pod svoje okrilje seljačke kućice, pače i čitavu župu, što se protekla dalje dolje u ravnici. Među razgranjenim drvećem vidjela se bijela sela, bliza točnije, a dalja nejasno — kao šareni potezi. Selo se širilo na zapad i na sjever, a crkva je stajala ponosito uvijek na istom mjestu; pogled na nju bio je jednako radostan i utješljiv i zimi i ljeti i danju i noću.

U tom selu počeo sam osjećati da živim. Prvo što sam na svijetu od svijeta vidio, bila je ona bijela crkva

usred sela, bile su one kućice, koje se ponamjestile do nje, bio je brežuljak, što se dizao nad selom i ravnicu pod njim, bilo je lijepo plavetno nebo nada mnom. To je bio za onda moj svijet, pa mi se najbolje i najtrajnije utisnuo u mlado srce, koje ga još danas istom ljubavi ljubi i ljubiti će ga sve dotle, dok ne prestane kucati.

Moje selo, koliko me uspomena veže s tobom, koliko je stranica napisanih o tebi u knjizi mog života, koje umijem čitati samo ja, koje samo ja najbolje razumijem. Moje selo, tebe neću, ne mogu zaboraviti!

Znam, da sam bio još vrlo malen, ali sam već znao koliko ima kuća u mom selu. Čudim se, kako me je baš to zanimalo; bit će, da je bilo od nekakova ponosa i želje, da selo što više raste, da se širi i širi te možda jednoć i grad postane. Kad se je koja nova kuća gradila, veselio sam se tomu gotovo toliko, koliko sâm kućegazda i kad sam samo mogao, otrčao sam onamo, da vidim, kako gradnja napreduje.

Baš smo bili jednoć kod objeda. Vruće je bilo, sunce se uprla u zidine, a muhe, mnogobrojne muhe bile dosadne, da ih se nijesi mogao obraniti. Podne je već odzvonjelo.

U to se opet začuo glas zvona sa zvonika. Čuli se udarci, kao da tuče ura, udaralo se batom o jednu stranu, na jednom, pa na drugom i na trećem zvonu.

Pogledasmo se.

— Vatra! — uskliknuo je otac i pobljedio.

— Čuvaj nas Isuse i Marijo! — uzdahnula majka.

— Majko pazi na djecu i na kuću! — zapovjedio otac i izletio iz kuće.

Mi smo se stisli oko majke i počeli plakati.

Vatre nijesam još vidio, no majka mi je o tom čitala i znao sam, da je to nešto strašno, nešto užasno.

— Ta valja da ne gori naše selo? — upitao sam majku i sav drhtao.

Ipak je gorjela kuća na doljnjem kraju sela. Čuli se poklici, ljudi trčali ulicom, a zvona udarala tužno i moleći, kao da zazivaju božju pomoć i milosrdje.

Majka ugasila vatru na ognjištu, zatvorila kuću i odvela nas onamo k crkvi. Bilo je ondje već mnogo djece i nekoliko starijih žena. Bilo je plača, uzdisanja i molitve.

Ravan stup tmastog, žućkastog dima dizao se ravno prama nebu. Nije bilo vjetrova, hvala Bogu. Katkada su knula je među dim vatra, kao dug vatren jezik, previjala se i rastezala, kao da želi i ona oblake dosegnuti. Iskre vrcale na sve strane i na pol pregorjele slamke bacala je vrućina u vis. I do crkve dopro je miris dima, pače mi se u onoj žegi pričinjalo, kao da ćutim vrućinu vatre. Očajni poklici i zapovijedi čule se i miješale se s glasom zvonova i plačem djece.

Sav sam se tresao, makar je sunce užasno pripjecalo i makar mi je znoj tekao s čela.

— Hoće li i naša kuća gorjeti? — pitala djeca.

— U božjoj je ruci — odgovarala suha, pognuta starica.

— Siromašni ljudi! — uzdisala je moja majka. — I onako nijesu ništa imali do one kućice!

— Pomoći će im Bog i dobri ljudi! — prihvatila opet ona starica i počela glasno moliti.

Dim je bivao rjedji, tek katkada se još naglo digao, gust i smeđ, pun iskrica. Ljudima pošlo je za rukom, da su svladali ognjenu silu. Poklici bivali su tiši i zvona su umukla.

Odlahnulo je svima. Pošli smo opet kući. Ja sam htio na garište no majka me nije pustila onamo, veleći, da bih smetao. Tek pod večer sam otišao.

Ljudi u zamrljanom odijelu razbacivali su na pol sažežene grede, koje su se na nekim mjestima još dimile, a smrad po izgorjeloj slami i odijelu bio je tu još jači. Drveće daleko na okolo bilo je ožeženo, a listići izgubili zelenu boju i stisli se. Tu i tamo bilo je blato,

pocrnilo od ugljena i pepela. Na strani bilo je naslagano nekoliko stvari, ormara i posudja, što su ljudi u brzini spasli — sav inutak ubogih pogorelaca. Kućna gospodarica je one stvari premetavala i redila, lice i oči bile joj crvene od placa. Do nje bilo je nekoliko djece u poderanim, zamazanim košuljicama.

Tužan sam stajao ondje i gledao onu nevolju. Bio sam onda istina još malen i nijesam znao mnogo misliti, ali to znadem, da me je taj događaj silno potresao. I danas mi je svaka sitnica u pameti.

Ipak me je nešto tješilo. Pogledao sam gore prama crkvi i tamo su stajale u starom redu ostale kuće i kućice, stajale su kao i prije vatre. Što bi bilo, da se nije Bog smilovao, što bi bilo, da su i one kuće i ona bijela crkva postale plijenom nezasitne vatre? Što bi bilo onda od mog milog sela?

Stresao sam se i nijesam htio više da o tom mislim. A selo, moje selo prigrlio sam od onda dvojakom ljubavi, koje ne će više nitko izbrisati iz mog srca.

Ne događaju se u mom selu događaji, koji bi podrmali svijet i kojim bi se ljudi čudili, pače se ni godine i godine ne dogodi ništa, što bi bilo u očima značajnog svijeta vrijedno spomena. No meni, koji poznam gotovo svako stablo u selu, meni koji bih znao nabrojiti svu seosku djecu po starosti i po krsnim imenima, po njihovim dobrim i slabim svojstvima, meni je i svaka sitnica o mom selu mila i vrijedna spomena. Bit će, da nijesam osamljen u svijetu, valja da ih imade više, kojima je njihovo rodjeno selo isto tako mило, kao i meni moje. Oni će me razumjeti, oni će vesela srca primiti ove moje slike i uspomene.

Moj djed.

Nadošlo ono vrijeme, kad nam je postala soba milija od dvorišta i vrta. Lišće na drveću požutjelo je i padalo na zemlju. Trava gubila je svoju lijepu, zelenu boju. Ptice se kupile oko kuća, koje su kao oživjele, jer ljudi nijesu imali više posla u polju. Ako je sunce nas djecu i koje poslije podne izmamilo na ulicu, nijesmo dugo ondje ostali. Lice i ruke bile su nam studene od hladna vjetra i pobjegli smo k toploj peći, koja je postala naskoro naša najmilija družica. Ondje kod peći smo tada sjedjeli, smijali se i plakali.

Moralo je napokon i ono nadoći, čemu smo se davno veselili. Kad je nekog jutra jedan od nas djece otro snene oči i digao svoju glavicu ispod toplog pokrivača, činilo mu se neobično svijetlo u sobi. Pogledao je prama prozoru i opazio bijele krovove, bijele grančice, a po zraku kao da se igralo sto i sto bijelih leptirića.

— Snijeg, snijeg! — uskliknuo je i otrčao u bijeloj košuljici k prozoru.

— Snijeg, snijeg! — vikali smo mi ostali i otrčali za njim. U nekoliko časova bile su sve posteljice prazne, a kod prozora sakupila se dječurlija, veći i manji — muško i žensko. Kako bi bila sretna naša dobra majčica, da smo svakog jutra tako brzo ostavili svoje krevete, kad

je ona došla u sobu i svakog od nas malko potrepkala, veleći :

— Ajde djeco, ustajte! Pijetli su već davno otpjevali i zajutrak je na stolu!

— Mamice, samo još malko! — rekao je jedan.

— Oznojio sam se! — ispričavao se drugi.

— Neka Janko prije ustane! — izgovarali su se manji. No snijeg bio je bolji budilac od naše majke. Kod prozora smo se svi sakupili, klicali od radosti, pratili očima pojedine pahuljice i računali, koliko je već snijeg visok. Da je koji slikar onda naslikao naša okrugla zdrava lica, što su se sjajila od radosti i okruživao ih nevini smijeh!

Veselio nas snijeg kao snijeg, no veselilo nas još nešto drugo. Znali smo, da će naskoro za prvim snijegom nadoći naš djed, koji je svake zime k nam dolazio.

— Mamo, kada će doći djed? — ovo pitanje ope-tovalo se poslije toga svaki dan više puta, tako da majka nije mogla dosta odgovarati.

— Možda je obolio? — mudrovali smo, ako ga dugo nije bilo, pa je majka jedva dospjela, da nam dokaže, kako ima djed još posla, ali da će doći, za cijelo doći. Kad je tko tvrdo stupio preko praga te pokucao na vrata, uvijek smo pomislili: „eto djeda“, premda nas nada mnogo puta prevarila.

Napokon eto njega!

Sjedjeli smo u polumraku kod peći, bilo je još prerano, da se svjetlo upali. U to se otvorila vrata i u sobu stupio — djed.

Svatko je htio, da bude prvi kod njega. Hvatali smo ga za ruke, ledene od studeni. U čas gorjela je svjetiljka i bacala svjetlo na dobro lice djedovo. Bio je obrijan, a prosijedi zalisci bili su mu posve bijeli od mraza. Crte njegova lica bile su izrazite, nos velik. Oko usta čitao si

mu neku dobroćudnost. Njegove oči radosno su igrale, bio je kao u neprilici, koga da prvo pogleda i k sebi privine — ta bili smo mu svi jednako mili i dragi. U ruci imao veliku, okovanu batinu, a na ramenu koš, koji je čuvao u svojoj nutrinji mnogu radost za naše djetinje srce.

— Daleki je to put — počeo je on — i za mojih šest križeva nije to šala. Da, do šezdesete išlo je to, koracao sam kao dječak, ali sada ćutim u nogama i u leđjima. No, pa kako kod vas? Sve živo i zdravo? A ovi mališi, jesu li dobri? Donio sam ja i brezove masti, ako nije koji dobar — hm, a valja da ne će trebati, što kažeš mamo? —

Svi smo uprli oči u majku. Majka znala bi što šta pripovijedati. Ali ona je pogledala redomice nas, a onda djeda, pa je rekla:

— Vidjet ćete djede sami. Nadam se, da će biti sada dobri. No sad sjednite, umorni ste, a ja ću prigledati, da što prigrizete! —

Djed je odložio batinu, koš i sio, a mi se prikučili k njemu, gledali ga te gledali. Bojali smo ga se još malo i odgovarali mu tek na njegova pitanja. No za četvrt sata minuo je već sav strah i tada je imao djed mnogo posla, da odgovori na sva naša pitanja.

Kad se djed malko otpočinuo, prihvatio je svoju prtljagu, onaj naramni koš, koji nije bio doduše velik, ali je mnogo toga u sebi krio. Tada smo mi djeca opet zašutjeli, pa uprli oči sad u djeda, sada u koš. Bili smo uvjereni, da nas djed nije zaboravio.

Polagano i svečano vadio je on pojedine predmete iz svoga koša. Bilo je tu slatkih jabuka, suhih šljiva, oraha i lješnika, za manje je bila i po koja igračka. Bilo je tu i raznog orudja, jer djed nije došao, da kod nas dangubi, premda je bio već star i ne bi ga nitko na rad silio.

— Obolio bih, da nemam posla! — rekao je često. — U radu sam odrastao, u radu kanim i umrijeti. Dokle mogu jesti, dotle mogu i raditi! —

Sutra dan odmah se prihvatio on posla. Pregledao je svaku stvarcu u kući i vješto popravio sve, što se je moglo popraviti. Nabijao je drveno posudje, vezao metle i redio razne druge stvari. A mi djeca bili smo uvijek oko njega. Propitkivali ga i slušali njegove pripovijetke. Kad se je odmarao od posla, uzeo bi kojeg od nas u svoje krilo, njihao ga i pričao:

— Eto tako su me tetošili francuski vojnici, kad su bili kod nas. Davno je već tomu. Vaš dida bio je onda tako malen, kao što ste vi sada.

— Bili su dobri ljudi ti Francuzi. Imali su mnogo novaca, sve samo zlatan novac i pošteno su svakomu sve plaćali. Dobro se sjećam, kako je, kad se proćulo, da Francuzi dolaze, moj otac zabrinuto hodao gore i dolje po sobi, a majka plakala, veleći: — poubijat će nas, popalit nam našu očevinu! — No kad su došli, minuo nas brzo strah, jer nijesu, premda su bili naši neprijatelji, nikomu ništa na žao učinili. Jedino to je bilo teško, što nije nitko razumio njihova jezika. Govorili su posve drukčije od nas, kao da je latinski, kako se kod svete mise pjeva. Pripovijedali su ljudi, da ih je samo gospodin župnik malko razumio. Mene su osobito milovali. Igrali se sa mnom, davali mi novaca i razne darove, pa sam im se brzo priviknuo. Igrao sam se s njihovim svijetlim gumbima, stavljao sebi na glavu njihovu tešku, visoku, vojničku kapu, pače jednoga, koji me je najviše volio, znao sam katkada potegnuti za njegov dugi, crni brk. Bilo mi je posve žao, kad su oni jednog jutra iznenada otišli, te se više nikad natrag ne vratili. Da, da, djeco, tako vam je to bilo, gdje su ona vremena? —

Mi smo djeda pažljivo slušali, pa nam je bilo gotovo žao, što i k nama ne dodju vojnici s dugim crnim breima, svijetlim oružjem i šarenim odijelom, kakove smo vidjeli na slikama, što ih je naš seoski trgovčić za četiri novčića po arak prodavao. A znadem, kako mi se već onda u srcu rodila želja, da i ja postanem vojnikom, služim cara i nosim svijetlo oružje. Ej to bi mi zavidjali moji vršnjaci!

A djed nastavio bi dalje:

— Lako vama djeco, lako vama, imate svega, što vam srce poželi. U mojim mladim godinama bilo je drukčije. Naskoro iza toga, kako su Francuzi otišli, te se svršio onaj grozni rat, što je trajao nekoliko godina, nastale su godine gladne i tužne za siromašni narod. Kiša neprestano padala, zemlja nije donijela ploda, a svijet gladan, — nema kruba. Novaca još bilo u nekojih, a što novac, kad ništa ne vrijedi, kad ne možeš, da njime što kupiš. Ljudi su se posijama hranili, jeli korijenje i razne biljke, a mnogi su skapavali od gladi. Bilo bi zlo, da se nije dobri Bog napokon sirotinji smilovao, poslao toplog sunca i udijelio zemlji roda!

Tako pripovijedao djed, a mi slušali i njesmo odlazili nikamo od njega. Majka nije imala sada mnogo posla s nama.

Prije nego smo mislili, nadošao je i dan svih Svetih. Sva priroda bila je nekako tužna. Prvi snijeg je samo malko pokrivao zemlju, po drveću i po krovovima već ga nestalo — sunce ga izjelo. Bilo je oblačno, hladno i kao da je laka magla pala na zemlju. Zvonovi su tužno zvonili, a svijet se kupio na župno groblje.

I djed je pošao na groblje, ondje mu je počivala družica njegova života, moja baka. Pred više godina došla je i ona s njime k nama, bolest ju bacila u postelj i u kratko ponesli su ju onamo, kud je svakomu prije ili kasnije poći. Jedva se toga i sjećam.

Djed je uzeo i mene sa sobom na groblje.

Vidio sam kasnije mnogo većih i ljepših groblja, ali meni je ono domaće najmilije. Proteglo se dolje pod crkvom na malom brežuljku, a na ulazu straže ga dvije ogromne lipe i sipaju za vrijeme cvatnje sitne, mirisave cvjetice na grobove onih, koji već davno u Bogu mirno snivaju. Križevi zaredali se jedan do drugoga, mali, veliki, drveni, željezni i kameniti. Prvih ima najviše, željeznih i kamenitih manje. U gradovima vidi se drvenih manje, no obično se oko drvenog križa sakuplja više čuvstava, nego oko kamenitog.

Na groblju bilo je sve živo. Oko velikog propela na sredini groblja gorjelo je mnogo malenih i većih svjećica, a grobovi bili su takodjer rasvijetljeni.

Kud su ljudi hodali, ponestalo je snijega, pa se oko grobova vidjela posve crna zemlja. Ljudi polagali su na grobove i na križeve vijence od mahovine i od zadnjih jesenskih cvijetaka. Došao sam s djedom do groba svoje bake. Moja majka je već bila ondje i uredila lijepo grob. Naokolo gorjelo je do dvanaest svjećica, oko željeznog križa vio se zelen vijenac, a sav grob bio je obrubljen od umjetnog cvijeća.

Čudio sam se majci. Bila je ozbiljna, žalosna. Lice bilo joj crveno i nije progovorila ništa, kad smo nas dvojica nadošli. Djed skinuo šešir i stajao je ondje mirno i spokojno. Oči gledale su mu nepomično grob, usta mu se micala, a vjetar je poigravao s njegovom rijetkom, prosjedom kosom.

Bilo mi je nekako čudnovato u srcu. Tišina vladala je svuda, tu i tamo čuo se je tek prigušen plač. Svijeće plamsale su brzo, hladan vjetar pirio je, bilo je zima.

Kad sam vidio majku i djeda, uronili su u molitvu, nehotice sam se i ja prekrižio i molio sam mnogo — što, sâm ne znam, valjda sve što sam znao. Ostali smo ondje

na groblju dugo vremena, tako, da me je već počelo zepsti, a djed je još svejednako stajao odkrite glave, a majka je držala sklopljene ruke.

Napokon odosmo. —

Na zemlju je već padao mrak, magla postajala je gušća, svijeeće svijetile su sve jače i vjetar se je igrao s njihovim plamenom. Otišli smo šuteći s groblja.

Krenusmo u crkvu. Čudio sam se, što je bila ona u to vrijeme gotovo dupkom puna.

Djed i ja odosmo u klupu. Djed je izvadio krunicu s debelim zrnjem iz svog džepa i prebirao ona zrnca. Tamo kod križa gorjelo je mnogo, mnogo svjećica i bacalo svoje svjetlo na stare, pocrnjele kipove svetaca, koji su mi se pričinjali nekako tajinstveni. Čuo se je šapat molitava i ovdje ondje zagušen plač.

Pogledao sam djeda. Crte njegova lica bile su ozbiljne, duboko zarethane, usta su mu se sveudilj micala, ruke mu prebirale zrnca na krunici, oko bilo mu je uprto u križ, a iz njega kapnula mu kadikad krupna suza i orosila suho navorano lice. Zazeblo me je u srcu, pa sam počeo i sam plakati. — — —

Odosmo kući.

Djed je ostao kao svake godine kod nas još nekoliko dana. Prebrzo nadošao je dan njegova odlaska. Teško smo se dijelili s njime.

— Kada ćete opet doći? Dodjite naskoro! — klicali smo mi djeca i hvatali se njegovih navoranih ruku i gledali mu njegove mile, dobre oči. A on je otišao.

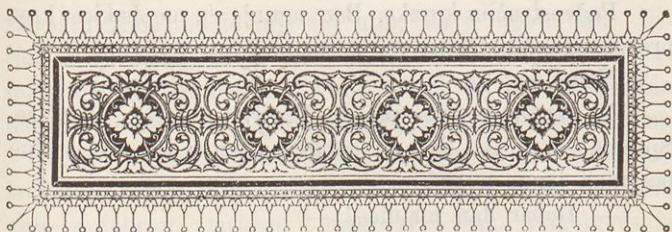
Nekoliko dana bilo nam je pusto i prazno u kući, manjkao nam djed. Najposlije smo se priučili i tješili, da će opet doći. I došao je još nekoliko puta i ogrijao nas svojom ljubavi.

Nadošla je opet jesen, padao je opet snijeg, očekivali smo opet djeda, a djeda nije bilo.

I nije ga bilo više nikada. — — —

Pošao sam opet o svim Svetima na groblje, a majka moja bila je tad još više žalosna. Plakala je i jecala glasno. Bio sam i ja odrasliji, pa sam pojmio njezinu tugu. Plakao sam i ja tada — sjetivši se svoga dobroga, miloga djeda, kojeg nije više bilo medju živima.

Kod bakice.

Nije me dugo vidjela moja stara baka. Kad sam bio kod nje, bio sam još malen dječak, a sad sam došao kao gotov čovjek u njezin dom.

Putem lebdjela mi je pred očima njezina pojava, koja mi je postajala to jasnija, što sam dulje na nju mislio. Premda su mnoge godine prošle, činilo mi se ipak, kao da pred sobom posve jasno vidim onisku, tanku ženčicu, sa staračkim, blagim licem, izrazitih, duboko i na gusto zarezanih crta, velikih obrva, a malenih očiju, koje živo gledaju iz onih već vrlo velikih i izdubenih očnih jamica. —

Vidio sam već mnogo starica, ali svoje bake nijesam mogao s nijednom isporučiti. Činila mi se nešto osobito i mislio sam, da mi čitav svijet mora radi nje zavidjeti.

Bio sam radostan, što idem k njoj. Bože moj, kako će me primiti? Dugo me nije vidjela!

Eno kuće! I malen vrt za cvijeće je ondje, baš kao nekad. Pače mi se pričinja, da je gotovo isto cvijeće: šareni vrtni karanfili, crvena stolista ruža, bijeli liljani, pisana travica, sljez sa dugom stabljikom, oko koje se poredjali cvjetovi sve na okolo, a na prozoru vidim zeleni ružmarin i mirisavi bosiljak.

Podvostručim korake. Bez sumnje će me bakica kroz prozor ugledati i izići mi u susret.

Nema je.

Na kućnom sam pragu. Zavirim unutra. Dimi se. Sprema se ručak. Eno moje bake, upravo hoće da porine poernjeli lonac u peć.

— Dobar dan mamice! —

Ona se ogleda i začudi. —

— Dobar dan, tko je božji? —

— No zar me ne poznate? —

— Sveti križ božji, zar si doista ti? — uzradosti se ona, crte joj se zaokruže, a oči joj veselo zatitraju. Na to se opet okrene i nastavi, da turi lonac u peć. Iza toga otare pregačom ruke, pristupi k meni i pruži mi svoju desnicu s hrapavom, navoranom kožom.

— Dobro da si došao, već sam mislila, da te neću nikad više vidjeti. Ti nevaljanče jedan, tako malo mariš za svoju mamicu. No sad ajde u sobu! —

Morao sam u sobu. U sobi bilo vruće, jer je u peći, gdje se kuhao objed, gorjelo. A i vani je bilo vruće, ta bilo je usred ljeta.

Bit će, da si gladan, dakako daleko si došao. Dalek put, zdrav želudac. No sjedni! —

Jedva sam ju malko pridržao u sobi i protumačio, da baš nijesam tako silno gladan. Dobra starica htjela odmah da otidje, da mi brže bolje nešto priugotovi.

Sjedoh. Starica me neprestano gledala, bilo joj milo, što sam došao. Odmah me i pitala, kako mojima kod kuće. Htjela je sve znati, te sam joj jedva odgovarao.

Naskoro se okupiše i ostali ukućani, jer je nadošlo vrijeme objeda. Na licima sam im čitao, da sam dobro došao. Bilo mi je nekako voljko u njihovu društvu, osobito, kad smo sjedjeli oko prostranog, bijelog javorova stola i grabili s drvenim žlicama priprosto jelo iz ogromne zajedničke zdjele. Meni donijeli doduše pladanj i nekakovu

kovnatu žlicu, no ja nijesam htio, da je upotrebim. Jeo sam s njima zajedno i jelo mi je išlo u slast. Stara mamica sjedjela uza me i silila me uvijek da jedem. Tvrđila dapače, da sam za cijelo bolestan, kad tako malo jedem.

Nije prošlo nekoliko sati, već sam se posve udomio kod svoje bakice. Osjetio sam neku nutarnju silu, koja me veže s dobrom staricom i razgovarao sam s njom dulje i više šaljivo, nego sa svojom rođjenom majkom. Kad sam sjedio do nje, činilo mi se, da sam posve malo dijete i godilo mi, kad me ona pogladila po glavi i nasmijala se mojim riječima.

Nadošla večer. Morao sam mnogo toga pripovijedati, ukućani me pozorno slušali. Napokon uzela je bakica čislo s debelim kao maleni orasi, drvenim jagodama, što je već Bog zna koliko godina na stijeni visjelo i otpočela moliti krunicu, a mi joj svi odgovarasmo. Bez toga nije bila nijedna večer. Dogodilo se, da je koji od umornosti zadrijemao, no čislo se moralo svršiti, pa i oni mnogi očenaši, koje je bakica na razne nakane pridodavala. Lijep je i utješan taj običaj, pa izazivlje božji blagoslov na kuću, gdje se obdržava.

Valjalo ići na počinak. Meni odredili nekakav krevet, no ja sam zamolio svog strica, neka mi donese nedavno posušena sijena u sobu. Sva je soba zamirisala. Bakica prostrla bijele plahte i ja sam se zadovoljno pružio na jednostavnom ležištu.

— No stara mamice, zar me ne ćete prekrižiti? — rekoh napokon.

Starica me milo pogledala i žurno otišla k vratima, gdje je visjela posudica s blagoslovljenom vodom. Naskoro osjetih na čelu palac njezine ruke, otvrdnut od rada, s kojim mi je načinila križ, veleći:

— Čuvao te dobri Bog i angjeo njegov bdio uza te! Laku noć sinko! —

Otišla je.

Bilo mi je tako ugodno u duši. Priprosta stijenska ura jednolično je udarala. U sobi je bilo tamno. Okrenuo sam se prama prozoru. Vani su titrale zvijezde.

Čuo sam bakicu u susjednoj sobi. I ona je lijegala na počinak. No nije odmah usnula. Čuo sam, kako se je kadikad nakašljala, čuo sam i šapat njezine molitve. Još je sveudilj molila, za pokojnike, za žive, za sebe, a valjda i za mene. Čutio sam se tako nekako siguran, tako nekako spokojan u njezinoj blizini. Promatrajući njezinu dobrotu, usnuo sam.

Probudio sam se prvi put. U sobi je bilo još posve mračno, samo tamo od istoka, kao da se malo svijetlilo. Začuo sam šapat molitve kod peći. Otvorio sam na pol oči i pogledao. Ondje je sjedjela moja bakica češljala svoju posve bijelu kosu i molila.

— Dobro jutro mamice! — izmucah drijemno —
Zašto ne spavate, ta noć je jošte? —

— Seljak mora rano na posao. Već se odavna kokot javio. Pa meni i ne treba toliko spavati. Kad stigneš moje godine, upoznat ćeš to sam. No sada dosta, ti spavaj dalje, mlad si, a sad nemaš nikakova posla. —

Zadrijemao sam opet i probudio se, kad je već bilo jako sunce u sobi. Domari se upravo spremali na zajutrak. Gotovo, da sam se postidio.

Jednu pogriješku je moja bakica ipak imala. Pila je vrlo rado kavu. Drugi ukućani nijesu zajutarkovali kave, ali ona, kao najstarija u kući, mogla si je to priuštiti. Pila je kavu iz nekakova lončića, koji je bio prilično omašan. I meni priredila kavu. To je bio obrok! Toliko kave nijesam ja u nedjelju dana ispio i još onako slatke kave, jer bakica nije štedila sladora. Svaki komadić sladora, što ga je bacila u moju kavu, bio kao nov dokaz njezine ljubavi i njezina nagnuća prama meni. Badava

sam govorio, da je kava slatka. Još joj to nije bilo dosta, prilijevala mi još iz svog lončića u moju zdjelicu. Što sam htio, morao sam joj pustiti veselje!

Imala je starica već blizu osamdeset godina, ali bila još uvijek čvrsta, išla uspravno i brzo i bila uvijek vesele čudi i vazda zaposlena.

— Kad se radi, onda se slatko jede — rekla mi je.

— Kako to, da ste uvijek veseli? — upitam ju.

— Zašto ne bih bila vesela, kad nikomu ništa na žao ne učinim. Dodju neprilike, kušnje, a tko je bez toga? Strpljivost je najbolji melem u svakoj nezgodi. A zadnji čas oslobodit će nas od svakog zla; dao Bog, da nas nadje bez grijeha! —

Imao sam doista prilike, da se uvjerim o njezinoj strpljivosti i njezinoj dobroj volji.

Prošlo je već više dana, otkako sam boravio kod nje. Jedno poslije podne vratih se s polja. Pred kućom sam se začudio, kad ugledam, gdje su prozori polupani, cvijeće u malom vrtiću počupano i pogaženo. Došavši u sobu, nadjoh staru majku, kako redi onaj nered, što je zavladao ondje. —

— Što se za Boga dogodilo? — upitah ju, jer nijesam mogao protumačiti sebi tog nereda, tim više što nijesam na staričinu licu opazio nikakove promjene.

— Zločesti ljudi se malko poigrali. Dobro, da te nije bilo kod kuće, prestrašio bi se za cijelo, kao što se je i stric, koji se nije mogao snaći, pa je pobjegao nekud u polje! —

— Ali dajte pripovijedajte! Kako se može dogoditi što takova po bijelom danu? —

— Kod susjeda vršili. Čudan svat taj naš susjed, gdje samo može načini nam nepriliku. Da mu uzvraćamo milo za drago, bilo bi već davno došlo još do gorega. Sam Bog bi znao, što ima protiv nas. Tako i danas,

napojio on svoja dva radnika, nahuškao, pa eto zla. Sam znadeš, što je rakija, oslobodi nas Bože, pretvori čovjeka u zvijer. Vino razveseli čovjeka, pa bila ga i koja čaša previše, a od rakije, pa još ove napravljene, pobjesni čovjek, ne zna što radi. Opio susjed Gaurinova Josu i Klarićeva Petra, a oni, prosti im Bože, došli psujući i vičući ovamo, počeli pukati cvijeće i razbijati stakla. Ja sam izišla pred njih. —

— Pa što bi, vi junaci, zašto mi ne kažete, da želite cvijeća? — šalila sam se s njima, da ih umirim — ja bih vam ga sama dala. Eto na Josu, ova crvena ruža s ružmarinom dobro će ti pristati! — rekla sam i htjela mu zataknuti ružu, no on me gurnuo. Otišli obojica u kuću. Ja s njima. Preokrenuli sve, pobacali zdjelice iz ormara, a kad se Pero približio onomu propelu, što stoji pod staklom medju onim voštanicama, — blagoslovljeno je, a kupio ga još moj pokojni na dražbi iza jednog župnika, tad je i u meni uskipjelo. Priskočih k ormaru, odturih zlikovčevu ruku i uskliknuh:

— Ne, Boga ne, Boga! Jeste li ljudi, jeste li zvijeri? Pero, poznaš li onoga, koji ovdje visi? I za te je umro! —

— Prepali se. Upotrebih priliku i stadoh ih miriti. Primirili se malko. Vikali i psovali još obojica neko vrijeme, a napokon ih ipak izvedoh iz sobe. Sad su primili od mene cvijeće, morala sam ga svakomu zataknuti za šešir. Nesretnici, sutra kad se otrijezne, pokajati će se s toga!

Mahao sam glavom i pitao staru majku:

— Nijesu li ljudi svega toga vidjeli i pomogli vam?

— U polju su bili. A naš najbliži susjed sigurno se iza plota smijao, ta i onako je to njegovo maslo. Neka mu Bog oprost! —

Čudio sam se toj starici. Priprosta žena, puna strpljivosti i duševne jakosti.

Pomagao sam joj rediti sobu. Polupane stvari trebalo ukloniti. Zatim izidjismo pred kuću, pa sam tu tekars čitao iz staričina pogleda, da joj je žao za njezine miljenice, što su ondje počupane ležale.

— Zašto tako volite cvijeće? — upitah ju. — Kad ide čovjek mimo ovog vrtića, mislio bi za cijelo, da ga redi nježna djevojačka ruka, a ne vi sjedokosa bakica!

— Od vajkada sam ga voljela. Rada ga gledam i njegujem, pa nam i koristi. Hvala Bogu, što ne treba, da ti tvoja bakica dađe lijek, što je izrastao na ovom vrtiću. Pa i pokojnika naših treba da se kadikad spomenemo. Kad idem k župnoj crkvi k misi, uvijek ponese nekoliko ružica, da okitim grob tvog djeda i strica, pa i onog dobrog župnika, koji je tyog oca krstio. Neka znadu, da ih ne zaboravljamo! —

Pokupila stara majka cvijeće, što je bilo porazbacano i počupano i pod večer savila dvije lijepe kite.

— Neka bude i ovaj današnji dan na slavu božju! — rekla je, uzela kite i povel me sa sobom u malenu seosku crkvicu. U crkvici bio žrtvenik Majke božje, za koji se ona osobito brinula. Položila je cvijeće na žrtvenik i kleknula onamo. Ondje bilo već više žena.

U crkvici bio je polumrak, a malena crvenkasta svjetiljka bacala je tajanstveno svjetlo na starinsku sliku Bogorodičinu s malim Isusom u naručaju. Moja bakica upirala je svoje oči gore prama slici. Staračko nabrano lice bilo joj je posve mirno i nekako ozbiljno, a usne joj se micale. Činila mi se nekako uzvišena ta moja dobra bakica. Osjećao sam, da ju vrlo, vrlo volim i molio sam njenu i svoju nebesku Majčicu, da mi je dugo uzdrži!

Susjedov Mato.

Nema više one stare, drvene kućice u susjedovu dvorištu, zamijenila ju je druga, nova, zidana. No sjećam se je još dobro. Bila je niska, kao da se sama u se slegla. Hrastove grede bile su bijelo oličene, vrata na koja se unilazilo odmah u kuhinju, niska i pocrnjela od dima, prozori maleni, da bi kroz njih jedva pružio glavu, kada te uz to ne bi sprečavale sitne rešetke od drvenih šibica kao na kavezu. Na jednoj strani unilazilo se iz kuhinje u dosta prostranu sobu, na drugoj u komoricu. U komorici bile su razne škrinje, čuvala se ondje rubina, a na stijenama visjelo je svetačno odijelo i razno gospodarsko orudje; na stropu visjelo je suho svinjsko meso i slanina. U sobi bio je bijel, prostran javorov stol, oko njega isto takove klupe, uza stijenu visoki kreveti, a u kutu ogromna zelenkasta peć sa prostranim zapećkom i sa klupama na okolo. Strop nad stolom bio je čitave godine ukrašen šarenim, izrezuckanim papirom, koji bi svake godine o Božiću zamijenili drugim. Na stijenama visjelo je nekoliko slika, slikanih na staklo. Bile su to nezgrapne slike, kakove se sada već rijetko vidjevaju. Tako se još dobro sjećam jedne, koja je prikazivala nebo, gdje su sveci, okruženi od angjela, sjedjeli na zlatnim stolcima, a dolje vidio se pakao, gdje se nalazili prokle-

tnici u moru crvene vatre, što su je miješali odurni đavoli dugim, željeznim vilama. Na drugoj slici bio je sv. Juraj sa groznim zmajem, koji je imao zelene oči i bacao iz ždrijela vatru i dim. Nalazilo se u kutu i drveno propelo, pod kojim smjesti nepoznati umjetnik Bl. Djevicu Mariju i sv. Ivana. No što bih dalje opisivao, bila je to starodrevna, narodna kuća, kakovih je bilo onda još više u našoj župi.

U toj kući živjela je susjedova porodica. Gospodara jedva se nešto sjećam, umrije rano i ostavi udovicu, već dosta vremešnu, ali žilavu i radinu ženu s troje djece. Najstarije bio je moj vršnjak, sestra mu bila od njega dvije godine mlađa, a druga istom je počela govoriti i hodati. Bilo je teško susjedi, kad se na jedan put našla bez muške ruke u kući; nije znala, bi li dvorila djecu ili se brinula oko dosta velikog gospodarstva. Snašla se ipak. Uzela slugu i prionula svom silom uz rad od rane zore do kasnog mraka. Morala obavljati i muškaračke poslove, pa tako je išlo nekako još dosta dobro.

Djeca kao djeca. Bio sam više kod susjedovih, nego kod kuće. Dječak Mato, premda sâm još malen, morao je čuvati svoje sestrice i kuću, jer je majka bila više put sav božji dan u polju. U igri prolazilo je nama djeci brzo vrijeme. Sad smo vukli drvlje i papirnate ladje po malenoj bari, što se je prostirala pred kućom, a pričinjala nam se onda gotovo kao malo jezerce. Drugi put smo skakali po prostranom šljiviku, gradili kućice od kamenja ili od blata ili sjedjeli pod granatom jabukom, što je bila odmah kraj puta. Imala je ta jabuka veliku prednost, jer je svake godina obrodila. Lijepe okrugle crvenkaste jabuke nijesu voljeli samo stršeni i ose, već i mi djeca. Kad je vjetar zanjihao zelene grane, pao je ovdje ondje prvi žuti list, a kadikad takodjer crvena jabuka. Svi smo poletjeli za jabukom, pa često stigli

u isto vrijeme do mjesta, kamo je jabuka pala. Dodje i do svadje:

— Ja sam ju prvi ugledao! —

— Ja sam bio prvi ovdje! —

— Moja je! —

— Nije tvoja, već moja, daj je ovamo! —

— Ne ću! —

— Moraš! — Kad nije išlo milom, išlo je silom, najjači dobio je jabuku, ako se nije u to skotrljala u bližnju mlaku. Ruka posegla katkada i za kosom, na oči navrle suze, pa iza kratkog boja otišao svaki povrijedjen, razljućen svojoj kući. Mislio bi, ne će biti više nikada prijateljstva, no za četvrt sata igrali smo se opet svi zajedno pod jabukom, ma upravo, kao da se nije ništa zbilo.

Prije nego smo mislili, nadošao je čas, da smo morali polaziti školu. Mato i ja sjedjeli smo zajedno. Imao jedan i drugi dosta veselja za knjigu, pače smo se natjecali, tko će bolje odgovarati. Sjećam se još dobro, kako je jedan put između sata, kad moga oca učitelja nije bilo u školi, došlo do svadje. Mato imao je baš lijepi, novi, bijeli zimski kaputić, kupila mu ga majka o Nikolinju na sajmu. Kako se gurasmo u klupi, zamahnuo sam nekako nespretno rukom o onu posudicu, u kojoj je bilo crnilo, crnilo se prolilo, kaplje odskočile i zamrljale bijeli kaputić mog susjeda. Mati suze na oči. U to se vrati moj otac.

— Što plačeš? — upita Matu.

— Janko mi je kaput zamrljao! —

— Janko van! — Ja se nadjoh kod očeva stola, crven kao rak, stidio sam se. Nije se još dogodilo, da bih morao kao optuženik onamo. Pogledao sam po školi, oči sviju bile su u mene uprte. Oborio sam oči, a u to dodirnula se ruka mog oca ne odviše nježao mog lica i otac je progovorio ozbiljno:

— Lijepo si počeo. Nemam dosta s drugima neprilike, sad mi još ti veselje praviš. Ajd na mjesto! —

Otišao sam pokunjen na svoje mjesto. Plakao nijesam, ali stidio sam se, silno stidio. Bio je to prvi i zadnji udarac, što sam ga dobio od svog oca u školi. I danas ga pantim . . .

Škola se svršila i nadošlo ljeto, vruće ljeto. Zemlja bila kao usijana, a zrak težak, nesnosan. Ljudi se znojili na polju, marva se jedva branila od dosadne gamadi, ptice pjevačice zamukle, a ja sam ležao pod sjenatim kestenom u hladu. U to pukao u selu glas: „susjedov Mato utopio se u Kupi!“ — Skočio sam na noge, a tijelom proletio me mraz. Otrčao sam kazati svojim roditeljima užasnu vijest. Matina majka bila je u polju, sestrice igrale su se pred kućom. Jedva su pojmile, što se dogodilo. Mato odnesao je poslije objeda žito u mlin, a na povratku svukao se tamo na Viru, gdje je ona duboka, podmukla voda i počeo se kupati. Došao nekako u vrtlog, pa premda je znao nešto plivati, voda ga povukla i utopio se. Tražili su ga dugo. Donijeli su ga u plahti kući. Majka vratila se kukajući i naričući kući i bacila se kraj mrtvoga sina, svoje jedine nade i utjehe. Lice bilo mu nabuhlo od vode, oči otvorene i staklene, a u kosi bili su mu ostatci od vodenog bilja. Bio sam mlad i malen onda, ali, kao da i sad još čujem onaj očajni plač Matine majke, kao da i sad vidim njezino mršavo lice, gotovo zažareno od plača i orošeno suzama, kao da i sad vidim Matine malene sestrice, kako se bojazljivo stišću k svojoj tužnoj materi i taru si pregačom suzne oči. U toj žalosti počeo se i mrak spuštati na zemlju i žega je malo popustila. Dvije voštenice bacale su bljedelo svjetlo na još bljedje lice utopljenikovo i rasvjetljivale onu pocrnjelu sobicu kod naše susjede, koja se sobica iznenada napunila s toliko žalosti i bijede. Ljudi dolazili i odla-

zili, šaptali i molili, a ja sam se zgurio na klupi kraj peći i gledao mrtvog prijatelja. Bila je već tamna noć, kad se vratih kući. Dugo nijesam mogao usnuti, jer se je od susjedovih još uvijek čuo tužan plač, a pred sobom vidio sam, makar i zatvorio oči, blijedo, nabuhlo lice utopljenikovo. Jadni prijatelju moje mladosti! . . .

Stari Martin.

Dugo ga nijesam vidio — — —
Bilo je oko Božića. Došao sam s prijateljem u samostan Franjevac. Smrkavalo se već. Snijeg nije doduše padao, ali čutjelo se u zraku, da će naskoro snježiti, možda već u noći ili sutra u jutro. Magla se spuštala, ona neprijazna, dosadna zimska magla. Dugi samostanski hodnici činili su se nekako tajinstveni; među onim bijelim stijenama i na kamenitom taracu osjećala se zima, premda vani nije bilo hladno. Kroz male prozore providjene rešetkama, prodiralo je malo svjetla, na hodnicima bio je gotovo već mrak.

Tamo pred vratima, koja dijele pravi samostan od hodnika, stajao je čovjek. U ruci imao je odebeo štap, oko ramena torbu, a držao se upognuto, kao da je umoren od daleka puta. U polumraku raspoznao sam mršavo, košteno lice, nos i brada mu se od starosti dobrano zbližili, sijedi brk bio mu je spušten, a glava, koju je opaziv nas, otkrio, bila mu je ćelava.

— Hvaljen Isus! — pozdravio nas je smjerno. —
Dodjoh na konak, samo da sam pod krovom na kakovoj

klupi. Imam sutra kao svjedok posla kod suda, a kuda ću nego k vama, vi ste milosrdni ljudi. —

U to mu je oko zasjalo, pograbio me za ruku, pa će mi veselo :

— I vi ste tuj gospodine? Nije me oko prevarilo, dugo li vas ne vidjeh! —

Pogledao sam ga bolje. Dä, to je bio on — moj stari Martin. Iste crte samo još dublje zarezane u staro, mršavo lice. Činio mi se, u svojem trošnom odijelu, sa torbom na strani, štapom u ruci kao hodočasnik iz svete zemlje. A ona dva njegova dobroćudna oka gledala me tako milo, tako živo i radosno, kao da su ugledala već davno nevidjena sina. I meni se srce zagrijalo, kao da je usred tmurna, zimskog dana zasjalo toplo sunašće. Preda mnom bio je dobar znanac iz mog rođenog kraja. Kao da sam iz njegova lica čitao sve uspomene svoje mladosti. A tim uspomenama, tko se ne bi veselio?

Poznavao sam ga, otkada sam počeo misliti. Kuća mu je stajala na kraju sela, gdje se cesta ispod bijele župne crkvice spuštala prema rijeci u plodnu ravnicu. Drvena, pocrnjela kuća sa slamnatim krovom jedva se vidjela izmedju drveća, što ju je okruživalo. Martin je volio drveće. Svakog proljeća je sadio, obrezivao, čistio i cijepio, pa je prigodom cvatnje bio njegov vrt sav u cvijetu. Tisuću i tisuću bijelih i ružičastih pupoljaka otvorilo je svoje glavice, širilo po vazduhu ugodan miomiris i prijazno pozdravljalo šarene leptiriće i marljive pčele, što su lijetale od cvijeta do cvijeta. Martin bi onda prošetao vesela lica po vrtu, gledao svoje omiljele voćke, slušao žuborenje pčelica, pa mu je sve to ozvanjalo u sreću kao nikad nečuvana pjesmica. U jeseni, kad se voćke okitile zrelim voćem, osjećao je opet novu radost, osobito, kad mu je koja voćka prvi put obrodila. No sada imao

više dionika svoje radosti. Seoska djeca pohadjala bi ga onda osobito rado. Ako su i bila tim svojim pohodima dosadna, Martin ih je razumio, pa svakomu nešto udijelio. Razumijeva se, da i ja nijesam bio zadnji.

Martin bio udovac. Žene mu nijesam poznavao. Imao je već podosta odrasla sina i kćer, koji su mu pomagali u gospodarstvu, a osim toga i brata, starog neženju, koji je u kući ostao; pomagao Martinu u gospodarstvu i pasao marvu. Bio je čudan svat taj Joso. Što sam ga poznavao bio je uvijek jednak. Lice bilo mu mršavo, mesa gotovo nije ni imao, koža bila je nekako žućkasto zagasita, a crte bile su mu tako zarezane, da se je činilo, kao da se neprestano smijucka. Jeo nije mnogo, a i ne znam, da bi pio, no to znadem, da mu nije bilo na čitavu božjem svijetu milijeg predmeta od njegove lule. S tom svojom vjernom družicom ustajao je i lijegao spavati. Govorio nije dok ga nijesi što pitao, no na paši, kamo je dotjerao Martinovo blago, a ja svoju kravicu, bio je vrlo razgovorljiv. Nikada ne ću zaboraviti onih časova, što sam ih proveo na paši. Marva je mirno pasla, a nas dvojica ležasmo na mekanoj travi, a oko nam bludilo daleko, daleko po plodnoj ravnici, onamo do sinjih gora, što su okružavale za onda moj svijet, jer drugoga nijesam poznao. Skakavci skakutali su oko nas, cvrčak je pjevao svoju jednoličnu pjesmicu, prepelica javljala se negdje u prosu, oko zvonika župne crkve kružile su postojke, sad i sad se čula pjesmica susjednih pastira ili pucketanje bičem. Joso vukao je iz svoje lule, gusti oblaci dima dizali su se u zrak, rijedili se sve više, dok ih nije napokon nestalo u onom lijepom plavetnom zraku. On bi tada pripovijedao davne pripovijesti, a ja sam ga slušao vjerno i pažljivo i slikao si u svojoj mašti divne staklene gradove, junačke vitezove, zaklete kraljeve, užasne zmajeve i druge nemani;

tek rijetko kad bih se usudio dahnuti i zapitati Josu, da mi što razjasni. Žalio sam što sam se tako kasno narodio, pa nijesam mogao živjeti u onim bajnim vremenima, za koja sam sigurno držao, da su nekada bila, premda davno, davno — — —

Volio sam Josine pripovijetke, volio sam njega, ali sam volio takodjer kravicu, jedinu kravicu, koju sam imao, a koje ne bih dao za čitavo krdo drugih krava. Na paši nije mi pravila mnogo nepravilika, pasla je rado i mirno, jedino, kad su joj muhe odviše dosadljivale i obadi oko nje brundali, znala je odbježati uz grmlje, no naskoro je opet stala. Za društvo nije mnogo marila. Kad nijesam bio s Josom, pasao sam kravicu uz cestu o grabama i onda bi se naslonio o njen vrat, pa se s njom razgovarao ili pjevuckao kakovu pjesmicu. Ako sam kad potrčao za kojim cvijetom, ili se sjedečke na obronku ceste zadubao u pletenje bića, ili drukčije kako zaostao, nijesam se se trebao bojati za kravicu, pasla je mirno dalje i nije posla stranputicom ili u kvar. Pod večer, kad se je počelo sunce spuštati za one daleke gore, napojio sam kravicu i otputio polagano kući. Udesio sam uvijek tako, da sam išao mimo Martinove kuće. On se je onda već obično povratio iz polja i sjedio na klupi pred kućom, tamo gdje su rasle one lijepe, mlade lipe, kojima se je Martin leoma radovao. Ondje sam znao ostati i četvrt sata, koji put i dulje, jer mi je vrijeme u razgovoru s njime vrlo brzo prolazilo. Bilo je to gotovo svaki dan, pa se je moja kravica tomu tako priučila, da je mirno stajala na cesti tako dugo, dok sam ja s Martinom razgovarao. Na zemlju počeo je padati prvi mrak, zvijezde su se javljale na tamnomodrom nebu i gust dim dizao se je iznad slamnatih krovova, kad sam Martinu zaželio dobru noć i krenuo kući. Večera mi je onda uvijek išla u slast, a čim sam legao u krevet, odmah sam i spavao.

Bio je Martin pametan seljak. Kad je god dospio, čitao je. Sam je držao časopis za puk, a svake nedjelje otišao je ka gospodinu župniku i posudjivao od njega dnevne listove. Knjigama društva svetojeroninskoga za cijelo se u čitavoj župi nije nitko tako veselio, kao on. On je prvi došao po njih do gospodina župnika i prvi ih je pročitao. Nikad nije bio veseliji, nego kad je mogao s gospodinom župnikom ili s mojim ocem započeti razgovor o raznim dnevnim pitanjima, a za čudo je sve veoma lako svaćao i dobro sudio. Kad je došlo vrijeme, da sam i ja morao ostaviti rodjeno selo i domaće livade i otići na nauke, veselio se on jednako kao i ja, da što brže nadodju praznici. Donosio sam mu svakojakih knjiga i zalazio gotovo svaki dan k njemu. Pripovijedao sam mu sve, što sam znao. On je bio veseo, što je koješta doznao, a ja sretan, što sam imao nekoga, koji hoće, da me sluša. Nijesam nikada pisao lista svojim roditeljima, da ne bih pitao, kako je Martinu. Kako je bio on, dok sam bio dijete i malen djak prema meni kao otac i dobar stari prijatelj, tako je bio poslije, kad sam odrastao, prema meni pun poštovanja. Vidjelo se, kako mu godi, što ga nijesam odnemario te mu ostao odan, kao što sam mu i prije bio.

Martin išao je rado u crkvu. Bio je crkveni starješina, pa uz to je gazio mjehove gore kod orgulja. Bio je točan u svojoj službi i ne bi za ništa na svijetu te službe ustupio drugomu. No nikad nije u životu tako radosno mjehove gazio, kao onda, kad je napokon nadošao čas, da prikažem Bogu prvu nekrvnu žrtvu. Vesele pjesme odzvanjale su tada u punoj crkvi, zvonovi su radosno zvonili, orgulje veličanstveno sprovadjale pobožnu pjesmu. Martin je stajao gore kod svojih orgulja, a mnogo puta podigao ruku do očiju, da otare suzu radosnicu.

Takov vam je bio moj stari, dobri Martin. Možete misliti, kako me je uzradovala njegova staračka, časna pojava tamo kod samostanskih vrata, gdje je tražio konak. Nije čudo, što su oživjele u meni uspomene na mladost moju. I danas jošte, kad se sjetim tog milog starca, obnove se u mom srcu sve te uspomene. A te uspomene mile su mi i dragocjene, ne bih ih dao ni za što na svijetu — — — —

Prijatelj Grga.

Sakupili smo se iz raznih krajeva naše domovine. Došli smo veselo u naš novi zavod — ernu školu. Svaki je ponesao sa sobom lijepe nade, plemenite težnje i volju za rad, da se može za šest godina povratiti opet među narod, naoružan potrebitim znanjem.

Od svojih novih saučenika malo sam ih poznavao. Da, ali lako za poznanstvo među mladim ljudima, jednake dobi i osjećaja. Za nekoliko sati bili smo već svi među sobom dobri znanci.

Do mene sjedio je sitan mladić. Glava bila mu je malena, okrugla, vrat dug, lice prijazno, oči dobroćudne. Veselo mi je pružio ruku, kad sam nadošao.

— Ja sam Grga — rekao je prijazno.

— A ja sam Janko — odgovorio sam ja i sio do njega. Pitali smo jedan drugoga za rodjeni kraj i za porodične prilike, pa sam tako njega prije upoznao, nego ostale svoje saučenike. To nas je nekako zbližilo i od sada živjeli smo zajedno kao dva brata. Što smo dobili od kuće, bilo je zajedničko, pripovijedali si sve novosti iz rodjene kuće, potpomagali se u neprilici i jedan drugoga pazili. Zajedno smo išli u crkvu, zajedno na šetnju.

Nije nam bilo ništa milije, nego kad smo odšetali kamo u okolicu zagrebačku. Jedan i drugi sa sela, živjeli

smo za prirodu i veselili se mnogo više seljačkoj kući, nego ponosnoj palači. Zanimala nas svaka biljka, svaka ptičica. Na tim šetnjama se ljubav spram rodjene kuće i rođenog kraja još više rasplamtjela, pa smo gotovo svaki put u mislima odletjeli k svojim milima kod kuće. On je bio rodom tamo negdje ispod Kalnika, pa sam po njegovu pripovijedanju u duhu sasma dobro predstavio sebi ono prijazno, vinorodno prigorje, premda me onda još nije bilo ondje. Vidio sam u duhu njegova oca, seoskog plemenitaša, suhonjavu, već pognutu majku, blagih crta i dvije već udate sestre. Volio je Grga svoje, a volio sam ih takodjer i ja, ta morali su biti dobri, jer je bio i Grga dobar.

Vrijeme prolazilo brzo, nadošli prvi praznici. Polesmo veselo svaki u svoje rodjeno gnjezdo, da se oporavimo i pripravimo na nov rad. Bilo je kod kuće pripovijedanja, a roditelji pozorno pratili svaku našu riječ, svaku našu kretnju i ponosno gledali na sina u crnoj halji.

— Kako si se promijenio — govorila mi majka — ma baš već pravi mladi gospodin. Dao Bog, dočekala ja onaj radosni čas, kad ćeš prvi put stupiti k žrtveniku Gospodnjemu. A kad mene i oca ne bude više, bar će biti netko, koji će se za nas Bogu moliti! —

— Majko — govorio sam ja — daleko je još to, tko zna, kako će još biti? Mnogo toga se promijeni u pet godina! —

Mnogo je to vremena, ali prošlo je brzo. Vratismo se u sjemenište, nadošli su opet praznici, zaredalo se to nekoliko puta pa nadošla i zadnja godina našeg sjemenišnog života. Postali smo ozbiljniji, počeli smo bolje razumijevati uzvišenost i teškoću svećeničkog staleža. Veselje i strah izmjenjivalo se u našem srcu. Sokolila nas ipak nada u pomoć božju, koja ondje više daje, gdje više treba.

Osobito se veselio Grga, što će postati svećenikom. U školi imao je s naukama mnogo posla i mnogo truda. Nadaren nije bio, pa je morala marljivost nadomješćivati darove. No bio je osobito blag, tih i pobožan mladić, tako, da je uživao ljubav poglavara i štovanje svojih saučenika. Svom dušom je težio, da dodje među narod te nastojao, da postane dobar pastir povjerenog sebi stada. Kraj toga obuzelo ga takodjer slatko čustvo, kad je pomislio kako će time usrećiti svoje roditelje, koji su jedino za njega živjeli. Razumio sam ga najbolje ja, jer sam mu zavirio u srce, jer sam poznao njegove plemenite osjećaje, jer sam s njime kroz šest godina dijelio svaku tugu i svaku radost. Razumio sam ga ja, jer sam poznao njegovo nevino srce, njegovu golubinju ćud, bez strasti, bez zlobe i bez pretvaranja. Pa zato kad je nadošao napokon dan našega redjenja, bijasmo obojica sretni.

Težak je bio rastanak s tihim sjemenišnim zidinama, gdje smo našli drugu roditeljsku kuću i gdje smo se na novo rodili. Težak je bio rastanak od šestgodišnjih drugova, od kojih se bilo sada dijeliti i otputiti na sve strane naše domovine na vršenje novog zvanja. Težak je bio napokon rastanak od mog Grge, koji mi je bio više nego brat. Znao sam, da ne ćemo više nikad toliko zajedno drugovati, koliko smo, dok smo bili u sjemeništu.

Odosmo. Prošli su slavnosni dani naše prve sv. mise, koju prikazasmo dragomu Bogu svaki u svom rodjenom kraju. Motrio sam onda sreću svojih roditelja, pa sam se tom zgodom sjetio i Grginih roditelja, kojima je bio to bez sumnje najsretniji, najveseliji dan života. Iza kratkog ugodnog boravka u kući roditeljskoj, krenusmo svaki na svoju kapelaniju.

Grga mi je naskoro pisao. — Zadovoljan sam — sretan. Starac župnik pazi me kao otac, narod je dobar, poslušan, rado dolazi u crkvu. Svoju sobicu sam lijepo

uredio; godi mi, kad mogu kazati: tu sam ja gospodar. Čini mi se, kao da sam kod kuće. I nije mnogo razlike. One male, drvene kućice sa slamnatim, poernjelim krovovima, u sjeni krošnatih oraha i razgranjenih jablana, tako su mi srcu prirasle, da bi mi bilo teško od njih se rastati. Djece ima mnogo. Mile mi se one kudrave, okrugle glavice, pune zdravlja i života, u zamrljanim košuljicama, što se igraju tamo po dvorištu. S početka bojali me se malo, a sad dotrče već veselo k meni, hvataju me za ruku i pokažu, čim me ugledaju čitav red bijelih, zdravih zubi. Znađem već gotovo svima za ime. Nekoje pogladim po glavi, upitam za kakovu malenkost, a nekoje znađem i pokarati. Seljaci i seljakinje prijazno me susretaju, ponude mi stolicu i obdare svakovrsnim voćem. Često su svi mlađi i snažniji u polju, kod kuće nadjem tek kojeg starca ili stariću. To mi je najmilije. Sjednem. Zabrljamo se o davno minulim vremenima i prije nego osjetim, približi se sunce vrhuncima gora, pa valja otputiti kući. Posla prilično, ali ugodan posao. Zovu me k bolesniku, utješim ga i osokolim i čini mi se, da sam u istinu katkada liječnik, koji vida duševne rane. Ugodno čuvstvo, ne mogu ga opisati, valja da si ga i sam već oćutio. Janko dragi, što bih ti dalje pisao, sretan sam, presretan što sam svećenikom i što mogu raditi za dobri, mili moj hrvatski narod! —

Tako mi je pisao Grga, a ja sam mu opet uzvratio i opisao svoje prilike. Spajala nas uvijek pismena, prijateljska sveza. Na jedan put pisao mi Grga tužan list. Majka mu oboljela. — Bio sam kod kuće — reče — no majka mi je slaba, slaba. Zato su me zvali. Nije bila nikad osobito čvrsta, a sada se nešto nahladila, pa ju bacilo u krevet. Obradovala se, kad me ugledala i pružila mi svoju koštenu, suhonjavu ruku. Kašlje i nešto ju u prsima

guši. Proboravio sam nekoliko dana uz nju. Teško se sa mnom opraštala. Gladila mi ruku i lice, gledala me dugo, a kad sam otišao, zvala me još natrag. — S Bogom sinko — uzdahnula je — moli se za mene! — Njekakovo čuvstvo me obuzimlje, kao da ju ne ću više vidjeti. Moli se i ti za nju! —

I doista nije Grga više vidio svoje majke. Kako mi u drugom listu javio, umrla je brzo iza toga. Siromašni Grga! Još danas čuvam onaj list, u kojem mi se izjadao nad gubitkom svoje majčice, koju je tako ljubio.

Prošla je godina, prošle dvije.

Jednog jutra pokuca netko na moja vrata, otvori, — eto Grge.

No to nije moj Grga, kakovog sam ja poznavao. Lice bilo mu je blijedo, oči mu se caklile, a onaj dugi njegov vrat bio je nekako tanak i još više naprijed upognut. Pozdravismo se.

— Što tako iznenada dodje? — upitah ga ja. — Zašto nijesi javio? —

— Nijesam ni sam znao, da ću doći. Nahladio sam se nešto, — govorio je tihim glasom. — Liječnik kaže, da sam si grlo pokvario, pa da mi valja poći na more!

— E tako. U istinu malko si oslabio, no na morskom zraku valjda ćeš se na brzo oporaviti! — tješio sam ga ja, a i držao sam, da će mu more pomoći.

Otišao Grga na more. Tužio mi se, da mu hrana ne prija, a i vrijeme nije, kako bi želio. Vjetar drži, jedva da možeš prošetati uz obalu.

— Bit će već bolje, — govorio sam ja.

Eto za nekoliko nedjelja Grge natrag. Protrnuo sam, kad sam ga opazio. Koža njegova lica bila je nabrana, žuta, disao je teško, a glas bio mu je još slabiji nego prije. Jedva je govorio.

— Nije more za mene — dokazivao on — nema hrane, nema podvorbe. Najljepše je još kod mog starca župnika. Možda bi bilo bolje, da nijesam onamo niti išao. —

— Sad ti je bilo dakako teško, dok je bilo hladno. Proljetno sunce i proljetni zrak naskoro će te opet postaviti na noge — tješio sam ga ja, premda se nijesam mogao oteti nekoj slutnji, koja kao da mi je kazivala, da Grgu neće više izliječiti niti proljetni zrak, niti proljetno sunce.

Težak mi je bio rastanak od omiljelog prijatelja. Usta su doduše govorila, da ćemo se naskoro opet vidjeti, ali neko nutarnje čuvstvo mi je kazivalo, da neću više nikada vidjeti Grge.

Otpratio sam ga na kolodvor, držao dugo njegovu hladnu, požutjelu desnicu, gledao mu u one dobre, bolesničke oči i od srea kliknuo zadnji: — s Bogom! —

Grga mi se naskoro javio. Pisao mi, da mu i kod njegova župnika ne ide na bolje, pa da je odlučio poći k svojoj kući na tjedan ili dva, da se ondje potpuno oporavi. Posla i onako ne ima mnogo, a ako bi ga i bilo, on ne bi sad, kako je bolestan, mogao raditi.

Tužan je bio oproštaj sa župom, gdje je moj Grga službovao. Narod ga volio. Sakupilo se staro i mlado, muško i žensko na župnom dvoru, da se oprostí sa svojim milim mladim gospodinom. Grga se uspeo u zimskom kaputu na kola, kazao svomu narodu tihim glasom, da će se naskoro opet vratiti, kočijaš potjerao, a sto i sto suznih očiju gledalo je za kolima, u kojima se vozio bolesni mladi gospodin, koji je bio župi blagoslov božji. Iz srdaca zahvalnih župljana dizalo se sto i sto želja, da Bog udijeli dobrom mladom gospodinu opet zdravlje, a iz suznih očiju čitao si bojazan, da se on ne će više nikada vratiti.

Došao Grga u rodjenu kuću,

Proljeće se upravo vratilo s toplog juga, probudilo svu prirodu i donijelo zemlji nov život. Travica se zelenjela po obroncima brežuljaka, cvijeće je dizalo svoje glavice prema toplom suncu, na drveću otvorilo se sto i sto cvjetića i pozdravljalo marljive pčelice, koje su došle po prvi med. Šareni leptirići letjeli su po zraku i ptičice se javljale u grmlju.

Veselio se proljeću sav božji svijet, veselio se je njemu i Grga. Sjedio je na klupi pred kućom i ogrijavao se na toplom proljetnom suncu. I u njegovu srcu radjalo je proljeće nade, nade u zdravlje. Prsi mu se nadimale i željno usisavale u se svjež, proljetni zrak. Vjetrić poigravao se tiho sa onim ružičastim cvjetićima na staroj jabuci, otkinuo kadikad sitni cvjetić i bacio ga bolesniku u krilo.

Grgino oko bludilo u lijepu dolinu prama župnoj crkvi, koja se bjelasala, obasjana od sunčanih zraka. Oko nje poredjali se križevi i križići. Grgino oko tražilo je jedan, koji mu je bio najmiliji — križ na grobu svoje majke. Usne mu se micale u pobožnoj molitvi. Molio je za majku i za sebe i u toj molitvi crpao nove utjehe i nove snage. Kad se je zlatno sunašce već nagibalo prama zapadu, tada se je nerado dijelio s onom klupom pred kućom, a zadnji pogled bacio je dolje prama crkvi.

Tako je to bilo svaki dan.

Otac je zabrinuto motrio Grgu, jer je ginuo od dana na dan, no njemu bilo svaki dan lakše, kao da se je svaki dan više nadao ozdravljenju. Kašljucao je, glas je posvema izgubio, a lice bilo mu kost i koža. Dani sve ljepši, vrt sve zeleniji, a Grga sve slabiji.

Jednog dana ćutio se osobito lakim. Kao da mu je posve odlahnulo. Sjedio je dulje nego obično pred kućom, a kad mu je otac spomenuo, da je već hladno, nerado se dijelio od svog omiljelog mjesta. Napokon otišao u

kuću i spremio se na počinak. Kad ga otac upitao, da li mu još što treba, odgovorio je, da mu je posve dobro i zaželio, da ga ostave sama, jer mu valja još nešta izmoliti. I otišli su ukućani iz njegove sobe.

Smračilo se i nastala čarobna proljetna noć. Zvijezde upalile se na lijepom, tamnomodrom nebu, a tamo sa istoka dizao se dostojanstveno mjesec i bacao blijedo svjetlo na cijelu okolicu. Iznad kuće vio se je dim, negdje u selu javljala se narodna pjesma, a ovdje ondje zalajao pas, brižni kućni čuvar.

Ljudi povećerali i spremali se na počinak. I u Grginoj kući se već smirili. Jedino Grgin otac otišao je još prije k bolesnom sinu, da vidi, da li on još što treba. No Grga nije trebao ništa više. — —

Kraj Grgina kreveta gorjela je polagano svijeća, a njezin plamen bacao je blijedu svjetlost na bijelu posteljinu i na mršavo lice Grgino, koje je bilo smrtno blijedo. Prsi njegove nijesu se više nadimale, na licu počivao mu je blažen mir, a ruke, njegove voštane, osušene ruke držale su grčevito svećeničku molitvenu knjižicu, iz koje je očitao zadnju svoju molitvicu. — —

Moj prijatelj Grga bio je mrtav. — —

Dobri susjedi.

Naše malo selo nije mnogo dobilo, kad je u nj doselio Mijo Cicvara. Na javnoj dražbi kupio je selište pokojnoga Gjuka Veseljковиća. Bio je Cicvara čovjek visok, mršav, neprijazan. Kosa mu je 'stršila u zrak, obrve imao je velike, oči malene, nemirne, nos mu je bio uzvinut, kao da uvijek nešto njuška, usta široka, usne debele i strastvene, a vladanje oholo i nesusretljivo. Njegova bolja polovica Jula bila je nešto starija od njega. No niti ona nije osvajala. Dok je on bio visok i tanak, bila je ona niska i plosnata, lice joj bilo naduveno, podbratci obilni, a jezik, kao što se pripovijedalo, gibak i neumorno radin, tako, da joj nije bilo, kao što su nekoji tvrdili, u devet župa ravne. Osjetiše to najbolje njezini susjedi. Dogodilo se, da se zabunila kokoš, tražeći svoje družice, na Civarino dvorište, — a kokoš nema baš osobite pameti, — ali eto Jule. Pograbi krepelac ili što joj bilo pri ruci i baci za kokoši, veleći :

— Stanider ti nesrećo kokošja, ja ću te naučiti, što imadeš po mojem dvorištu brskati! —

Bio slučaj ili ne, čula te riječi susjeda, pokazala se na dverima i odgovorila, braneći svoju milu kokošku :

— Šta vam ona učini? Valja da vam nije dvorišta pozobala! —

— Ja ne dopuštam, da se tudje kokoši kod mene hrane. Ako ih nemate gdje držati, zatvorite ih, no kažem vam, da ću svaku vašu kokoš krepelcem, ma ostala na mjestu mrtva! —

— Lje ne ćeš ti dotepenko dotepena! — rekla bi susjeda srdito. — Tko te je zvao u naše selo? —

— Ja sam dotepenka? Učit ću te ja pameti! Ali pamti, kokoš ili što drugo, neka se samo pojavi na mom dvoru, ja ću joj pokazati! —

Lice joj se raširilo, pocrvenjelo, pokazali joj se rijetki zubi, stisnula ruke i povratila se srdito u svoju kuću. Ovakovi prizori pojavljali se često među susjedama. A Miji kod takovih zgoda one male oči zasjajile, lice mu se zarumenjelo, uspravio se i kazao ponosito:

— Za poštene novce kupio sam ovo kućište, nijesam se dotepao u ovu bokčiju. Neka me samo draže ovi prostaci, pamtit će oni Miju Civaru! Neka samo dodje kakova stvar na moj posjed, ubit ću ju bez milosrdja, ta imam pušku! —

Civarina kuća stajala na malom brdašcu, pa s jedne strane medjašila s drugim kućama, a na drugoj sterao se prostran vrt. Tu je bio najprije dosta lijep voćnjak, koji se protezao po brežuljku, a dolje je bio vrt za povrće, sve do ceste, a onkraj ceste bila na pol podrta i dosta zapuštena kuća Petra Gibanice.

Petar Gibanica nije bio okrugao, kako bi po njegovu imenu sudio, već dug kao kolac, tanak kao jela, a žilav i koštan, da bi mogao s njime kamenje razbijati. Bog ga je obilato nadario s onim blagoslovom, što ga obično nazivamo djeca i nijesi mogao nikada proći mimo njegovu kuću, da ne bi opazio nekoliko zamazane, kuš-

trave djece, u na pol podrapanim košuljicama, zdrave i tučne, kao da su u šumi odrasla.

Pripovijedali su, da nije bila Gibaničina kuća uvijek tako zapuštena, da je on imao mnogo polja, punu žitnicu i punu staju. No imao je poštovani Pero Gibanica pogriješku, koja se često na selu nađje, da se je rado pravdao. Radi toga morala je mnoga njiva na dražbu i mnoga kravica iz staje. Uz to rado se družio s veselim prijateljima, pa je mnogo toga prošlo kroz njegovo uvijek suho grlo. Već se na kući poznalo, da je gospodar radije u krčmi, nego na polju, a staja njegova bila sad prazna praznata. No to treba dobro razumjeti. Velika staja za rogato blago bila je doista prazna, da nije mogla praznija biti, no mala, staja, koja se u običnom govoru naziva svinjac, nije bila posve prazna. U njoj je ponosno stanovao i šetao po prostranim prostorijama jedan jedincati potomak stare turopoljske korjenike — jedino četveronožno živinče u Gibaničinoj kući.

Pero Gibanica ipak nije bio bez domaćih životinja!

Nadobudni štetinjasti turopoljac slabo je volio svoj dom, ma baš kao njegov gospodar. Kod Pere ne zatvarala se ni kuća ni staja; ljudi u našem selu bili poštenjaci, pa ako bi i tko htio što odnijeti, kod Pere ne bi se mnogo pomogao.

Tako je došlo, da su bila vrata na svinjcu rijetko kada zatvorena, a naš mladi poznanac uživao je zlatnu slobodu u potpunoj mjeri. Obilazio po dvorištu, došetao u kuhinju, otumarao u voćnjak, bježao po prašnoj cesti. Kako je bio željan, da što više svijeta prodje i što novo vidi, potražio čistinu u Cievarinoj živici i osvanuo jednog dana u njegovu vrtu za povrće. Htio je da ondje sve marljivo pretraži i ocijeni, nagrizaio je još zelenu buču, izrovao nešto slatke repe i omastio si svoj dugi rilac lijepom šalatom. Ponašao se u svojoj mladjahnoj objesti

onako, kao da vrt njemu pripada, pa se nije podnipošto žurio, da sretno preko živice uzmakne.

Sreća nije mu bila baš osobito mila, jer ga je prerano opazilo malo, bistro oko Cievarino, koji je dojurio gore od svoje kuće s dugim štapom u ruci. Došavši u blizinu štetinjara, lupio nekoliko puta svom silom po njegovu štetinjastom hrptištu, tako da se je siromašno prase jedva preko živice odvuklo.

— Pamtit ćeš, nevaljanče, kad si bio u mom vrtu. Dodji opet, dodji, posvijetlit ću ti, da ne ćeš više kuću naći! — srdio se Mijo.

Onkraj živice ukazala se duga, ozbiljna prikaza poštovanog Pere Gibanice.

— Ubij ga, ubij na mjestu ti živodere jedan! —

— Ubit ću ga, ubit iz puške, tako mi moje glave! Medju pravu cigančad sam došao! —

— Tko je ciganin? — Ti si ciganin, sto put ciganin i ostat ćeš ciganin makar još toliko novaca zgrnuo. Ti kugo jedna dotepena! —

Dobro je bilo, što je živica prilično visoka narasla, a onaj otvor, kud se prase provuklo, bio premalen, inače moglo bi doći i do šaka medju ljubežljivim susjedima. Ovako dobacivali si još razne, dobro osoljene psovke i povukli se napokon kao dvije ljutice svaki u svoju kuću.

Prilike bile su napete. Mijo Cievara stalno je odlučio, da ubije svaku životinju, koju ugleda na svom posjedu, pa je radi toga često pogledavao po svom vrtu.

Bilo je sve u redu.

Pero Gibanica pazio je od sada malo bolje na svog turopoljca. Stvar bi se posve dobro svršila, da nije imao turopoljac svoje glave.

Zbilo se ovako.

Bilo je lijepo ljetno poslije podne. Kod Gibanice nije bilo nikoga kod kuće. Stari oboje bili u polju, a djeca se zabavljala kojekud po selu. Tišina u kući i oko

nje, jedino u svinjcu javio se tužno katkad naš znanac. Jestli nije imao što, drijemati nije mu se više dalo, zagroktao je od dosade, zaželio se zraka i slobode. Želja mu se odmah i ispunila, čim je svojim rilom malo nadignuo samo pritvorena vrata svoje palače. Došavši na dvorište, protegnuo se voljko, a zatim se ogledao ovamo i onamo, kamo bi krenuo. Čini se, da je već zaboravio teške udarce Cievarina štapa, a sjetio se jedino slatkog uživanja prigodom pretraživanja raznog povrća. Odluka bila je odmah gotova, pa je mladi turopoljčina mahnuo ravno preko Cievarine živice te se u brzo posve udubao u svoj posao.

U sjeni rasgranjene kruške sjedjela je stara Cievara, pa se posve svila u klupko nad košaricom, iz koje je vadila krumpir te ga lupila za večeru. Nije ipak bila tako zadubena u svoj posao, da se ne bi katkada obazrela po vrtu, je li sve u redu. Najedan put se uspravila, kao da ju guja ujela.

— Što, je li moguće? Gibaničino prase opet u njezinu vrtu. Dakako, oči ne mogu da je varaju. Potjerala bi ga, ali što, opet će doći, ljudi ne vrijede, da bi im oprostio. Ej, da je Miško kod kuće — zakleo se da će ga ubiti — on bi mu pokazao! —

Pogledala prama polju, kamo je otišao Miško. I doista, eto ga. Nikad ljepše prilike!

— Koraknider, što se vučeš kao magla! — vikala mu na sav glas.

— Ma nije vatra u kući! — ozvao se on i pokročio brže.

— Žuri se, vidjet ćeš sam! —

Stara pograbila Miju za rukav i odvukla ga na čistinu, otkuda se vidjelo dolje na vrt. Pogledala slavo-dobitno svog supruga i rekla mu:

— Eno ga, sad znadeš, što ti je raditi! —

Miji se oči zasvijetlile, lice mu se ražarilo i uznemirilo, usta mu se otvorila.

— Sad ili nikada! Pokazat ću ja Gibanici, tko sam ja! — uzdahnuo strastveno.

Odbježao u kuću po pušku, povratio se za malo i odjurio dolje u vrt. Svinjče nije se ničemu nadalo i gostilo se bezbrižno lijepim povrćem. Kad se Miško približio svom neprijatelju, išao je polagano, na prstima i kad mu došao u blizinu od deset koračaja, nastavio cijev. Ruke mu se tresle od uzrujanosti i od radosti. Odapne. Turo-poljac se preokrenuo i zalomatao svojim nogama. Nije ga bilo više među živima!

Miji Cievvari srce od radosti poskočilo u grudima, pograbio prase i bacio preko živice, veleći:

— Eto ciganima pečenke, ta i onako rijetko kada dodju do nje! —

Čuo Pero Gibanica u polju prasak puške. Kad je znao, da se u selu ne slavi svadba, niti kakova druga svečanost, brzo se dosjetio, što taj prasak znači. Došavši kući, bilo mu sve jasno. Mrtvo prase, koje je ležalo na cesti, protumačilo mu, što se dogodilo.

Poštovani Pero Gibanica nije plakao niti se srdio. Otišao je po nekoliko seoskih vještaka, koji su nad ubijenim prasetom neko vrijeme mudrovali i napokon ocijenili golemu štetu, koja je Gibanici nanesena. Iza toga bacio Pero prase opet na Cievarin vrt, ta, neka mu bude — on ga ubio, on će ga i platiti. No i Mijo Cievvara nije htio praseta, bacio ga opet natrag na cestu. Ta igra ponovila se nekoliko puta. Nitko nije htio da zadrži svinjče dok ga nije napokon živoder odvezao.

Pero Gibanica otputio je odmah iza toga k sudu. Nije bio prvi put ondje, bio je kod suda česti gost. Opisao je živim bojama krvoproliće i tražio, da mu susjed Cievvara nadoknadi štetu. No nije to išlo tako brzo, pa se

morali dobri susjedi nekoliko puta staviti pred časno lice pravednog suda.

Napokon pukla osuda. Cievara bio osuđen, da plati Gibanici za ubijeno prase deset forinata, no budući da je bio i Gibanica kriv, jer nije pazio na svoje živinče, neka nadoknadi i on susjedu nanesenu štetu, a parbenih troškova platit će svaki polovicu. To je bila svakako pravedna osuda, ni sam mudri Salamun ne bi mogao suditi drukčije, pa se je s njom i zadovoljio Pero Gibanica. No Mijo Cievara pozelenio od ljutitosti i otišao srdit iz sudnice. Žena ga željno dočekala.

— Kako se svršilo? —

— Kako se svršilo? Kao da je sam bijes s njime. To da je pravedan sud? Nije mi toliko za one novce, ali me srdi, što će mi se Gibanica smijati. Ali pamtit će on! Kunem se, neka dodje njegova muha ili komarac na moje zemljište, ubit ću ga, pa da mi je radi toga poći i pred samog kralja. Ja ću mu pokazati! —

Pero Gibanica veselio se i sve selo s njime. Odmah slijedećeg sajma kupio si drugo svinjče, malo, bijelo, okruglo, s dugim rilom i s dugim klapastim ušima. Ala je uspravio svoje dugo, mršavo tijelo poštovani Pero Gibanica, kad je koračao sa svinjčetom na konopcu mimo Cievarine kuće. Držao se kao ponosan vojskovođa, vraćajući se iz slavodobitnog rata i zvao je glasnim, milim riječima novog stanovnika svoje staje, tako, da je to morao čuti Cievara i njegova žena.

Gibanica je sad na prase pomno pazio, ta znao je, da nema sa Cievarom šale, osobito sad, kad je žedjao za osvetom. Ali ipak je htio, da još jednu zasoli svom neprijaznom susjedu, — neka pamti, kad mu je ubio turopoljca.

I tome se pružila zgoda.

Večer je bila. Ljudi se vraćali iz polja i kupili se u kuće. Vjetar je donosio s livade svjež miris na pol posušena sijena. Zvijezde se upalile, no mjeseca nije bilo.

I Cievara se vratio kući, umoran, zlovoljan i potreban počinka. I htio je doista, da naskoro legne, ali je morao ipak prije, da po običaju pogleda, da li je oko kuće sve u redu.

Otišao u vrt, a nemirno oko premjerilo mu jednim pogledom sav posjed. Gore u voćnjaku, gdje su bile one rane kruške, bilo je sve u redu, sve mirno, tek vjetar je malo šuštiio zelenim lišćem. Cievara išao dalje i pogledao dolje na vrt za povrće.

Stao je, kao da ga je grom ošinuo.

— Je li moguće, da je Gibaničino prase opet na mojem zemljištu? Da — — da — — što bi bilo drugo ono bijelo izmedju povrća. Gibanica kupio posve bijelo prase, — — vidio ga on zadnji put dobro. Čekaj, čekaj susjede! —

Nasmijao se veselo i poletio u kuću po pušku. Bio je uzrujan, tako, da ženi niti odgovorio nije, kad ga upitala, kamo se tako žuri.

Došao opet u vrt. Ona bijela točka bila je još ondje, nije se micala, već kao da je postajala veća i veća. Vjetar pirio jače, na krovu župne crkve javljao se ćuk, a na nebu se skupljali oblaci. Momci pjevali negdje usred sela. Njihova pjesma čula se tako ugodno u ljetnoj noći.

Mijo Cievara nije ništa vidio, ništa čuo. Njegove sve misli, njegova sva čuvstva bila su sakupljena oko onog bijelog predmeta u njegovu vrtu. Približio mu se na toliko, da je mislio, da ga mora pogoditi, pristavio pušku, nategnuo i jak strijel jeknuo po mirnom selu.

— Tebe ne će trebati drugi put! — uskliknuo je pobjedonosno, opazivši, kako se onaj predmet ne miče s mjesta. No predmet se počeo gubiti i stiskati, tako

da se stala Cievvari dizati kosa u zrak, pa je pomislio, nije li možda strijeljao na samog nečistog duha, koji se sad gubi u zemlju. Bježao ipak nije. Nategnuo još jedan kokot, te se polagano približavao onom predmetu. Došavši posve blizu, imao je što vidjeti. Ona bijela stvar, na koju je Miško Cievvara tako junački pucao, nije bila niti bijelo prase susjeda Gibanice, niti paklenski vrag — već dobro napuhnjena mješina, koju mu je nastavio njegov susjed, želeći mu se posve osvetiti za ubijeno prase.

Cievvari postajalo vruće u glavi, krv mu je kipjela u žilama i sav je drhtao od srditosti, tim više, kad se u taj mah javio veseo, obijestan, glasan smijeh mladih i starih grla tamo sa susjedova dvorišta. I ništa nije znao poštovani Mijo Cievvara, kako se one večeri kući povratio.

Ne znam, da li se je Mijo Cievvara popravio i opametio. To znadem, da nije od tada pucao više na svinje, niti na druge životinje. Njegove puške u malenoj sobici pod krovom već se dugo hvata rdja i nitko za nju ne pita. Jedino katkada po noći, čuju se oko Cievarine kuće tanki, sitni glasovi, kao glasovi malenog praseta, žalosni i tužni. Da li je to fićukanje vjetra, koje se u noći nekako tajinstveno čuje, ili su to glasovi obijesnih seoskih momaka, koji se rugaju poštovanomu Miji Cievvari, — ne marim. Čemu da to ispitujem?

Gospodin učitelj.

Bio je čitavoj župi nekako duhovni otac. Došao je pred mnogo, mnogo godina u župu, pa su se oni, koje je on našao kod svog dolaska, mnogi već preselili u bolji svijet. A on je poznavao njihovu djecu i njihove djece djecu i stvarao od njih ljude. Bili su već zreli muževi, pristare žene, koji su prvi išli k njemu u školu, a s onom istom požrtvovnosti, s kojom je njima sadio u srce prve nauke, sadio je i njihovoj djeci i njihovoj unučadi.

Dakako već je ostario. Stas mu je bio pognut, duga kosa i brei sijedi, oveliki nos i šiljasta brada zbližili se, ali crte ostale su iste i nije se izgubio iz lica nekakav dobroćudni, prijazni izražaj.

Povukao se u mir. Četrdeset godina školskog rada nije šala, a pojmi to najbolje on, koji je imao već sam sa školom posla. No bilo mu je nekako teško s početka bez škole. Vrijeme mu dosadno prolazilo. Čutio se više sretnim i zadovoljnim među školskom mladeži. Djeca bila su mu kao njegova obitelj. Ta inače bio je nekako osamljen u tom božjem svijetu. Žena mu već prije više godina umrla, jedini sin bio je činovnik negdje u gradu. Zvao ga taj, neka se pod stare dane k njemu preseli, no on se nije dao.

— Zašto da ostavljam selo, gdje sam proživio veći

dio svoga života i da se selim u strani grad, te priučavam tamošnjim običajima? Ne ide to pod moje stare dane. Tu poznajem svako dijete, poznaje me svatko, štuje i cijeni, a ondje da dodjem među hrpu ljudi, stranih licem, srcem i osjećajima. Tu sam živio, tu želim i umrijeti!

Imao je starac kućicu usred sela. Velika nije bila, no bila je njegova, sagradio ju svojom mukom i žuljevima. Baš radi toga bila mu je i mila i bio je u njoj sretniji, nego u sjajnoj palači.

Oko kuće bio je vrt, ogradjen živom medjom, u njem je bilo mnogo svakovrsnog drveća, njegova ga ruka zasadila. Za svako drvo je znao, kad ga je zasadio i veselio se njegovu plodu. I drveće bilo kao djeca, nekoje je donijelo obilan plod, a nekoje je slabo rodilo, premda je starac sve s jednakom pazljivosti čistio i obrezavao.

Taj je vrt bio kao nekakova matica za čitavu župu. Uvijek, dok je bio još u školi, govorio je on djeci: — „Sadržite divljake!“ — a kad je nadošlo proljeće, pokazivao im, kako se cijepi, davao im cjepića, pače i sam je obilazio župom i svojom rukom oplemenjivao voćke. Kroz nekoliko godina izgledali su vrtovi u župi sasvim drukčije i pao je prigovor nekih seoskih mudrijaša, koji su dokazivali, da naš kraj ne prija voću.

I cvijeće je ljubio starac učitelj. U proljeću bio je njegov vrt najljepši. Prolaznici znali se često zaustaviti i čudili se raznovrsnom cvijeću, kakovo su bili navikli samo po gradovima vidjeti.

— Ej valja mu posao, sretne je ruke taj naš učitelj! — govorili su, a starac je s ponosom slušao te njihove razgovore u sjeni velikog oraha, gdje je znao često sjediti i čitati. Godilo mu je to i on je podigao svoje oči iznad naočala po svojem omiljelom vrtu.

Još bi se i puno bavio kod pčelinjaka, što ga je podigao na sredini vrta. Pratio je pozorno i s nasladom

rad i kretanje onih malih, marljivih životinja, što ih je toliko puta stavljao za primjer svojim učenicima. Njihovo žuborenje činilo mu se kao lijepa glazba, slušao ga i slušao, a razumijevao ga jedino on. Često je i ljeti poslije podne, kad se odmarao u pčelinjaku, slatko usnuo, a u snu postajalo mu je žuborenje pčelica sve glasnije i glasnije, čuli se pojedini glasovi, iz glasova postajale pjesmice, kao pjesmice sitnih angjela. Starac je te pjesmice u snu slušao, lice mu se zaokružilo, a oko usta kao da mu se pojavio sretan, zadovoljan smiješak.

Ljubio je starac pjesmu. Ostavio je svoju službu u školi, ali nije ostavio one, što ju je imao u crkvi kod orgulja.

— Toga ne ću predati nikomu, dok se budem mogao micati. U crkvu i onako moram, a bilo bi mi teško, da ne sjedim kod orgulja. Za mog službovanja načinjene su orgulje, od njih će me rastaviti jedina smrt! —

Tako je govorio gospodin učitelj, a župljani su to voljeli. Privikli su oni na njega i na njegove pjesme, a bilo im je posve neobično, kad ga kod rijetkih zgoda — u bolesti ili kad je otišao k sinu — zamijenio drugi. — Eh, nitko ne zna — govorili su — kao naš stari, poznaje se to odmah. On pozna naše orgulje u dušu! —

Pa i doista je on umio, kao malo tko. Često se savzao u sviranje. Prsti mu sami letjeli po tipkama, a glasovi spajali se u lijepu cjelinu, sad tiho, kao pobožna pjesmica ili kao sviranje pastira, sad bučno i glasno, kao daleka grmljavina ili šum valova. A kad je otpočela pjesma, združila se sva crkva s glasom učiteljevim, čula se veličanstvena pjesma i dizala se pobožno prama nebu. Sva srca, — oduševljena pobožnim čuvstvima — slila se u jedno i klanjala se Onomu, koji je bio na žrtveniku kao Bog nazočan. Takova zajednička pjesma potresuje dušu čovječju i zbližuje nas s božanstvom.

Sve se selo zavilo u snijeg i uljuljalo u zimski san.

Snijeg je na debelo pokrivao vrtove, drveće i krovove, s kojih su visjele duge, ledene svijeće. Ptičice su žalosno cvrkutale oko kuća i pozorno tražile svaku stvarcu, da nadju što za hranu. Ljudi malo izlazili na ulicu, svakomu je bilo ugodnije u toploj sobi kraj peći. Nastalo ono ugodno zimsko vrijeme pred Božićem.

Nadošle i zornice. Zemlju je još pokrivala tama, a sa svih strana vidjele se luči, koje su se pomicale sve bliže i bliže. Svijetlili si ljudi idući na zornice. Pod nogama je škripalo, ljudi hukali u ruke, trli jednu uz drugu, hladno je bilo. No crkva, lijepo rasvijetljena ipak se punila. Ljudi su rado dolazili, jer svačije srce ona lijepa jutarnja pobožnost napunjuje nekakovom radošću i budi mu uspomene na sretne mlade dane. Osobito kad se javile orgulje i kad se počela crkvom ozvanjati ona priprosta pjesmica: — Ptičice lijepo pjevaju — bilo je svakomu ugodno, te je bio svaki sretan i zadovoljan, što je došao u crkvu. Najsretniji bio je pak stari gospodin učitelj, koji je već toliko i toliko godina dolazio i svirao kod zornica, koji ne bi ni za što propustio, da tad ne dodje u crkvu. Bilo mu tako ugodno kod zornica.

Jednog jutra šutjele su orgulje. Ljudi se nehotice obazirali gore na pjevalište, čekajući, kad će se učitelj pojaviti. Nije se kod njega zgađjalo, da bi zaspao.

— Možda mu se dogodila kakova neprimika? Ali doći će on, za stalno će doći! — mislili ljudi. No njega nije bilo. Nije ga bilo niti sutra dan, niti poslije.

Bolest ga bacila u krevet. Maglilo mu se pred očima, slabost ga je obuzimala; sad mu bilo vruće, sad hladno.

— Da mi se je upravo sada moralo to dogoditi — stenjao je. — Sad me nužno treba u crkvi. Ali bit će bolje, dat će Bog — ta što bi narod mislio, kad me ne bi bilo! —

Poslao je po liječnika. Liječnik mu zabranio izlaziti i prepisao mu lijek.

— Čuvat se morate — govorio mu — u vašim godinama je ovakova bolest ozbiljnija. Glavno je, da se na novo ne nahladite i da budete na toplom! —

Prolazili dani, a stari gospodin nije se dizao iz kreveta, premda mu je bilo bolje. Želio je, da se barem do badnjaka pridigne, pa se strogo ravnao po liječnikovoj uputi, a stara mu sluškinja kuhala razne čajeve, da se dobroano oznoji i da bolest posvema istjera.

Nadošao napokon badnji dan, hladan, maglen i tu-roban. U kućama se redilo i spremalo kao za okladu, da bude za blagdane svega u izobilju. Žene se vrtjele oko ognjišta, muševi su redili na dvorištu i oko staja, a djeca kitila strop nad stolom i smještala jaslice u kutu. Božiću se veselilo svačije srce, jedino staromu učitelju podrhtavalo je ono od straha i uzrujanosti. Još je bio sveudilj u krevetu. Kušao nekoliko puta da ustane, no noge bile su mu teške i drvene, ruke mu se tresle i napadala ga nekakova vrtoglavica.

— Bože, Bože, što će to biti? — uzdisao je. — Zar u istinu ne ću moći u crkvu, bar sada, kad je nadošla najljepša, najtajinstvenija večer u godini? —

Premda mu je dan sporo prolazio, ipak je on sa strahom gledao, kako se magla sve više gusti i kako se spušta na zemlju prvi mrak. Htio bi, da od svakog časa nastane sat, pa da se vrijeme do ponoćke još dugo otegne, možda bi se on do onda ipak pridigao — —

Šaptao je molitvice, oko mu bludilo kroz prozor prema crkvi, a u glavi pojavile mu se uspomene na prošle badnjake. Sjećao se onih badnjaka, što ih je provadjao u roditeljskoj kući; sjećao se onih badnjaka, što ih je proživljavao uza svoju ženu i malenog sinka; sjećao se napokon prošlih badnjaka, kad je bio već sam, pa mu

ipak nije bilo dosadno. Prigledao je u seljačke kuće, dijelio je s ukućanima sreću badnje večeri, a napokon otišao gospodinu župniku i pričekao je, da je nadošlo vrijeme za crkvu. Razne slike, razni događaji radjali mu se u pameti, mislio je, mislio i napokon usnuo.

Iz sna probudilo ga zvono župne crkve. Srebrni njegov glas prolijevao se milo i prijazno po snježnoj poljani, dopirao je u svačije srce i zvao ljude, da se sprema u crkvu.

Čuo ga je i starac učitelj. Njemu se pričinjavao glas zvana tako nekako zamamljiv, da mu se počele grudi jače dizati, a čutio je u udovima neku jakost i preporod.

— Ne, ne mogu, da ostanem kod kuće, moram u crkvu! — rekao je odrješito.

— Što ste smislili, gospodine? — čudila se starica sluškinja. — Ovakav nemoćan, bolestan, pa u crkvu, u u toj zimi? —

— Poći ću, pa što Bog daće! Kakova bi bila to polnoćka bez svirke, bez pjevanja. Obući ću se toplo, pa ću nekako dopuzati u crkvu. A u crkvi bit će toplo i ugodno! —

I nije bilo druge, makar ga je starica odgovarala i molila. Obukao se starac i otpremio poduprt od sluškinje u crkvu. Zvonovi su se baš opet javili, svečano, ponosito, kad je došao do crkve. Ljudi mu pomogli na pjevalište, a kad se oglasilo malo zvonice, da pristupi gospodin župnik k žrtveniku, zabučile su orgulje po starom običaju, javila se svirka vesela i radosna, koja je uznijela svačije srce. Starac je učitelj pognuto sjedio kod orgulja. Oko mu se sjalo od tihe radosti i gledalo onamo prama sjajno rasvijetljenom žrtveniku. Lice bilo mu je blijedo, poznali su se na njem tragovi bolesti, a niz glavu spuštala mu se duga, sijeda kosa.

Redjale se pjesme jedna za drugom, radosne, mile, pune ljubavi prama Onomu, koji je ostavio nebeske visine i došao na svijet, da ljude spase i otkupi. Pjevala je čitava crkva, pjevao je i starac učitelj. A kad je poslije podizanja započeo onu milu pjesmicu:

O Isuse poljubljeni
Slatki sine moj,
Na oči ti san mileni
Pada, sanak tvoj.

Spavkaj srdašce
Moje sunašce!
Uspavkuje tebe majke
Tvoje milopoj!

tad se orosiše starčeve oči, a ne samo njegove, već i mnogih drugih i tad se useli u srce svih sreća badnje noći.

Minula polnoćka. Ljudi veselo odlazili svojim kućama. Čula se pjesma, čulo se pucanje; jedan drugomu želio: čestit Božić.

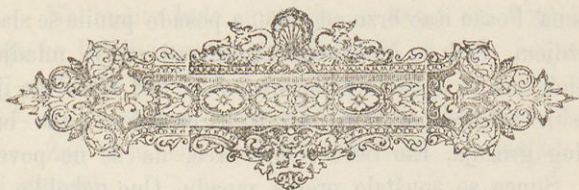
I stari gospodin učitelj došao je sav blažen k svojoj kući. Ipak mu se ispunila želja, ipak je pribivao polnoćki i proslavio pjesmom i svirkom mladoga Kralja.

Raspremio se, legao u krevet. Umornost ga svladala, usnuo je odmah i spavao je dugo. Kad se probudio, bilo mu je zlo. Glava vruća, hoće da pukne. Dolazile mu kojekakove prikaze, počeo bulazniti, pače je i pjevao svojim staračkim, drktavim glasom.

Nije se više pridigao. Još onih božićnih blagdana zatisnuo je oči za uvijek.

Ljudi ga se još sada zahvalno sjećaju. Još se nije našao, koji bi ga kod orgulja dostojno zamijenio. A pripovijedajući o njem, ne mogu, da ne spomenu i one zadnje polnoćke, kad je starac bolestan došao u crkvu, da otpjeva svoju zadnju — — labudju pjesmu! — — —

Iz vinograda.*

Poslije dugog vremena nastali su lijepi, jesenski dani. Sunašce smijalo se umiljato na plavetnom nebeskom svodu — činilo se, kao da hoće zadnji put da pozdravi jesensko cvijeće, što se sakupilo po vrtovima. Na polju, na livadama bilo ga već malo, ta jesen nije prijateljica cvijeću, kao što je to mladjahno, cvjetno proljeće. Našao li se gdje cvijet, prikazivala ti se nekako plašljivo njegova glavica, kao da se boji mraza i hladnih jesenskih vjetrova, činilo ti se, kao da znade svoju sudbinu. Povjetarce igralo se s lišćem na drveću. One žute, crljenkaste listiće kao da je najvoljelo, poigravalo se s njima tako dugo, da je pao jedan za drugim na zemlju. Preostale listiće preuzela je tuga za njihovim drugovima, žutjeli su jedan za drugim i padali na zemlju. Sudbina bila svima jednaka . . .

Na polju, na livadama zanijemila je pjesma, prese-lila se u vinograde, koji su od nekog vremena oživjeli. Medju zelenkasto žutim lišćem trsova micalo se društvo mladih djevojaka. Njih nije dostigla jošte tužna jesen, na licu i u srcu cvalo im još veselo proljeće. Njihovo odijelo bjelasalo se izmedju zelenja, a iz grla orila im se

* Štampano u „Prosvjeti“ god. 1897. br. 19.

pjesma. Posao išao brzo od ruke, a posude punile se slatkim groždjem. Sad se čula vesela šala, sad zaorio mladjahan smijeh, sad se oglasila pudareva puška, sad odjekivao ijujuk veselih mladića, koji su nosili u prešnicu pune brente zrelog groždja. Eto berbe, čije srce, da se ne poveseli!

Sunce se spuštalo prema zapadu. Ono nekoliko oblacića na plavetnom nebeskom svodu, zarumenjelo se. Sunce zapadalo, bivalo veće i veće — pozlatilo svu okolicu. Primaklo se gori. Još pogled, dva — i nije ga bilo više.

Sumrak je padao na zemlju. Postajalo je mirnije, priroda se uljuljavala u noćni san. No pjesma djevojaka, koje se vraćale iz vinograda, postajala je sve glasnija, sve veselija. Sjene postajale su veće, gora tamnija, a na skoro eto na nebu i prvih zvijezda.

Život preselio se iz vinograda na dvo rište lijepe gospodske kuće, što ju je podigao imućni gospodin u svom vinogradu. Momci bili su zabavljeni u prešnici, a djevojke stale u hrpu, šalile se i smijale. Umornosti nijesi opazio, premda se svaka od njih sto i sto puta sagnula, da ubere sladjahni trsni plod. Jedna izvadila kruha, druga sira, pa eto skromne večere, koja im je išla u slast, kao da je pripravljena u carskoj kuhinji. Bože moj, gledao sam često taj naš narod. Radi od jutra do večera, a nije mu se na vatri kuhao niti zajutrak, niti objed, niti večera. Kraj svega toga srce mu je veselo, lice rumeno, a pjesma ne zamukne nikada iz njegovih usta. Taj mukotrpni narod, odsjev slovjenske žilavosti, naša je uzdanica i temelj bolje budućnosti.

Bilo je vesela čavrljanja u tom djevojačkom kolu. Tko bi znao, o čem su sve raspravljale. Čas su sve umuknule, primakle glave bliže jedna drugoj, čas se opet zaorio veseo smijeh.

— Je li Marice, što bi tajila? — razabrao se jedan glas iz onog razgovora. — Ma svatko je mogao opaziti. —

— Ne budite lude, meni je on kao i svi drugi! —
branila se jedna izmedju djevojaka.

— Pa da Marice i nešto više! —

— Za što nijesi danas tako pjevala, kao inače? —

— Žao ti je, što ode; što sakrivaš! — javljali se drugi glasovi.

Takav razgovor potrajao je još dulje vremena, dok ne otidjoše djevojke na sijeno, što je bilo na staji, da ondje prenoće. Mislio bi, san će im naskoro zaklopiti trudne oči, no prevario bi se. Od zgora se javila brzo vesela pjesma, te se tajinstveno orila u tamnu, jesensku noć. Na nebu sjajile su zvjezdice, mjesec pomaljšao se polagano iza šume, cvrčki se oglašivali, a pjesma orila se sad jače, sad slabije. Bili su to jednostavni napjevi dugih narodnih pjesama, kitice se su ponavljale, otezale, ali je to pjevanje ipak tako dobro pristajalo prostomu, nepokvarenomu srcu onih narodnih pjevačica. U tihoj noći takova pjesma neopisivo djeluje na srce čovječje.

U prešnici započeo se nov život. Dvie, tri svijeće slabo su rasvjetljivale noćnu tamu te one velike kace, pune slatkog groždja. Čulo se jecanje dviju velikih preša, iz kojih je tekla slatka tekućina, — radost gospodareva. Kolikima će ona jošte razveseliti srce i izazvati iz njeg veselu pjesmu! Iz prešnice vodila su vrata u podrum, gdje su se zaredjale omašne bačve. Malo ih je bilo praznih. Nekoje izmedju njih primirile se posvema — čuvale su u sebi rujnu kapljicu — plod prošlih godina, druge bile su pune mladenačkog jogunluka. Tuj je vrelo i kuhalo, čulo se žuborenje i pjenjenje; mislio bi: svade se medjusobno mnogobrojni vinski duhovi, koji se ne će još dugo, dugo primiriti. Kao da je bio medju njima razgovor o raznovrsnim učincima one tekućine, kad će se ona točiti iz starodrevnih bačava. To je bila nježna glazba, koja je ponajbolje godila gospodarevu ubu, pa ju je on i najbolje razumio.

Sakupio se tu muški svijet, ali ne da gleda i sluša, već da radi. Bilo je doduše kroz čitav dan posla, no i sad nije prestao, hvala Bogu. Vinograd dobro je obrodio, pa se je bilo žuriti za vremena.

Bože moj, kršnih li onih pet, šest momaka, što ih bilo ondje zabavljenih. Od one strane zagrebačke gore bijahu, kako im je govor svjedočio. Bio im je dom ondje, gdje se spušta šumovita zagrebačka gora prema lijepom Zagorju. Narod priprost i siromašan — služi nadnicom svoju korieu kruha ili pali ugljen u gori — no žilav i jak kao klisura, a kršan, kao da ga je odgojila gorska vila.

Veselio sam se, kad sam gledao, kako je tim momcima išao posao od ruke. Stariji jedan, ozbiljniji, pazio je kod preše i drugima zapovijedao. Odbijao je iz svoje lule guste oblake dima, bio je mrk i ozbiljan, bit će, da je već mnogo toga proživio, više zla nego dobra. Jedan imao je na glavi tursku crvenkapu, znak, da je negdje u Bosni služio cara — ostali bijahu većinom golobradi momci oko dvadeset godina. Razgovarali su malo, bili su odviše zabavljeni poslom. Oglasio se onaj s crvenkapom:

— Ej Ive, sutra ti baš u njemački Gradac?

Ovaj upit bio je namijenjen jednomu od mladića, koji nije bio baš velik, no krupan i širok, da ga je bilo što vidjeti.

— Došlo vrijeme, Luka. Bar ću vidjeti svijeta — odgovori Ive, smiješeći se. Bio je to čudnovat smijeh, iz kojeg nijesam mogao razabrati, da li mu je drago što ide, ili nije.

— A da, i drugi su morali i ne samo u Gradac već i dalje u svijet. I ja znadem, kakav je to kruh — prihvatio onaj s crvenkapom, te počeo pripovijedati svoje doživljaje iz Bosne.

Ivo je bio čudnovat momak. Bio je prostodušan, tako, da bi katkada gotovo mislio, da nije sasma pri sebi.

Smijao se rado, a još radije hvalio svojom jakošću. Dizao je terete, nosio ih na ramenu, pače i u zubima, tako, da sam se gotovo bojavao za njega, da ne nastrada. No i sestra bila mu jaka. Posvadio se jedan put s tri momka iz susjednog sela, riječ po riječ te momci navališe na Ivu. Jedan mu maknuo nogu, a on se našao na zemlji. No to vidje Ivina sestra Jana, koja je bila takodjer nazočna. Priskoči, pograbi jednog od one trojice i lupi s njime na zemlju. Tad se Ivo spašao, natjerao svu trojicu u bijeg i zadao im straha, da nijesu nikad više na njega navalili.

Kabli ispod preša punili se. Momci odnašali su ih tamo u lagve, gdje se ponakupilo već mnogo te slatke tekućine. Kad je ispod preše slabije curilo, izvadili bi trop, pa s njim na polje, a zatim bi prešu iz nova nametali. Svijeće su titrale, a oko njih lepršale su vinske mušice i mali noćni leptirići. Pudar ispalio je dva tri puta svoju pušku. Prasak je odjekivao po okolnim brdinama, a pridružio mu se drugi i treći iz susjednih vinograda. Djevojačka pjesma još nije zanimila u susjedstvu, u toj lijepoj mirnoj noći razumjela se gotovo svaka slovka. Djevojke pjevahu:

„Lepi moji rani strnokosi
De mi rastu bele fíjolice,
Nje mi беру Ivine sestrice!
S čem si brata Ivu nakinčile
Da bu išel Turku po divojku.“

Slušah tu jednoličnu pjesmu, činila mi se puna čara, puna čuvstva. Bilo mi je nekako čudnovato u sreću, ne znam ni sam za što. Nehotice pitah Ivu, koji je bio do mene poslom zabavljen:

— Ivo, čuješ li? —

— Čujem, gospodine, čujem. Upravo kao da je meni za rastanak. U Gracu ne ću toga čuti. —

Bilo mi je žao tog prostodušnog momka, ali ga ipak zapitah:

— Ivo, reci mi, da li teško odlaziš u strani svijet?

— Kako ne bi gospodine? Tko ne ostavlja teško svoje rodjeno mjesto? Da vam je bilo vidjeti u nedjelju, kad smo izašli iz crkve, čitava se župa sa mnom oprostila. Zazeblo me kod srca. Bio sam svima dobar, pa se oprostili sa mnom kao s rođenim bratom. Ej i ne bi mi bilo ići teško pod pušku, da sam ostao gdje među svojim, gdje bih čuo svoj jezik. Ali da, tamo ne će razumjeti oni mene, niti ja njih. —

Ivo se sada nije smijao kao obično, već mi se činio ozbiljan, kakova ga nijesam do sada vidio. Razumio sam ga dobro i pojmio. Požalio sam ga, pa nijesam htio da ga dalje ispitujem.

Vrijeme je prolazilo. Razgovarali smo još ovo i ono. Djevojačka pjesma malo po malo zašutjela. Kasno je bilo, pa odosmo i mi na počinak. Ja nijesam dugo usnuo, a Ivo? — tko zna. —

Drugo jutro našlo nas je sve na nogama. Djevojke spremale se u vinograd, a momci u prešnicu. Opazih i Ivu. Bio je spreman, da ode u Zagreb, da se ondje prijavi, te da otputuje u Gradac. Kratko se oprostio sa svakim. Lice mu se smiješilo, a u očima titrala mu je suza. Dali se još komu potkrala suza, ne znam — nijesam opazio. To znadem da se onog dana nije dugo javila iz vinograda djevojačka pjesma. Za što — ne znam, ali to znam, da su moje misli bile dugo s Ivom zaokupljene. Takav je naš mukotrpni seljak u nekim stranama naše domovine. Dan prije svog odlaska pod pušku u strani svijet — služio je svojim radom koricu kruha — —

Majka i sin.

Otići ću u Ameriku, majko! — pozdravio je jedne nedjelje pod večer svoju majku, staru Jankovićku, njezin sin Pero. Stara sjedjela je pred kućom odmarajući svoje stare kosti te se sunčala na zadnjim sunčanim zrakama. Pero je došao iz crkve ili negdje sa sela.

Stara je podigla svoju glavu, crte njezina žućkastog, navoranog lica nekako su se protegle i uozbiljile; uprla je svoje male oči, što su joj se duboko pomakle u očne šupljine, u sina — pronicavo, pitajući, kao da ga nije dobro razumjela.

— Tko, tko ide u Ameriku? —

— Ja majko — odgovorio sin takodjer ozbiljno. — Drugi su već onamo otišli i idu svaki dan, pomogli su se i bolje im je, nego im je prije bilo. Zašto da nas dvoje uvijek kuburino? Radimo obadvoje, vi i ja, pa što imademo, jedva toliko, da ne trebamo obilaziti tuđjih pragova. Mlad sam, zdrav sam, radit ću, privrijedit ću ondje nešto, a onda ću se vratiti i ako Bog dađe, započet ću svoje gospodarstvo. Bit će ljepše i vam i meni! —

— Šta to govoriš sinko? Zar ti da ostaviš mene samu, staru, slabašnu siroticu te zaputiš preko mora na kraj

svijeta i ondje možda da zaglaviš? Jedino tebe imam na tom božjem svijetu, a sad da me i ti ostaviš, da nemam nikoga, tko će mi zaklopiti trudne oči? Pero, Pero što si smislio? —

— Umirite se majko i ja ne polazim rado u strani svijet, ali valja pokušati sreću. I drugima se ona nasmijala, zašto da se ne nasmije i meni? Radit ću, štedjet ću, samo da se što prije opet k vama vratim! —

Stara nije htjela da što o tom čuje, a Pero joj dokazivao, kako je upravo potrebno da ide. Ne će sam; ide ih više iz sela, pa i ondje u Americi ima domaćih ljudi. Dokazivao jedan drugomu, dok se nije posve smrklo. Starica otišla u kuću, da spremi nešto za večeru, a sin je sjedio još svejednako pred kućom, te podupirao rukama glavu, punu raznih nacerta i misli.

Iz njegova snatrenja prenuo ga mjesec, koji mu je upravo obasjao glavu. Podignuo je oči, te se zagledao u sjajno, sanjarsko lice mjesečevo, gledao je dugo, a misli letjele mu daleko, daleko preko mora. Glas majke: — Pero k večeri! — odveo ga napokon u kuću.

Priprosta večera nije išla u slast ni majci ni sinu. Razgovor se još uvijek kretao o istom predmetu, no bio je prekidan dugim stankama i razmišljanjem.

Došlo doba, da podju na počinak. San nije htio ni jednomu ni drugomu na oči. Majka je često teško uzdahnula, a oči su joj bile rosne. Sin se namještao s jedne strane na drugu, zakašljao ovdje ondje te se čudio, kako majka tako dugo ne može da usne. Duge i teške su ovakove noći — — —

Jankovićka bila je već dugo vremena udovica. Muž joj Mato, nešto stariji od nje, umro, kako umire većina naših seljaka. Počeo nešto pobolijevati, kašljucuo je, no vukao se dugo vremena i obavljao najnužnije poslove. Žena mu je kuhala svakojako bilje; a napokon morao

ipak u krevet. Poslali su po svećenika, taj ga je pomirio s Bogom i pružio mu zadnju utjehu. Živio je još nekoliko dana, al napokon preselio se s ovoga svijeta. Moralo je tako biti.

Žena s malenim Perom kukala je i naricala za njim. Ostavio joj nije mnogo. Bila je tu kućica, sitna, drvena sa stajom, u kojoj se javljala malena kravica, kojoj kao da je bilo dosadno uvijek samoj. Oko kuće bio je maleni vrtić s nekoliko stabala šljiva, jabuka i krušaka, a dolje u polju bila je njivica, na kojoj je priraslo toliko, koliko su za kuću trebali. Onu njivicu bilo je lako obraditi, pa je Jankovička zalazila k susjedima na posao, da se je skucao koji novčić, a sin joj je pasao kravicu i čuvao kuću. Kad je sin odrastao, polazio je na rad, a majka ostajala je tad kod kuće. Tako se živjelo nekako, ne doduše dobro i bezbrižno, ali pošteno.

Svijet iz naših strana polazi već dugo vremena u Ameriku. Iz prva polazili pojedinci, a napokon se narod priviknuo, pa počeo odlaziti hrpimice. Naskoro bila je jedva koja kuća, da ne bi imala koga toga u Americi. Pače i žene i djevojke odlazile.

Želja za dobitkom, za privredom obuzela seljaka, zaboravio rodjeni dom, težak posao, svakovrsne pogibli i dao se u strani daleki svijet. Istina, dolazilo je mnogo novaca iz Amerike, ali kod kuće je polje opustjelo, jer nije bilo radnih sila. Ljudi nijesu računali na ono, što kod kuće izgube, gledali su samo na hrpu novaca, koju su krvavim žuljevima zaslužili.

Mnogi se povratili, kad su nešto stekli. No onaj američanski novac slabo je imao blagoslova. Ljudi se u svijetu naučili na bolju hranu, pogospodili se, a povrativši se kući, bili su kao polutani, ma ni seljak, ni gospodin. Pače i crkvi se mnogi otudjili i donijeli sobom kući nekakove slobodnije, nove nazore i misli.

Pero je dobio iz Amerike putnu kartu. Poslao mu ju prijatelj, koji ga je zvao, da dodje onamo. Nešto novaca imao je takodjer već privrijedjena, da se prehrani na putu, pa je za to stalno odlučio, da podje. Sve majčine molbe bile su uzaludne. Pero je ostao kod svoje odluke, pa se stao odmah i spremati na put. S njime se spremalo i više ljudi iz naše župe. U poznatom društvu lakše je i ugodnije putovati.

Prije nego je Jankovićka i mislila, približio se dan, da joj se valja dijeliti sa jedinim sinom. Suznim očima redila mu je potrebito rublje i odijelo, umijesila putnu pogaču i odrezala vrat ponosnom kokotu, koji je već dugo ponosno gospodario uzahnom dvorištu. Prebrojila je već toliko puta sve sinovljeve stvari i mislila, nije li što zaboravila. Kradomice je pogledavala sina, koji je pognute glave obilazio po kući. Gledala ga je radosno, jer je bio zdrav, lijep momak, ali ju je odmah i zazeblo u sreću, kad se je sjetila, da ga gubi, da joj se valja s njim oprostiti možda za uvijek.

Tko to znade? —

Lijepo je bilo jutro, kad su se Amerikanci spremali na put. Dolje ispod sela u polju ležala je laka maglica, u travi i na lišću bljeskale se rosne kapljice, a negdje u zraku veselo je pjevala ševa. Po glasu se je poznalo, kako se sada diže, sad opet spušta.

U selu pred gostionicom stajala su dugačka kola s mnogo sjedala. Onamo su dolazili putnici — ne sami. Pratili su ih roditelji, braća, sestre, žene, djeca, prijatelji i znanci. Nosili su velike kovčege, koje im je napunila ljubav njihovih domara sa svim, što je samo kuća smogla. Šešire okitili kitom ružmarina, te barem na oko stupali veselo i junački.

Bila je lijepa slika, jer su bili svi ljudi u svečanom odijelu. Kao da se putnicima nije pravo dalo na put.

Kočijaš je već pucketao s bičem, konji postajali nemirni, a putnici se grlili i rukovali sa svojim. I Pero teško se dijelio od majke. Držao joj ruku dugo vremena, već je htio, da je pusti i da sjedne, a pogledao je opet u one zaplakane, dobre staričine oči i nije mogao, da se oprostí.

— Ne plaćite majko, pisat ću vam doskoro, a ako Bog dade i vratit ću se skorom. Ostajte zdravi! —

— S Bogom sinko! Nemoj zaboraviti Boga i svoju staru majku. Pratio te Bog i naskoro opet meni povratio. S Bogom Pero, srce moje! — naricala je majka i gladila ljevicom sinovo lice i upirala u njeg svoje suzne oči, kao da joj se je na vijeke od njega dijeliti.

Napokon sjedoše. Ljudi priskočili kolima, svaki hoće da još uhvati ruku svog miljenika. No kočijaš je potjerao.

Plać je postajao jači, a oči otimala se za kolima, iza kojih se dizala gusta prašina. A oni na kolima, da umire svoje i sebe, zapjevali veselo:

Predragi ljubić moj
Ti mi sad othajaš,
Komu mene dušo,
Mladjahnú ostavljaš?

Ne ostavljam tebe
Nigder nijednomu,
Već te nosim dušo
Na srdašcu momu!

Pjesma se sve to više gubila, kola je nestalo za malim brdašcem, a ljudi vraćali se svojim kućama. Suzne oči dugo im se ne osušiše, a mnog se uzdah ukrao iz tužnog srca. Kako i ne bi, težak je rastanak, bio kakav mu drago! — — —

Opustjela kućica, gdje je stanovala stara Jankovićka. Nije bilo ni prije ne znam kako bučno i veselo, ali ipak je bilo razgovora, bilo je života. Starici činila se i ona

jedna soba sad nekako prevelika. Duge su joj bile večeri samoj samecotoj. Stisnula se gdje u kut i prebiralala debele jagode na svojoj krunici. Molila je za svog sina u dalekoj tudjini, molila je mnogo i ustrajno, a molitva bila joj ispremiješana uzdasima i suzama. Dani iza njegova odlaska bili joj dugi — ma čitave godine; srce nemirno i bojazljivo; misli joj hrlile daleko daleko u nepoznate krajeve, kakove je do sada samo u snu vidjela.

Kakova veselja, kolike radosti, kad je jednog dana nadošao općinski sluga i donesao prvi list od njezina Pere. Zagrlila bi ga najradije od veselja. Jedva je dočekala, da joj on list pročita. Gutala je svaku pojedinu riječ, drktala je za svakom izrekom i težak kamen pao joj sa srca, kad je čula, da joj je sin sretno prispio u Ameriku, da je zdrav i da ima posla. Umolila je općinskog slugu, da joj još jedan put pročita list i usadila si u srce sve riječi. Kako je pozorno pratila čitanje, gotovo je znala već sada sav list na pamet. Srce materino, tko bi te proučio, tko dostojno ocijenio?

Dolazili listovi često. Sin je održao svoju riječ i nije zaboravio svoje majke. Kolika joj je radost bila, kad je prispjela prva svotica novaca od sina. Nije bila starica željna novca, ali ju je dirnula sinovska zahvalnost, ponosila se njome i cijenila je one novce ne kao novce, nego kao plod Perina znoja i radinosti.

Prolazilo vrijeme. Vratilo se proljeće već nekoliko puta u naše selo i posulo ga cvijećem i zelenilom. Pero majci marljivo pisao i slao joj novce, tako da se je u štedionici nakupila već oveća svotica.

Sretna je bila starica, kad joj je Pero četvrte godine pisao, da će se pod zimu vratiti kući te s prištedjenim novcem kupiti posjed i započeti veće gospodarstvo. Starica si u duhu slikala sretniju budućnost. Vidjela je sina, kako se vraća kao zrio muž, iskusan, ugledan te stvara

nov dom. Izabrat će ženu dobru, radinu. Kakove god ne će njezin Pero! Vidjela starica malenu dječicu, svoje unuke. Njegovat će ih i tetošiti, kao nekad svog Peru. Lijepo će joj biti. Sjedjet će negdje kod peći, njihati u svom naručju najmladjeg unuka, pjevati mu djetinje pjesme, koje ni sad još nije zaboravila. Dječica će skakati oko nje i govoriti joj: mila dobra naša stara mamica. Sin i snaha će ju poštovati i ljubiti. Zaboravit će sve zlo, sve neprilike, koje je do sada pretrpjela. Ej bit će joj lijepo, lijepo, — a njezin Mato će gledati na njih gore iz nebesa i blagosivljati cijelu kuću! — —

Jesen je dolazila.

Ptice se selile na jug, lišće je žutjelo i padalo.

Jesen se neugodno doima srca čovječjega, a starica Jankovićka veselila joj se, veselila se i zimi. Nadošao i prvi snijeg. Starica ga veselo pozdravljala i brojila je dane, brojila je časove — — — Pero će za cijelo doći do Božića. On je dobar kršćanin, pa će svakako da provede božićne blagdane u svojoj kući, kod svoje majke. Ta pisao joj je, da će se vratiti pod zimu.

Napokon nije bilo dulje vremena lista od njezina Pere. Sprema se ili je već na putu — ispričavala ga majka — pa će mjesto lista doći on sam glavom. Starica se podala slatkom snatrenju i razmišljanju.

— Bože moj — govorila je — jamačno se već promijenio, jedva ću ga i prepoznati. Ej neka samo skoro dodje, neka samo dodje! —

No nije došao Pero, već list iz Amerike. Starica se nekako preplašila općinskog sluga s listom, bojala se, da se nije Pero premislio, pa da još ne će doći. Sa strahom i trepetom je čekala, da čuje što je u listu.

List nije bio od Pere, već od njegova prijatelja. On je javljao, da joj je sin u rudokopima zaglavio. Srušila se stijena i zametala Peru i više drugih radnika. Tvornica

je isplatila neku svotu novaca kao naknadu, koju joj on poštom šalje.

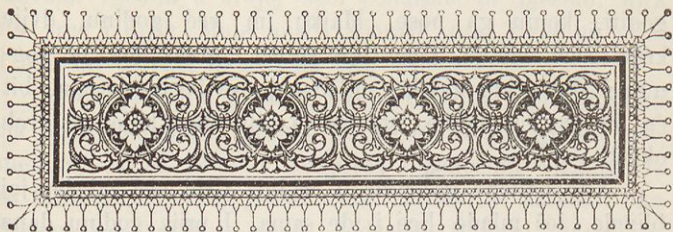
Starica nije znala je li živa ili mrtva. Buljila je u list, kao da će još što saznati, no u listu nije bilo više ništa. Nije htjela da vjeruje, nije mogla da pojmi gorku istinu. Prsi joj se silovito dizale, a usne su joj šaptale: — Pero, moj Pero, sunce materino! Zar te ne će više nikad vidjeti majčine oči? —

Prispjeli su i novci. Lijepa svota novaca. Starica ih je mrtvo gledala, činilo joj se, kao da na njima leži krv njezina sina. Grustili joj se, nije ih se mogla dotaknuti. Bila joj je to premalena cijena za onoga, kojeg ne bi dala za sve blago ovog svijeta!

Vani je vjetar duvao i bacao snježne pahuljice na stakla od prozora. Svjetiljka je slabo rasvjetljivala opustjelu, siromašnu sobu i bacala svoju svjetlost na blijedo, izmučeno lice staričino, na kojem je počivala golema tuga, bez nade, bez utjehe — — —

Jadna starica! — — —

U oči dušnog dana.

Bpravo pod mojim prozorom vodi cesta na gradsko groblje. Inače nije to jedna od najživahnijih u gradu, no od nekoliko dana je oživjela, a danas po gotovu.

Od rana jutra redjaju se kola i prolaznici, sve se žuri gore prema groblju. Osobito poslije podne nastalo je komešanje. Ljudi ima neprekidna vrsta, gospoda, obrtnici, siromasi, muško, žensko, staro i mlado.

Gotovo svaki nosi vijenac ili zeleno cvijeće. Nekako neugodno dirne čovjeka ono cvijeće, sad u ovo kasno jesensko doba, kad je već cvatove i zelenje ugušio leden mraz. Pa i jest to većinom umjetno cvijeće, što su ga stvorile ljudske ruke, koje ne može da se takmi s jednim jedinim cvijetom, što ga rodi prostrana livada ili hladovita šuma. Kako medju prolaznicima, tako ima i medju vijencima razlike. Ima raskošnih, skupocjenih vijenaca, a ima i priprostih, malenih. Potonji su mi miliji, jer se prečesto u njima krije više čuvstava, više iskrene saćuti, više gorke tuge i suza, nego kod onih prvih.

Stojim kod prozora i gledam.

Ide čovjek, bit će obrtnik, za ruku vodi dijete, a pred njim idu dva dječaka i nose vijenac. Lako je po-

goditi, komu ga nose. Majku im već godinu, dvije krije crna zemlja. Otac ide šuteći, glava mu je pognuta; djeca idu veselo, ogledavaju se i razgovaraju, bit će, da još ne pojme, što im je bila ona, kojoj će grob okriti. —

Eno odlične gospodje u crnini! Crni veo zakriva joj bljedo, još mlado lice i ide sama. I prije godinu dana išla je na groblje, ali ne sama. Jamačno nije mislila onda ni ona ni on, koji je s njom išao, da će ove godine ići sama i tužna, satrta srca.

Sredinom ceste ide starica; drži se pognuto, a na licu i po hodu joj se pozna, da je već davno nastupila jesen njezina života. U ruci nosi priprost vjenčić s bijelim ružicama i smotak svjećica. Bit će da ima mnogo svojih milih i dragih na groblju, možda više nego onih ružica u vijencu. Zapalit će svakomu svjećicu, izmolit će mnogi oče naš za njihovu dušu, a i za svoju, jer će se možda već u tijeku godine dana i ona onamo preseliti, a ne će biti nikoga, da joj ovjenča grob, da se pomoli za njezinu dušu.

Eto ondje društvo mladje gospode. Na njihovim licima nema tuge, u ruci nemaju vijenaca, idu da gledaju i promatraju onaj život, što se razvio na groblju. Valja da i nemaju nikoga, da za njim tuguju. Sretni ljudi! Zavidjam im, premda je sreća nestalna, te smrt često dokosi onoga, koji joj se najmanje nada.

Naskoro za njima dodje hrpa djece, ima ih pet, šest, razne veličine, kao svirale na orguljama. Gledam, idu sama, ne vidim ni oca ni majke. Možda im se već obadvoje preselilo na groblje? To su pravi siromasi!

Neću, da gledam više na ulicu — — —

U to se jave zvona. Iz raznih crkava dopire mi na uho njihov zvuk, ozbiljan i tužan. Glas sviju slijeva se u jednu žalobnu pjesmu onima, koji već odavna u Bogu

snivaju. Sjedim u svojoj sebi i slušam tu pjesmu, dira mi srce i dušu. Moje misli zaborave ovaj život na ulici i lete mi daleko, daleko na selo — — —

I ondje vidim groblje, što je opkolilo bijelu crkvicu na prijaznom brdu, groblje na kojem nema sjajnih spomenika, uvijek zelenih čempresa i ponosnih strmogleda sa tankim pognutim grančicama. Križevi se zaredali oko crkvice kao brižljivi čuvari, — drveni, željezni i kameniti.

Misli mi se zaokupljaju oko jednog križa, kojeg prije godinu dana još nije bilo, oko groba, kojeg se jedva dobro primila zelena travica. I taj je grob danas ukrašen, na križu visi vijenac, na grobu dižu u zrak svoje glavice bijele, jesenske ružice, a vjetrić se poigrava s plamenom svijeća, što su ponamještene na grobu — moje sestre.

Volio sam svoju sestru dvije godine mladju od mene. Skupa smo odrasli, skupa smo se igrali. Imao sam mnogo puta prilike uvjeriti se o njezinu plemenitom, nesebičnom djevojačkom srcu. Te stvari nije bilo, koje ona meni ne bi dala, dok sam ja bio sebičniji, pa nijesam tako pripravno s njom dijelio, ako sam što imao. Kad sam odlazio u škole, dala mi je kod odlaska i zadnji svoj uštedjeni novčić, a kad sam se povratio, čekalo me je od nje već kakovo takovo iznenadjenje.

Prolazile godine i ona se udala za nekog trgovčića daleko od rođjene kuće. Bila je sretna. Suprug bio joj je miran, radin, a ona njemu desna ruka. Udomila se naskoro, ljudi je zavoljeli i trgovina lijepo uspijevala. —

Suprug sestrin imao je brata, kog je već dugo izjedala ona bolest, koja shrva toliko mladih ljudi. Imao je sušicu. Sestra se s požrtvovnom ljubavi zauzela za bolesnika, dvorila ga kao rođena sestra i bdjela kod njegova kreveta. Bolesnik se uz sestrinu njegu malko pridigao, no ne za dugo. Nadošla jesen, priroda se mijenjala, a bo-

lesnik je dozorio i podlegao bolesti, kao što zrela jabuka sama pada sa stabla.

Iza smrti njegove počela je sestra naskoro ćutjeti neku bol u prsima, a javio se kašalj, onaj suhi, teško izlječivi kašalj. Pisala mi, da slabi od dana do dana, a ja joj nijesam mogao pravo vjerovati, jer mi se činila posve zdrava, kad sam ju zadnji put vidio. Tješio sam ju s proljećem, da će se onda posvema oporaviti, jer sam mislio, da je njezin kašalj od zimske nahlade.

Posve me je iznenadio list sestrina supruga, koji mi je pisao, da sestra ne može više ostaviti kreveta, da ne može ništa jesti, pa da je već primila i sakramente umirućih. Tad sam se počeo ozbiljno bojati za svoju milu sestru, pa sam se već i spremao, da ju pohodim, to više jer je i ona sama to vruće željela.

No nijesam ju više žive vidio! — — —

Sva se narav probudila i nastali su lijepi topli, proljetni dani. Po voćnjacima kao da se osuo snijeg, sve je bilo u cvijetu. Šuma je prolistala, lišće bilo još posve nježno, prozirno i svijetlo. Livade bile jasno zelene i išarane cvijećem, vazduh čist i svjež, pun mirisa. Ljudi bili vesela, zadovoljna lica, a meni je srce plakalo od žalosti — vozio sam se na sprovod svojoj sestri.

Cesta se vijugala sred lijepo obradjena polja, mimo bijelih sela, a sunce mi je sjalo upravo u lice, kao da me hoće razbistriti i razveseliti. Sjetio sam se, kako sam se baš kroz one krajeve vozio prije godinu dana sa svojom sestrom. Tad je bila sretna ona, sretan ja, a sad ja sjetan, a ona mrtva.

Prispio sam u selo. Zagledao sam dobro znanu kuću, pogledao na prozore i opazio u kući blijedo svjetlo voštanica, koje su me na novo sjetile, na što sam došao. Šurjak dočekao me na pragu; bio je propao, blijed, a oči su mu suzile. Pružili smo si šuteći u ruke.

Stupio sam u sobu.

Mrtvački odar se je bijelio, četiri voštanice su gorjele, oko odra bilo nešto cvijeća, a po sobi se širio duh mrtvaca, pomiješan s dimom voštanica.

Na odru ležala je žena u crnom odijelu, ruke imala sklopljene na prsima, a u njima je držala propelce, oko kojeg se vila krunica. Pristupio sam bliže i pogledao pokojnici u lice. Nasmijao sam se bolno i srce mi se stislo:

— To, da je moja sestra? Oj smrti, grozna je tvoja sila! — zavapio sam i buljio u ono mučeničko lice, na kojem nije bilo drugo nego koža, blijeda, mrtva koža, bez sjaja, bez života. Nos joj se zašiljio, — bio je proziran, tanak; očne šupljine duboke, poernjele; usne blijede, nijeme. Oko blijedog voštanog lica vila se crna kosa, koja jedina nije izgubila svoga sjaja, svoje ljepote, pa se je uz nju ono mrtvačko lice još više isticalo. Sestro, moja uboga sestro!

Gledao sam sestru, gledao dugo, — nepojmljiva mi bila bolest, koja ju je tako izjela. Obučena bila u crninu. Sjetio sam se, kako me je ona prije godinu dana molila, da joj kupim crno odijelo, da bi ona to vrlo željela. Obećao sam joj, no smrt me pretekla, ona bila savjesnija od mene, — kupila joj ona odijelo.

Ljudi dolazili, uzimali zelenu grančicu s blagoslovljenom vodom i škropili pokojnicu. Da sam imao vode žive, pa da ju i ja pokropim, da joj podijelim života i snage, da još jedan put otvori svoje oči i progovori mi slatku, sestrinsku riječ, — no ona je ležala spokojno i nije se micala. Čim sam ju dulje gledao, više mi se mililo njezino lice, činilo mi se pače, kao da opažam oko usana sladak smiješak. Čule su se molitve, čulo se jecanje, a ja sam bio miran i gledao pokojnicu. Činilo mi se, da bih i ja mogao onda lako umrijeti.

Nadošao dan sprovoda.

Po noći okrenuo vjetar, nebo se naoblačilo i činilo se, da će sad, sad kišiti. Ljudi se kupili oko kuće, došlo ih mnogo: staro i mlado, gotovo čitava župa. I djece bilo mnogo, plakala su, kao, da im je pokojnica rodjena majka. —

Nadošao i moj otac i moja braća. Otac se držao ozbiljno. Kao da mu je bila brada još sjedja, erte starije i dublje zarezane, a stas još većma zguren. Čim je stupio u sobu, navrle mu suze na oči i jecao je, silno jecao. Prsa mu se nadimala i ruke mu se tresle. Očutio sam silnu bol; još ga nijesam nikad takova vidio, a sjetio sam se onda i majke, koja je od silne žalosti ostala kod kuće. Kako je bilo tekar njoj! Ubogi roditelji!

Došao gospodin župnik, iznijeli pokojnicu i počeo se obred. Žalobna pjesma svećenikova tužno se glasila, tamjan se dizao u vis i počela padati sitna kišica.

Digli su pokojnicu i sprovod se počeo micati lijepom uskom cestom, što se vijugala amo tamo i sve više dizala prema crkvi, koja se bijeljela na brdu. Nosioci su čvrsto stupali, svećenik je katkada zapjevao, čuo se je plač i molitva neke starice, koja je negdje od straga molila krunicu, a drugarice joj odgovarale. Kiša je počela jače padati i godilo mi je, kad mi je vjetar nosio daždene kaplje u lice, koje mi je bilo vruće i crveno, ali plakao nijesam.

Stigli smo napokon do crkvice, gdje je bila misa. Poslije mise krenusmo na groblje. Kiša je prestala, oblaci počeli se razilaziti, pače se i sunce nagledalo iza oblaka. Daždene kapljice na travi sjajile se, negdje u susjedstvu cvala je sremza, pa kad je vjetar duhnuo, osjetio se jak miris.

Zazeblo me je, kad smo nadošli k otvorenom grobu. Zemlja bila naokolo razbacana, crna, masna, a tu i tamo ležala je na pol raspala čovječja kost. Obred se nastavljao i lijes spustili u zemlju. Grudice zemlje su jako odjekivale

od na pol prazna lijesa, a onda se je začuo silan plač i jauk. Pogledao sam oca, šurjaka i svoju braću, stislo mi se srce od boli, a stajao sam nijem i oko mi bilo suho. Pojmio sam jedino to, da sam sa sestrom mnogo, mnogo izgubio — — —

I danas kad čujem turobni glas zvonova, ne mogu, da se ne prenesem u duhu onamo k onoj bijeloj crkvi, ka grobu svoje sestre. Spustit će se naskoro noć na zemlju, utrnut će svjećice, što sad još veselo titraju na njenu grobu, ali ne će utrnut u mom sreću ljubav i uspomena na nju — — —

Na kolima.

Zakasnio sam kod prijatelja. U sjeni stare lipe prolazilo je poslije podne tako brzo i ugodno, da se je sunce već počelo gubiti za gorama, kad sam se sjetio, da mi se napokon ipak oprostiti od ljubežljivog prijatelja. Htio sam da krenem kući pješice, kako sam i došao, no prijatelj mi rekao:

— Potražih ti kola! Put do tvoje kuće dosta je dalek za samog čovjeka i to po noći. Osobito tamo kroz šumu do rijeke nije ugodno. Ovako ćeš se odvesti, ne baš gospodski, ali u društvu s Trekovićem vrijeme će ti brzo proći! —

Prihvatio sam prijateljevu ponudu.

Upravo se stalo mračiti, kad sam sio na prosta seljačka kola s jednim sjedalom i stisnuo prijatelju ruku za oproštaj. Kočijaš mahnulo bičem i kola se stala micati po prašnoj cesti.

Pogledao sam malo bolje kočijaša, što je sjedio do mene. Zvao se Stipo Treković. Nijesam ga prije poznao. Bio je to jedan od onih ljudi, koji ti se na prvi pogled svide, ma da sam ne znaš za što. Crte njegova pocrnjelog lica nijesu se mijenjale, smijao se nije, jedino

katkada kod pripovijedanja oči bi mu jače zasjale i okrenuo se k meni, kao da mi hoće zaviriti u dušu.

Kosa na glavi i brci bili su mu jaki, no prosjedi, erte snažno zarezane. Bio je već vremešan, ali još uvijek krjepak i činilo se, da bi mogao njegov maleni stas odolijevati kojekakovim neprilikama i bolestima. Sjedio na kolima kao prikovan, jedino gdjekad bi zamahnuo bičem po zraku i dobacio konju koju riječ, da brže korakne.

Započeo sam razgovor. Najprije razgovarasm o konju, o godini i gospodarskim prilikama, kasnije tekao razgovor slobodnije, osobito kad sam svom susjedu ponudio cigaru.

Bila je to ugodna vožnja. Smračilo se posvema. Zrak je bio posve miran, a mjesec, koji je isplivao iza gora, lijepo je rasvjetljivao čitavu okolicu. Sjene raznog drveća i grmovlja jasno su se odrazivale, a u daljini postajale su sve veće i nejasnije, dok se nijesu najposlije posve izgubile u neku plavkastu maglu, koja čovječjem oku tako godi u mirnoj, veličanstvenoj noći.

U daljini vidjelo se selo. Obrisi pojedinih kuća jedva se isticali izmedju drveća, tek ovdje ondje vidio se rasvijetljen prozorčić, malen i sitan kao krijesnica u travi. Cesta se vijugala ovamo i onamo, kola su ropotala, a razni željezni lančići na njima zvonili.

Dodjosmo u šumu. Bili smo u sjeni visokih stabala, kadikad samo prodrlo blijedo mjesečevo svjetlo kroz čistinu. Tu je bilo hladnije i neki miomiris, neka svježina dopirala do nas, tako da nam se prsi jače nadimale. Osobito, kad smo se spustili dolje prama rijeci, postalo je još ugodnije. Na jednoj strani visoki hrastovi i koja sjenovita bukva, na drugoj prama rijeci raslo razno grmlje, krhke jalše, a dolje uz rijeku vrbe, sa širokim, grbavim deblom i s dugim vitkim granama. Rijeka tekla mirno, u mjesečevoj sjeni bila je lijepo tamno modro bojadi-

disana, a u daljini tamo kao da se je iz nje dizala laka maglica. Na drugoj strani brdo se naglo dizalo i pokazivale se bijele, kamenite stijene, obraštene grmljem. Uživao sam u toj lijepoj, mirnoj noći.

Ne znam ni sam, kako je došlo do tog razgovora. Moj kočijaš pokazao mi veliku stijenu onkraj rijeke, što no se dizala gotovo uspravno iznad nje.

— Evo ondje — kazao je — stanovali su, kako pripovijedaju, divlji ljudi. Ljudi nekad nijesu znali, kad valja ići orati i sijati ili kakav drugi posao obavljati. Onda je došao onamo na ono brdo divlji čovjek i vikao je tako, da ga je bilo čuti na daleko i široko: — Ej ljudi, idite orati ili sijati, sad je hora za to! — Ljudi bili su mu zahvalni, slušali ga, pa im je uvijek polje lijepo obrodilo. Tako ih je divlji čovjek naučio polje obradljivati! —

— Tamo kod one stijene dolazio se divlji čovjek češće grijati na sunce. Ljudi to opazili, pa mu nastavili ondje barilo vina. Divlji čovjek došao, kušao vino, svidjelo mu se, ispio je sve i zaspao na suncu. Ljudi to jedva dočekali, svezali ga i odveli u jednu kuću. Divlji čovjek vikao je putem: — Vino, vino, svega svijeta napast! — Na prozore metnuli mu rešetke, da ne može pobjeći. On je grebao prstima po rešetkama i vikao: — Moj domak, moj domak, gdje si? — Kad je bio dobre volje, pripovijedao ljudima sve, što su ga pitali. Ako nije dala krava mlijeka, znao je divlji čovjek za pomoć, ako je tko obolio, kazao je lijek i savjetovao ljude sve što su ga pitali. Jedanput ipak mu je uspjelo pobjeći i od onda ga nije nitko više vidio. Dašto, da je to bilo davno, davno! —

Pogledao sam onamo prema pećini, a ona činila mi se sad nekako tajanstvena, kao da u istinu krije u sebi čaroban, stakleni grad, gdje stanuje divlji čovjek, koji se više ne vraća među ljude, otkad mu se pokazali nezahvalni.

Kola jurila dalje, šuma se stala gubiti i dovezosmo se opet na čistinu. Nedaleko od nas stislo se u jarku maleno seoce. U nekim kućama već se sve umirilo, u drugima sjedjeli još kod večere. Seoski psi se javljali, kad su čuli kola, a iz gostionice čula se još pjesma, duga, zategnuta.

Rekao sam kočijašu da stane i zapovjedio da donesu vina. Naskoro se na vratima pojavila starica, pognuta, mršava i donijela čaše i vino.

— Ej to si ti Stipo? Voziš gospodina? —

— Ma baš ugodna noć! —

Starica natočila i pružila čašu: — U zdravlje! —

— Dao Bog! —

Stipo je slasno srkao kapljicu, a ja sam mu priuštio ono nekoliko čaša. Platih. Kočijaš stisnuo starici ruku i dobacio: — Laku noć! —

— Sretno pošli! — željela nam ona, gledala neko vrijeme za nama, a onda polagano otkoračala u kuću.

Moj kočijaš bio sad još razgovorljiviji.

— Ne će vas možda zanimati — rekao on, — no ipak ću pripovijedati, da nam vrijeme brže prodje. Ta krčma dobro mi je poznata. Sjetim se uvijek svojih mladih dana, kad mimo nju prolazim! —

— Nekad sam često ovamo dolazio. — Znala bi o tom pripovijedati i ona starica, što ste je ondje vidjeli. Nije bila ona onda tako pognuta, kao sada, a imala je i kćer Maricu, o koju je zapelo moje oko. Bio sam vam onda stasit, veseo momak, pun 'obijesti i šale. Maricu poznavao sam već kao malenu djevojčicu, no nijesam se puno za nju brinuo. Djevojka je kao ruža, danas još pupoljak, sutra već razvijen cvijet. Tako se i Marica naglo rascvala i bila jedna od najljepših djevojaka u župi. —

— Ondje ispod sela u pećini je zdenac, nije mu na daleko ravne vode. Čista kao staklo, a hladna, da te odmah u ustima zazebe. Išao ja jednog dana stazom dolje k mlinu ispod ceste, gdje sam imao nekakova posla. Bila žega, prohtjelo mi se vode, pa sam zakrenuo k izvoru. Ondje nadjoh djevojku, nijesam je odmah prepoznao. Čekajući dok joj se škaf napuni, sjela u travu, poduprla rukama glavu i motrila onu bistru vodu, koja je po malenom, drvenom žlijebu padala u posudu. Kad je začula moje korake, okrenula se brzo i tad sam prepoznao Maricu.

— Šteta, da nijesam polagano išao, preplašio bih te malko! —

— Alaj si mi spretan! — nasmijala se Marica. —
— Samo, da si mi što napravio, padala bi po tebi kiša, makar je nebo vedro, bez oblaka! —

— Ta valja da nijesi tako zločesta! —

— Kušaj drugi put, ako ne vjeruješ! —

— Vidjet ćemo! — kazao sam ja i pristupio k izvoru, da pijem.

— Ne pij odmah, nahladit ćeš se! —

— Pa onda? —

— Umrijet ćeš! —

— Pa što za to? —

— Bilo bi nekomu žao! —

— Komu? —

— Tvojoj mami! — nasmijala se veselo djevojka i digla se, da uzme svoju posudu i da je postavi na glavu. I ja sam pristupio, da joj pomognem.

— Stani, pomoći ću ti! —

— Mogu sama! —

— U dvoje ide laglje! —

Nije mi ništa odgovorila i pustila, da joj pomognem. Sagnuo sam se, prihvatio za škaf i dignuo, a tada sam

premaknuo nogu i stupio nekako nespretno na kamen, koji se micao. Zaljuljao sam se skupa sa škafom, voda se uzburkala i polila Maricu i mene.

Prestrašila se djevojka i ja.

— Što si učinio, što će ljudi misliti, kad me vide ovako mokru? — pogledala me je spočitavajući, brisala svojom pregačom mokro lice, koje joj bilo na jedan put crveno kao makov cvijet i otirala sa svog oplećka krupne vodene kaplje. I ja sam bio u neprilici i nijesam znao što da kažem. Krv mi navalila u glavu i gledao sam djevojku, pred kojom sam se nehotice osjećao krivcem. Podigla opet oči na mene, a činilo mi se, da joj se orošiše suzama. Bilo mi je žao djevojke.

Prošao je taj događaj, no ja ga nekako nijesam mogao zaboraviti. Onaj djevojčin pogled utisnuo mi se u srce i mislio sam mnogo na Maricu. Ona mi oprostila moju nespretnost, pače bila mi je dobra. Zavoljesmo se, da nije o tom nitko ništa slutio. Ej, bila su to sretna vremena! —

Cesta se spustila niz brdo, Stipo morao zatvoriti kola, pa je prestao s pripovijedanjem. Kad smo bili opet u ravnici, nastavio je dalje.

— Uzeli me u vojnike. Teško mi je bilo ostaviti rodjeni kraj, ali to bih još pregorio, da mi se nije bilo dijeliti s Maricom i to za dugo vremena. Težak je to bio oproštaj.

— Ne zaboravi me! —

— Ne ću Stipe! Vрати mi se skorom! —

— Proći će i to, a onda bit ćemo sretni i svoji. S Bogom Marice! —

Ona mi stisla ruku na oproštaj i plakala. Ja nijesam plakao, ali bilo mi je teško, kad sam odlazio od nje, teže nego kad sam se dijelio sa svojim ukućanima. No tješio

sam se, da će me ona počekati, dok se vratim od vojništva, pa ću onda brzo zaboraviti sve, što sam pretrpio.

Kod vojništva mnogo sam mislio na svoje selo i na Maricu i želio, da mi što brže prodju one godine. A one prolazile polagano, ali napokon ipak su prošle.

Veselo sam se vraćao u svoj zavičaj. Bilo je sve zabravljeno i u duhu mi se otvaralo novo življenje. U mislima sam si slikao onu radost, koju će Marica oćutjeti, kad me poslije toliko vremena opet ugleda. Grudi mi se jače nadimale, kad sam se približavao rodjenom kraju.

Morao sam i mimo onu poznatu vam krčmu. Nijesam mogao, da ne stupim unutra. Naručio sam vina i čudio se, što Marice tako dugo ne ugledam.

— A gdje vam je Marica? — upitao sam staru.

— Što ne znaš? Udala se već prije godinu dana. —

— Vaša Marica? — ponovio sam, kao da nijesam dobro razumio.

— Jest, jest. A ti iz vojništva? Promijenio se, ojačao! — govorila ona, no ja ju nijesam mnogo čuo, bilo mi je dosta ono, što sam saznao.

Kod kuće mi se čudili, što nijesam veseliji, ta vratio sam se poslije toliko vremena opet u svoju rodjenu kuću. Sve moje nade odnijela mi voda. Bio sam mrk, šutljiv, zamišljen i ostao sam takav mnogo vremena. Ali vrijeme vida rane i ja sam se malo pomalo opet primirio. Oženiti se nijesam htio dugo, makar su me starci silili i nagovarali. Najzad sam ih poslušao i mogu reći, da se nijesam pokajao! —

— A što bi s Maricom? — upitah ga ja.

— Uzela muža po nagovoru svojih roditelja. Dobio on imutka po svojim roditeljima, ali ga brzo i protepao, Bio je grub, naprasite ćudi i podan vinu. Marica se mnogo mučila s djecom i sa svojim mužem. Meni se je ugibala,

kao da joj je bilo teško sa mnom se sastati. Umrla je je dosta rano. Bog joj se duši smilovao! —

Slušao sam rado tu priprostu pripovijestu svog kočijaša, koji mi na brzo vrlo omilio. Brzo mi prošlo vrijeme, tako da gotovo nijesam opazio, kako se počela cesta prama mom selu dizati. Stipo zamahnuo još nekoliko puta bičem i bio sam kod kuće. Stisnuo sam dobromu čovjeku na oproštaju srdačno ruku i zaželio mu sretan povratak. Možda se na povratku, kad je bio sam, dublje zamislio u uspomene svoje mladosti. Od onda se nijesam više s njim sastao.

Kovač Miško.

Bio vam je to čovjek od oka taj kovač Miško. Malen plećat, ma jedna mišica. Lice mu pocrnjelo od sunca i vatre, crni brei spuštali mu se dolje niz usnice, a oko mu sjalo kao živa vatra.

U njegovoj kovačnici nije se mirovalo. Od bijela jutra do crna mraka čulo se udaranje po nakovalu, iskre su vrcale na sve strane, mješina se spuštala gore dolje, a Miško sad gazio mijeh, sad se laćao velikog kladiva, sad popravljao ugljen, sad je bacao usijano željezo u vodu. Nije se bojao posla, razumio svoj zanat, pa mu za to i bila kovačnica na glasu. Dolazili k njemu iz bliza i daleka.

Vidio je i prošao Miško mnogo svijeta, pa je znao, kako se drugdje kruh jede. Kao vojnik ogledao je malo ne sve veće gradove, a bio je i u Italiji. Gledao je on smrti u oči, vidio je, kako je mnogi njegov drug prolio svoju krv za kralja i domovinu, te ostao na prostranim talijanskim poljanama. Miško se nije bojao gruvanja topova i praska pušaka, borio se junački i ostao neozlijeđen. Kad se vraćao kući, prišili mu na prsi zlatnu kolajnu. Konjić se pod njim poigravao, ta nosio je junaka, a Miško sjedio na njem, kao da se s njime srastao. Onda se ne bi bio mijenjao ni sa samim kraljem.

Sjećao se Miško rado i često svog vojničkog života. Ako je sablju i zamijenilo kovačko kladivo, ipak mu je srce počelo jače udarati, kad se razgovaralo o ratnim doživljajima. Ali da ste vidjeli kovača Miška, kad se g. 1895. začulo da kralj dolazi u Zagreb, u bijelu hrvatsku prijestolnicu! Sva se zemlja tad uzbunila, a kako ne bi on, stari vojnik, koji je vidio kralja već toliko puta, premda to bijaše davno. Uskipjela u njem junačka krv, sjetio se svojih mladih dana, a kad je začuo, da će pred kralja poći i seljački banderij, tad je veselo uskliknuo:

— Bože daj zdravlja! Opremit ću svog vranca, pa ću odjašiti u Zagreb na slavu. Konjić će igrati poda mnom, pa da vidite kovača Miška. Stare kosti, da, ali ima u njima još snage. Da treba i sablju pasati, Miško ni toga nije zaboravio, kad bi se radilo o kralju i domovini! —

Razgovorio se Miško, pak stao svojim pripovijedati o ratnim doživljajima i o vojničkom životu. Gotovo da je teško iščekivao slavni dan. Njegovu vrancu nije bilo još nikada tako dobro, kao onda. Miško nije znao, kako bi ga što bolje hranio. Pred vrancem uvijek pune jasle sijena, djeteline i zobi, a čistio ga je svaki dan sam, kao nekoć u vojništvu svog konja. Konju se dlaka svijetlila, griva bila mu spletena i obijesno je udarao kopitom o zemlju. —

— Neka se pozna i na konju, da ima valjana gospodara! — rekao bi Miško. — Ide pred kralja, pa da mu se rebra vide! —

Približilo se, što je bilo daleko. Već nekoliko dana prije kraljeva dolaska valjalo je poći u Zagreb. Trebalo je konje izvježbati, a i momke. Zaboravi se to. Reda treba svagdje, a kako ne, kad se ide pred kralja!

Dolazili seljaci sa sviju strana u Zagreb, došao je i Miško i više njegovih zemljaka. Spremio se baš kako treba. Široke gaće bile su me bijele kao snijeg, maleni

šeširić je naherio, a navorane čizme svijetlile se kao ogledalo. Pa i vranac mu je bio, da mu je trebalo para tražiti. U grivu mu je upleo hrvatsku trobojnicu, a konjić držao ponosno glavu, kao da znade, na kakovu svečanost ide.

— Ostajte mi zdravi i čuvajte kuću! — rekao je Miško svojim domarima. — Žalim, što ne možete svi sa mnom. No pripovijedat ću vam, kako je bilo. Zdravo ženo, s Bogom djeco! —

Mladji njegovi saputnici veselo su uskliknuli, začuo se topot konja, a i vesela pjesma, baš kao da polaze u svatove. Kuda su god prolazili, svagdje su ih ljudi veselo pozdravljali, svatko je znao, kuda im je put.

Došli su u Zagreb. Čovjek gotovo ne bi Zagreb prepoznao. S krovova viju se duge zastave, grade se slavo-luci, kite se kuće i ulice, a svijeta vrvi, kao da je o kraljevu sajmu. Sakupilo se banderijaša sa svih strana domovine. Ima tu Zagoraca, ima ih tamo od Varaždina, ima ih iz okolice zagrebačke, ima ih iz ravne Posavine i Podravine. Svi su u svečanom odijelu, svi veseli i razdragani. Našli se i stari znanci. Ima tu pripovijedanja i prijateljskih riječi. Gospoda davaju im upute, vježbaju ih, kuda će jašiti, a Zagrepčani ih svagdje veselo pozdravljaju i ljubazno susreću. Miško kao da je postao za deset godina mladji. Veseli ga sve i teško očekuje svečani trenutak, kad će ugledati junačko i svijetlo lice svoga kralja.

I taj trenutak je došao.

Rano u jutro postavili se banderijaši do novog kolo-dvora. More svijeta iz bliza i iz daleka. Eno raznih društava sa svojim barjacima, eno školske mladeži, vojnika, eno šarenoga svijeta staroga i mladoga, muškoga i ženskoga, gospode i seljaka — čitavi zidovi od naroda. Svima se odrazuje veselje iz lica, svima kuca srce življe i teško očekuju dolazak svog vladara.

U to zagrmješe topovi, zvona zazvonila, a na kolo-dvoru ukazao se kralj.

Hiljadu šešira diglo se u zrak, hiljadu i hiljadu grla uskliknulo je gromko živio, hiljade i hiljade ljudi uskomešalo se, svatko je želio, da što bolje vidi onoga, kojeg je tako željno iščekivao.

Eto kralja! Godine pobijelile mu kosu i brk, ali mu nijesu pognule junačkoga tijela, nijesu mu potamnile bistroga oka, koje je sjalo od radosti, videći svoj odani narod. —

Povorka krenula u grad. Banderij krenuo je prvi. Lijepe li slike! Nekoliko stotina seljaka na konjima s trobojnicama u ruci, u lijepom narodnom odijelu! Što takova Zagreb nije već odavna vidio. Miško je jahao u zadnjem redu. Bio je kao prirastao na vrancu. Zlatna kolajna sjajila mu se na širokim prsima, barjačić je lepršao u njegovoj ruci, a srce mu je od radosti udaralo, makar je bio stariji od svojih drugova, življe nego ikada. U onom času dao bi za svog kralja sve i sam život. Činilo mu se, da se je povratilo ono vrijeme, kad je u talijanskoj zemlji išao prvi put u bojni metež, čutio se opet mladim; bio je to jedan od najljepših časova u njegovu životu. Drktala je u njem svaka žilica, ali je ipak sjedio na svom konju ravno kao svijeća.

Povorka bila je veličanstvena. Tko bi sve izbrojio? Velikaši vozili se u sjajnim kočijama u dragocjenom velikaškom odijelu. Zvuci glazbe kao da su se takmili s klicanjem oduševljenoga naroda. Koliko ih je bilo, koji kralja nijesu jošte nikad vidjeli, pa je lako pojmljivo, da su ga jošte srdačnije pozdravljali. Srca svih složila su se u jednoj želji, da Bog kralja jošte dugo uzdrži, a usta svih klicala su mu srdačan pozdrav.

Kad su banderijaši sproveli kralja u njegov stan u banskim dvorovima, razišli se opet. Miško je išao po gradu

i gledao sjaj, koji se je onih dana u Zagrebu razvio. Imao je što vidjeti. Jedno što je žalio bilo je to, što nije bilo s njime njegovih domaćih, s njima bi htio da dijeli svu radost, sve veselje. A kad se je spustila na zemlju noć, činilo mu se, da hoda po kakovu začaranu gradu, o kakovu mu pripovijedala pokojna majka. Upalilo se na hiljade luči, jedna bijela, druga crvena, treća modra, — zelena, — riječju, u svim bojama. Po ulicama bilo je svijetlo kao po danu, ma iglu bi našao na zemlji. Kuće, ulice, trгови sve je bilo u svjetlu, nijesi znao, što je ljepše, što skupocjenije. Miško je gledao, čudom se čudio i zahvaljivao Bogu, što mu je dao dočekati tu slavu. A vrijeme lijepo, premda već u kasnoj jeseni, — kao da si ga naručio.

Miško nije mogao ostaviti Zagreba prije odlaska kraljeva. Htio je, da sve vidi, da bude svagdje nazočan, ta ne vidi se što takovo svaki dan. Tek kad kralj iz Zagreba otišao, otišao je i on.

Vesela se srca vraćao kuci. Vidio je kralja, vidio je slavu, pa što je mogao željeti više? Htio je samo da bude što prije kod kuće, da može svojim dragim pripovijedati sve, što je doživio.

Vrijeme onih dana neobično povoljno iznenada se promijenilo. One noći, kad se je odvezao kralj, udarila kiša, baš hladna jesenska kiša. Vjetar je duvao, nebo se je zaogrnilo oblacima, a kiša pljuštala neprestano. Miško nije se obukao ne znam kako toplo, pa sve, da je imao i toplu kabanicu, premočila bi je ona neprestana kiša.

Jahao je na svom vrancu. Ovaj put, kao da nije mogao dočekati, da što prije kući dodje. Čuvstava i uspomena bilo mu je srce puno, a uz ono ružno vrijeme, kao da se u Mišku pojavilo još i čeznuće za kućom i njegovom obitelji.

Sav mokar i ozebao prispio najposlije u rodjeno selo. Njegovi ga veselo dočekali, a kako i ne bi, još nije bio tako dugo izostao. Donio svojoj djeci i darove, pa se sva kuća razveselila.

— Kako je bilo u Zagrebu? — ispitivala ga djeca.

— Kako kralj? Je li još snažan? Bog ga poživio! — propitkivali susjedi.

— Mora da nas voli, kad se pod stare dane dao na tako daleki put! — govorio jedan.

— Ej znade on, da hrvatsko srce za njega kuca! — prihvatio drugi.

A Miško sio i pripovijedao. Slušali ga pozorno i čudili se. I pripovijedao je mnogo, makar mu nije bilo najbolje.

— Valja da sam umoran. Kako i ne bi, daleki je to put. Morat ću ranije u krevet!

I legao je Miško. Zima ga je tresla, a kasnije ga palila vrućica. Skuhala mu žena nekavo bilje, ne bi li to što pomoglo. Badava. Mišku vruće pak zima, zima pak vruće.

Prodje dan, prodje drugi, Mišku ništa bolje. Ne može da govori, a u vrućici govori neobične stvari. Dozvali ljekara. Pregledao ga, prepisao nekakove ljekarije i rekao da zovu i župnika. I župnik je učinio svoje.

Mišku nije odlahnulo. Žena i djeca mu plakali kod kreveta. On ih mило gledao, pa im rekao:

— Ne plačite, jedan put se mora. Smrt ne bira. Na bojnom polju me pošteditela, eto kod kuće kao da pita za me. Srce mi je mirno, savjest čista, Bog mi grijehe oprost! A vi ne zaboravite mene, molite se za me! —

— Ne ostavljaj nas oče! —

— Božja volja djeco! Tko bi se njoj protivio? Budite dobra i poštuju majku! —

I gledao je Miško dugo svoju milu djecu, gledao ženu, gledao susjede, koji su se sakupili oko njegova kreveta. Voljelo ga čitavo selo i nije imao neprijatelja.

— Oprostite braćo! — rekao Miško. — Molite se i vi za me! —

I postajalo mu sve gore i gore. Stao bulazniti, prsa mu se jako dizala, a malo po malo se primirio, lice mu postajalo sve bljedje, uzdahnuo je još nekoliko puta, ukočio se i nije ga bilo više među živima.

Glasan plač javio se iz Miškove kuće, a u kovačnici stala je mješina, ugasla se žeravica i zašutjelo kladivo na nakovalu.

Tri nevoljnika.

Svako selo ima svoje čudake i naše nije bilo bez njih. Svi doduše nijesu bili baš iz našeg sela, ali bili su iz susjednih sela ili su se pak prijavljivali u stalno vrijeme kao ptice selice, pa opet iščezli.

Svijet pravi obično šalu od takovih ljudi, premda im čini krivo. Oni su se takovi već rodili ili ih je poslije kakova bolešt ili nesreća spremila na to, da imaju, što no se kaže, jedno kolešce previše ili premalo.

Najneobičnija pojava među njima bio je Matesanov Marko. Taj nije mogao nikako, da se rastane s onom dugom košuljom dopetačom, koju nose još posve malena djeca. Kad je došlo za svakog dječaka vrlo ponosno vrijeme, da obuče prve brageše, Marko se nije dao u to uputiti. Plakao je i vikao, da mu ostave njegovu košulju. Mislili roditelji: — Neka mu bude još koje vrijeme, dok se malko opameti! — I pričekali.

Kušali na novo, a Marko ostao kod svoga. Marko ne može, da ima brageše na sebi. Kušali silom. Marko se derao, da se sve selo strčalo, a kasnije, čim je uhvatio priliku, poderao je brageše nekakvim orudjem na sitne komade, pa je opet osvanuo u košulji.

Marko raste, već je momak, da ide u školu, a još sveudilj obilazi oko kuće u dugoj košulji. Ljudi se čude, ukućani se srde, a Marko se smije, hoda po dvorištu i ne pita za drugu djecu.

Treba da Marka šalju u školu, slali bi ga, a kako će u košulji. Da onako sjedne među djecu!

— Benav je! — govorili ljudi.

— Ma jest, nešto mu manjka! — rekao otac.

— Pričekat ćemo još godinu dana! — odlučio gospodin učitelj.

Pričekali.

Marko raste, za glavu je veći od svojih vršnjaka, ne ostavlja kuće ni dvorišta i hoda u košulji. Ne mari, ako mu otac što reče. Ne prihvaća se posla. Djeca ga gledaju s ulice, smiju mu se, smije se on i njima. —

I ostade tako. Marko narastao dug i vitak kao jela, brci ga počeli pošikavati, a kosu rijetko mu strigli. Rastao on, rasla i košulja s njime. Govorili mu: benavi Marko, pa takav je i bio.

Dok je vrijeme dopuštalo, sjedio je ili stajao pred kućom u svojoj dugoj košulji, smijao se prolaznicima, buljio u daljinu ili drobio kruh raznoj peradi i dosadnim vrepcima, što se sakupili oko njega. Kasnije kad je udarila jesenska kiša, povukao se u kuću, a kad je zahladnjelo, nije se makao od tople peći.

Svijet mu se priučio, ukućani ga trpjeli i tako ostade Marko sa svojom dugom košuljom neka osobitost našeg sela sveg svoga života.

Drugi bio je Žungar. Taj je imao svoje vrijeme, kad je dolazio. Ljudi vidjeli ga nekoliko dana i opet ga nestalo. Nitko nije znao, kamo je otišao.

Ako Marko nije ostavljao svoje rodjene kuće, to Žungar nije se mogao sljubiti s kućom, lutao je i putovao svijetom kao deseti brat. Nevrijeme i bura nije mu

mного smetala. Poderan je bio i zapušten, da bi^m mogao kao strašilo s velikim uspjehom čuvati žito od ptica, jer na usjev, u kojem bi on stajao, ne bi se niti sam vrebac usudio. Njegovu šeširu teško bi pogodio prvi oblik i boju, kosa bila mu razmršena, brada kratka, zapuštena, no jaka, a oči neobične. Djeca ga se bojala, premda nije nikomu ništa učinio, ali je već njegov izgled bio dostatan, da zastraši djecu.

— Šuti derane, zovnut ću Žungara! — bilo je dosta reći majci ili ocu, da se umiri još tako prokšeni vikač. Dašto jecao je još dugo i kružio na plač erte svog lica, preko kojeg su padale suze kao lješnici, no prestao se derati i tući nogama.

Pripovijedali su, da je bio Žungar nekoć pametan, pače stasit momak. Kod vojništva udario ga konj i od onda pomiješalo mu se. Siromah!

Nasilan nije bio. Došao na kućni prag i ondje je čekao, da mu se što udijeli. Kad je dobio, otišao je opet dalje. —

Govorio nije, ali mrmljao je često sam sa sobom, što — nije se moglo razumjeti. Smijao se nije, jedino onda, kad mu je tko ponudio šaku duhana ili ostatak cigare, rastegnuo je kao na smijeh usta i oči mu se malko zasjajile. Ljudi ga razumjeli, pa su mu priuštili više puta tu radost.

Dolazio je Žungar mnogo godina, dolazio i odlazio. Napokon je opet otišao, ali ga više nije bilo u naše selo. Valja da ga zatekla ista sudbina, koja zateče mnoge takove siromahe. Ostao je negdje u snijegu.

Treći nevoljnik bio je Tomo ili kako su ljudi govorili: bedasti Tomek. Bedast baš nije bio, no bio je bolestan. Narodio se s neobično velikom glavom, koja mu je i kasnije naprama malenom, zgrbljenom tijelu bila preko mjere velika. Nos bio mu je tup i plosnat, usne

odebele i široko rastegnute, uši velike i prozirne, koža žućkasta. Njegov pogled bio je nešto neobično, neodređeno i njegove staklene, vodene oči gledale te prije dugo vremena, a onda bi ti tek na pitanje odgovorio.

Poznavao sam ga dobro, zajedno smo polazili školu. Nije napredovao, jedino što je naučio, naučio je za silu čitati i nešto malo vjeronauka. Gospodin učitelj se mnogo trudio s njime, no nije išlo te nije. Ali Tomo je rado polazio školu. Ja sam domaću školu već davno ostavio, a on ju još uvijek polazio. Mi njegovi vršnjaci prerasli smo ga za glavu, dvije, a on je ostao, kakav je bio, kad je došao u školu. Pa takav je napokon i ostao.

Djeca ga voljela. Bio je siromah. Majka mu nije imala drugog imutka na tom širokom svijetu do njega i na pol porušene kolibice. No za to je ipak bila Tomina torba uvijek puna. Djeca mu donosila hljeba, voća, oraha, pače mu stisnula katkad i novčić u ruku — sve mom siromašnom Tomi. A te darove dobivao je Tomo ne toliko od milosrdja, već radi toga, što je on bio umjetnik.

Tomo umjetnik?

Jest.

Ispod kolibe Tomine majke spuštalo se prama seoskoj bari tlo od gline. Na onom obronku prosjedio je Tomo mnogi sat. Dolje kod bare sunčale se po sav božji dan velike, zelene žabe i malene crvenkasto žuto obrubljene žabice, grijale se i vrebale muhe i drugu gamad, koja je u većim i manjim rojevima plesala oko bare. Iz bare javljala se lijeno koja ostarjela žaba, te sad i sad skrbljivo pogledala na svoje družice oko bare ili se oglasio koji slavohlepni, oholi žabač, kao da vježba svoje grlo za veliki, glasni pjevački zbor, koji ima nastupiti tek pod večer, kad se stanu na nebu upaljavati prve zvijezde. Prošao netko mimo baru, u to začuli se brzi skokovi plašljivih žaba u mutnu, žućkastu vodu, a u bari zavladao

je potpuni mir, jedino na onim točkama, gdje su žabe uronile, radjali se kolobari, rasli i rasli, zbližili se jedan drugomu, spojili se i nestalo ih. A za njima pojavljivale se iz bare opet žablje glave s onim široko razrezanim ustima i velikim očima.

No Tomo nije mario za baru, kao druga djeca. Došao je dašto i on k bari, došao s posudicom, zahvatio vode i opet otišao. Žabe ga se nijesu trebale bojati, on ih gotovo ni vidio nije. Vodu je izlio u malu izdubinu, donesao glinu i gnjeo te gnjeo, dok nije napokon postala posve pruživa i pripravna, da se od nje prave različiti oblici. Da ste sad vidjeli malenog Tomu!

Zgrbio se, ona debela glava bila mu je pognuta, prsa mu se polagano širila kao kod harmonike, a ruke mu strastveno pravile od gline razne oblike.

Tad kao da je Tomo umr'o za cijeli svijet. Vidio nije ništa, čuo nije ništa i bio je sretan, ako je mogao biti sam.

Najprije se dao Tomo na pravljenje raznih fućkalica za djecu, kakove se kupuju na sajmu. Osušio ih je na suncu i donio u torbici u školu. To je bilo vike, divljenja i natjecanja. Fućkalice imale svakojake glave. Tu je bio ponosni pijetao, ondje ohola guska, pače bilo je volovskih, ovčjih i magarećih glava. Svi smo se divili sposobnostima mladog umjetnika, koji je svoju zalihu brzo razdjelio među nas. Drugima je morao obećati, da će im fućkalicu prvom zgodom donesti. Počelo se i predavanje, a još je u školi vladao neki nemir, a dječje srce pritiskale kao mora Tomine fućkalice sa svakojakim glavama. Opazio to i gospodin učitelj, saznao i zabranio Tomi da plodove svoje umjetničke ruke u buduće u školu donosi. Da, ali da ide svaki po fućkalicu u prostranu Tominu radionicu, toga gospodin učitelj nije mogao zabraniti. I čemu bi zabranio?

To je bilo prvo doba u Tominu umjetničkom životu. Pravio je fućkalice, oskrbio njima svu djecu, a kako su

bile na suncu sušene i krhke, brzo se polupale, a Tomo je pravio druge. Među onim glavama bilo je zastupano gotovo sve životinjsko carstvo, koliko ga je Tomo naučio u školi i u prirodi. Bilo je pače i drugih bajoslovnih oblika, koje su se rodile samo u Tominoj glavi i kojima se djeca osobito veselila, jedino nijesu znala kako da ih okrstе. Zvala su ih radi toga onako, kako se tko prvi sjetio. Tako je već kod djece.

— Tomo — kazao jedan put gospodin učitelj — a zašto ne praviš drugih stvari, već samo ove fućkalice? Je si li već kušao napraviti čovječju glavu? —

Na to Tomo još nikad nije mislio. Glavom mu polagano prošla nova misao i sprijateljio se s njome.

— Kušat ću napraviti i čovječju glavu! — odgovorio je i nije više znao, što se u školi zgdja. Glavu mu napunilo toliko novih misli. Sjetio se onih svetaca u crkvi, sjetio se dražesnih angjeoskih glavica na žrtveniku i na propovjedaonici i razumio, da je i ono napravila čovječja ruka, pa za što da i njegova toga ne kuša. Kako da se već i prije nije na to sjetio!

Jedva je čekao Tomo, da dodje kući. Majke nije bilo kod kuće, pa je otišao ravno k svojoj glini. Prihvatio se posla kao nikad prije. Gnjeo je glinu, uobličio, popravio drycem pa nožem, postavio na zemlju, protegnuo se i gledao s ove, gledao s one strane. Još nešto kao da nedostaje, ali bio je zadovoljan. Nije ni sam mislio, da će to tako znati. Ej, da je to prije započeo, bio bi sada već gotov majstor!

Popravio je glavu i postavio je na sunce. Napravio je drugu veću, — kao da je bila još bolja. — Tomo bio je veseo i odlučio napraviti takovih glava veoma mnogo, velikih i malih, starih i mladih. Pa ne samo glave i tjelesa će praviti on, hoće, hoće, sve po malo.

Gospodin učitelj ga je pohvalio. To je bilo valja da prvo priznanje, što ga je Tomo dobio u školi. Godilo mu je i žalio je, što ga ljudi češće ne pohvale, nije ni on najgori. Dakako da nije.

Od sada ostavio je Tomo fućkalice i pravio čovječje glave doista dobro. Sve mu se divilo.

Koraćao mali Toma jedan put s dvije, tri takove glave po selu. Bilo ga je čudno gledati s onom omašnom glavom, zgrbljenim tijelom i malenim nogama, koje je za čudo veoma brzo premještao.

— Tomo, Tomo! — zvao ga seoski trgovčić, čovjek slatkog jezika, prilične trgovačke sposobnosti, ali inače prazne glave.

— Što je? — stao je Toma, izbuljio oči u njega, kao da hoće, da dobro vidi, tko ga uznemiruje u njegovim mislima.

— Čujem da praviš fućkalice? —

— Pa da! —

— I glave? —

— I glave! —

— Bi li htio i meni jednu napraviti? —

— Evo vam! Ako nije dosta, napravit ću Vam drugu! —

— Ja bih trebao drugojačiju glavu, znaš onakovu s rogovima! —

Tomo je šutio, kao da razmišlja, kakova bi to glava imala biti.

I domislio se.

— Takove glave ja ne pravim! — rekao je ponosito. — Nego onaj s rogovima za cijelo će prije ili kasnije doći sam po vas i odnijeti vas na svojim rogovima. I ne će biti štete! —

Tomo je koraćao dalje svojim putem, prsa mu se jače nadimala i ono njegovo žućkasto lice kao da je malo po-

crvenjelo. No te zgrade nije zaboravio. Uozbiljio se i razestio svaki put, kad ga je tko na to sjetio.

Upoznali ljudi, da ima u Tome dara i savjetovali, neka se prihvati drva te od drva izradjuje razne kipove. Tomo nije ni tu sustao. Njegovi kipovi bili su nekako mrtvi i ukočeni, ali valja pomisliti, da Tomo nije nikad kiparstva učio i nije imao nikakove sprave. Ovo ga je više veselilo, jer su njegovi proizvodi barem bili trajni, a oni glineni, pečeni na suncu brzo su se satrli.

Tomo je školu posve ostavio, za posao nije bio, pa je kod kuće rezao razne prilike, raznosio ih selom i dobivao od dobrih ljudi toliko, da se je nekako prehranio s majkom. Mnogo i onako nije trebao. Rastao nije. Glava kao da mu je još više stisla one njegove slabašne prsi. Ali šta je on za to mario!

Tomo nije prije mirovao, dok nije izrezao malo propelce. Veselio mu se, a veselio mu se i stari gospodin župnik, kojemu ga je donesao.

— Dobro, dobro, vidi se, da imaš dara! — rekao mu, izvadio novu noveatu srebrnu forintu i dao je zabezeknutom Tomi, koji još nikad nije imao toliko novaca.

— Uzmi, uzmi i onako trebaš! — nastavio je gospodin župnik i ogledavao propelce. — Hm, hm, — mahao je glavom i motrio malog Tomu: — A je si li ti zdrav, momče? —

— Jesam, jesam! —

Župnik motrio je opet ubogog Tomu i žalio, što ga je onakovog pred sobom gledao.

— Slabašan si, sitan. U vojnike lje ne ćeš. No Tomo, bi li ti htio u grad ka kojemu kiparu, da se posvema izučiš, pa da možeš poslije i sam praviti posve onakove i još ljepše kipove, kakovi su u našoj crkvi? —

Tomo je razumio i opet kao da nije razumio. Da ide u grad on, kojem se svi rugaju, kojemu kažu: bedasti

Tomek. On da postane kipar, on da pravi kipove, koji će stajati na žrtveniku, na propovjedaonici? — Tomo je izbuljio oči i šutio.

— No Tomo, što kažeš? Dašto ne sada. Moramo prije potražiti majstora, a i ti moraš ojačati, jer to nije lagan posao. Je si li razumio? —

— Jesam gospodine, jesam. Ja ću u grad i praviti velike i lijepe kipove za crkve. To će onda ljudi gledati našu crkvu! —

Župnik je u istinu htio da siromahu pomogne. Plašile su ga u tom slabe duševne sposobnosti i slabo tjelesno zdravlje Tomino, a opet ga je zadivila izvanredna vještina malenog samouka.

Tomo nije išao još nikad tako blažen svojoj kući, stisnuo se u kut i mislio je te mislio. Iz svakog kuta mu je virila dražesna angjeoska glavica s rumenim lišcem, sjajnim očima i zlatnim krilima; smijala mu se veselo i milo ga gledala. Gledao ih je Tomo i njegovo se lice zao-kružilo i on se blaženo nasmijao i snivao o svojoj ljepšoj budućnosti, kad će ostaviti selo i preseliti se u grad i učiti, učiti. Oj da samo skoro nadodje to vrijeme!

Nije ga dočekao! Gospodin župnik učinio je svoje i priskrbio mu mjesto u gradu, koje je imao nastupiti na proljeće, a božja providnost učinila je takodjer svoje i pozvala je bolježljivog siromaka još one zime na drugi bolji svijet, gdje se njegova nevina duša sigurno igra u društvu božjih angjela.

Ginuo Tomo od dana do dana, pa kad se posvema zgrbio, prestao je živjeti — — —

Kokošar.

Već je prilično vremena prošlo od onoga doba, kad je naš gospodin župnik upisao u maticu krštenih Lovru Gaćešu. Kod njegova rođenja i krsta nije bilo nikakvih osobitih znakova, iz kojih bi roditelji ili kumovi mogli suditi o sjajnoj budućnosti novorodjenčeta. Derao se kao ostala djeca, a kad mu je gospodin župnik metnuo sol na usta, nakrivio ih je i počeo još jače vikati. Naše selo nije imalo što osobito od njega očekivati.

Mnogo nije dobio Gaćeša po svojim roditeljima. Njihova kućica bila je jedna od zadnjih u selu. Slamnati krov obrasla je mahovina, stijene bile čadjave, prozori nejednake veličine i providjeni više puta papirom mjesto staklom. Polja nije bilo.

Gospodarstvom se dakle Lovro nije mogao baviti. Išao je po nadnici, dok mu nije i to dosadilo. Došle godine, pa je Lovro počeo težiti za samostalnošću. Htio je, da počne nekakav posao na svoju ruku. Da, ali što? —

Mislio je na dućan, no tu treba novaca, a novaca bilo u Lovre kao u žabe perja. Dućandžija treba napokon da znade čitati, pisati i računati, a toga Lovro nije znao. Roditelji ga doduše poslali u školu, ali je školi za nekoliko dana okrenuo ledja i nije bilo sile, koja bi ga

opet u školu dovukla. I za krčmu bi isto trebao, a napokon njegova kuća nije bila na zgodnom mjestu. Nešto je ipak htio da postane — dosadila mu motika i kosa.

Postao je kokošar.

Nabavio sebi veliku drvenu krletku i počeo obilaziti od sela do sela, skupljati piliće, kokoši, pijetle, guske, patke i purane te nositi ih u grad na prodaju. Lovro promozgao, da bi se kod tog posla mogao koji novčić zaslužiti, a da mu ne će biti ruke žuljave i znojno čelo. Za jezik, što ga kokošar više treba, nego ostali ljudi, nije se bojao, da će ga izdati. Prionuo je svom silom uz posao, nosio svakog tjedna nekoliko puta u grad pun koš peradi, a iz grada donio punu torbu novosti. Umio ih je najljepše zaokružiti i udesiti tako, da su što više zanimale mnogobrojne seoske bake i bakice, majke i mamice. Došavši u selo, vikao bi, da ga je bilo čuti u pol sela, stupio u svako dvorište, propitao to i ono, pogadjao se za robu, cincario, šalio i zabavljao. Postao naskoro najobljubljenijim kokošarom na daleko i široko naš poštovani Lovro Gaćeša.

Prolazili tjedni, prolazili mjeseci, prolazile godine, pa je Lovro već i sam zaboravio, da je bio kad što drugo nego kokošar. Priučio se svomu obrtu, a koš na ramenu zamijenila mu laka kolica, na kojima bila krletka s raznim pretincima. Na najvišem mjestu bili su raznoliki pilići, oni veliki s golim vratovima, manji s kukmicama; pivkali i svadjali se medju sobom. Dolje bile su raznovrsne kokoške, bijele, crne, grahovate; medju njima po koji oholi pijetao sa svijetlim perjem i crvenom ružom na glavi. Bile su napokon odozdo i nespretne patke sa svojim žutim kljunovima, guske s dugim vratovima, a u drugom pretincu ponosni purani i brbljave purice. Kad je Lovro vozio svoja kolica u grad, bila su puna puncata

i nije se prije vraćao, dok nijesu bila prazna. Poznali ga već u gradu, te su rado od njega kupovali.

Vraćao se jedan put Lovro s praznim kolicima iz grada. Trgovina uspjela, bio je veseo i zadovoljan. Vruće je bilo, cesta prašna, jedva je dočekao, da je došao do šumice. Skrenuo kolica na stranu i legao u duboki hlad pod sjenovitu bukvu. Ležao je i buljio u lijepo plavetno nebo. Dolazile mu kojekakove misli:

— Bože moj — mislio je u sebi — eto mučim se već toliko godina i ne mogu kazati, da mi je nepošten posao. Pošteno služim svoju koricu kruha. Rastrošan nijesam i privrijedio sam si malo po malo već nekoliko groša. Za koga? — — — Godine prolaze, mučim se, a ne znam za koga; pa kad jedan put umrem, ne će biti nikoga, koji bi me se sjetio, koji bi se pomolio na mojem grobu! —

Ležao poštovani Lovro Gaćeša u sjeni, mislio i mislio, a mučilo ga jedno pitanje: — Za koga, za koga se mučim? —

Nije dugo našao odgovora. Iznenada obuzela ga misao, kojom se do sada nikada nije bavio. — Da imam porodicu, da se oženim, bilo bi sve drukčije. —

Pogladio se rukom po već prosjedoju kosi, a ruka mu se nehotice prihvatila kose i uzdahnuo je:

— O tom nijesam do sada nikad mislio, a mogao sam misliti, morao sam misliti. Sâm sam, samcat u svijetu, kao ostarjelo hrastovo deblo u gori! Dolazi starost, dolaze bolesti, tko će te negovati, tko paziti? Ugodno je, kad imade čovjek koga uza se. Žena, djeca — dosad nepoznate riječi! —

Vrijeme prolazilo i već je dugo ležao pod bukvom Lovro Gaćeša. Nije mu se htjelo dalje. Misli ga posve zaokupile.

— Za što se nijesi prije oženio? — govorio si — Omatorio si, tko sada za tebe pitá? —

I opet je mislio: — Već će se naći, već će se naći! —

Glavom mu se redjale sve seoske krasotice. Poznao ih je dobro. Mnoga bi mu se svidjela, ali njega ne bi htjela, njega ostarjelog kokošara. Ej, da samo saznadu, da se on ženi, to bi bilo smijeha, bilo bi ruganja. Ta i ovako ga mnoga ismijevala! No ne bi ni on svake htio. Ako i nije najmudriji u selu, zna on, što je žena, pozna on ženski jezik!

Kod bogatog Benčaka služila već godine i godine Micakova Kata. Pripadala već porodici, pa je nijesu više držali za sluškinju, već kao za nekakovu tetu. Bila je to dobra, pobožna ženčica, radina, štedljiva, a govorili su, da nije i bez novaca. Na nju je takodjer mislio Lovro Gaćeša.

— Ta bi bila za mene. U godinama je već, gospodarstvo razumije, takovu bih trebao. Ali hoće li htjeti poći za me? —

Dignuo se Lovro, prihvatio svoja kolica te krenuo, kući rekavši: — Kušat ćemo! —

Od toga vremena brinuo se Lovro više za svoju kuću. Pobijelio je iz nutra i iz vana, zvao je pokrivača, da je na novo prekrije, uredio je dvorište, tako da je kuća dobila posve drugo lice. Bilo je tomu i vrijeme!

Nije se okanio misli, da oženi Katu. Dugo nije mu se pružila prilika, da joj to kaže, pa i teško se o tom govori. Ali eto na jedan put Kate, kao da ju je naručio. Bio nešto oko kuće zabavljen, a ona išla u polje.

— Baš u zgodan čas! — pomislio je Lovro. — Ej Kato, kud se tako žuriš? —

— Za poslom! — odgovorila ona kratko.

— Nije valja da takove sile. Pogledaj der malo k meni da vidiš, kako sam se uredio. Pametna si i moći ćeš me što savjetovati! —

— Pametniji si od mene i sam ćeš moći najbolje urediti! —

— Dvoje znade više nego jedan. Palača baš nije ova moja koliba, no kad je pokrpam, ne će biti najgora! —

Kata je ipak pristupila bliže, da mu ispuni želju.

— Da ti pravo kažem — prihvatio Lovro — nemam prave volje, da si uredim onako, kako bi moralo biti. Sam sam, po čitave dane nema me kod kuće, ali dobro je tako kako jest. Ej, da imam ženu, bilo bi to drukčije. —

— Pa se oženi! — nasmijala se Kata.

— To je ono, to sam htio čuti. Što misliš Kato, što bi bilo, da se nas dvoje uzmemo? —

Kata odstupila nekoliko koračaja natrag, pogledala je srdito Lovru, poznala ga kao šaljivca, te je mislila, da se i sad šali. Već je htjela, da mu nekoliko oštih dobaci, no on ju je pretekao i rekao:

— Ozbiljno mislim, a htio sam već davno, da ti to kažem. Poznaješ me, nijesam najgori. Ti misli, a za tjedan dana ćeš mi kazati! —

— Žuri mi se! — rekla Kata i otišla dalje. Glavom joj se vrzle svakojake misli i nije mogla da se primiri. Nije se ni najmanje nadala tomu, što joj Lovro kazao. Zavjetovala se doduše nije, da se ne će udati, no davno su već prošle one godine, kad je na udaju mislila. Nije bila više mlada. Kad nije prije nitko za nju pitao, ne će valja da ni sada. Rekla bi: zloba je ili šala, no Lovro držao se je ozbiljno. Pa zašto, da se upravo s njome šali? —

Mislila je dalje: — Pravo je kazao, nije najgori. Meni je bio uvijek prijazan. Godine ima, imao se kad opametiti! Kućica ako je i malena, njegova je, a bit će, da ima i nešto uštedjena. Nemam razloga, da mu se branim. Dašto zlobni jezici će svašta govoriti, ali Bože moj, tko je tomu umakao. Vidjet ćemo! —

Kad se prvi put sastala s Lovrom, bilo je oklijevanja i nećkanja, napokon mu ipak obećala, da će poći za njega. Bio je Lovro veseo, a Kata takodjer. —

Trebalo se sad pripravlјati na svadbu, zato se Lovrina glava napunila do vrha svakojakim brigama. Sa zaručnicom bio je na čistu. Nijesu si bili ni u rodbinstvu, ni u svaštvu, ni u kumstvu, a zaručnica nije ni roditeljske privole za ženidbu trebala, jer je bila već davno punoljetna. No valјalo poći na zapis i na ispit, a toga se Lovro bojao, vrlo bojao. U školu nije išao, kod kuće slabo što naučio, a na propovijedima i na kršćanskom nauku nije ga bilo, otkako je počeo tjerati svoj zanat. Na nedjelje i blagdane bio je u gradu, gdje, ako je katkad ulovio koju misu, dobro, ako nije, prošla je nedjelja i bez nje. Na taj način nije se čuditi, da je bio kršćanski nauk Lovri gotovo nepoznata stvar, pa je imao mnogo razloga, da se boji zaručničkog ispita. Nije lako naučiti kršćanski nauk samo preko noći, osobito ako je čovjek u onim godinama, u kojima je bio naš Lovro. Što da učini?

Lovro počeo od sad marljivije u crkvu hoditi, gdje je pazio na svaku riječ gospodina župnika. Ljudi se istina malko čudili, kad su vidјeli Lovru u crkvi, no zamjerio mu nitko nije, pače mu nekoji dobacili: — već je vrijeme; siromah mogao je zaboraviti, kakova je župna crkva! No Lovro nije za to mario. Držao je glavu ravno u vis i otvorio usta i uši, da mu nijedna riječ ne izmakne.

Nitko nije još ništa znao o Lovrinoj ženidbi.

Jednog jutra obukao se Lovro svečano, ma da nije bila nedjelja ni blagdan. I Kata se stvorila kod njega u svečanom odijelu, pače kao da je onaj crveni, svileni rubac dobro pristajao njenu već malko navoranom lieu. Lovro bio je nemiran, glatko obrijano lice pocrvenјelo mu od uzrujanosti, a koraci bili mu dosta nesigurni, kad je s Katom stupao prama župnom dvoru.

— Samo da nije toga, da nije toga nesretnoga ispita!
 — mrmljao sam sobom. — Ej, da je već i to jednom
 svršeno! —

A žene istrčale na kućna vrata ili pomolile svoje
 izvjedljive glave kroz male prozorčice.

— Znala sam ja, da se nešto kuha — govorila jedna.

— Što ti nijesam kazala. Znam ja Katu! Drži se kao
 svetica, a sada — — — na — — —

— Ne će ona koga god! —

— Ma baš lijepi par! —

— Mogli su još koju godinicu pričekati, dok zaruč-
 nica posve odraste.

— Eto Lovre, kako je digao tupi nos, kao da vozi puna
 kolica za sobom. Ne ću mu prodati više nijedne kokoši. —

— Rada bih znala, koliko godina imadu obojica
 zajedno! —

Tako se naklapalo po selu, a ipak su bili Lovro i
 Kata slobodni ljudi, a njihova ženidba nikomu na putu.
 Što ćemo? —

Ali eto župnog dvora. Otkad je Lovro svoje roditelje
 sahranio, nije ga bilo više na župnom dvoru, pa je poj-
 mljivo, da je s nekakvim strahom onamo išao, osobito,
 kad se sjetio ispita. Rječitost, koje je inače kod kupov-
 vanja i prodavanja obilno imao, ostavila ga posvema, kad
 su se približili vratima župnikove sobe.

— Što bih kazao? — pogledao on Katu.

— Već će te pitati. Hodi samo! —

Lovro se otkašljao, obrisao obuću, pogladio kosu, a
 onda pokucao cijelom rukom na vrata. Gospodin župnik se
 javio, a Lovro otvorio vrata i stupio ponizno u sobu, naj-
 prije on, onda Kata. Postavili se u red do vrata i onda
 se Lovro opet otkašljao. --

Gospodin župnik upravo je čitao iz nekakove debele
 knjige, crveno obrezane. Nastavio je još jedno vrijeme

čitanje, a onda je položio knjigu i pogledao iznad naočala pridošlice.

— No, što je dobro? — upitao je ozbiljno.

Lovro otkašljao se tad po treći put, onda premaknuo nogu i kazao:

— Hvala na pitanju, velečasni, došli smo — i pogledao je Katu — na zapis. —

— A jeste li vas dvoje dobro promislili, ženidba to je velika stvar. Ženidbeni vez traje do smrti!

— Odlučili smo stalno, da se uzmemo! — kazao Lovro. —

Gospodin župnik pogledao je jednoga, pa onda drugoga, a napokon rekao:

— Dobro, dobro. Zapreka ne će valja da biti. No treba, da vas takodjer malko ispitam. Ako vam Bog dade djece, morat ćete je znati odgajati i o svem lijepo poučiti. Roditelji su prvi učitelji svoje djece; što oni djeci u sree usade, ono ostaje. S toga valja da su oni sami najprije dobri kršćani i dobro poučeni o glavnim istinama katoličke vjere! —

Lovri postajalo nekako tijesno, namještao se i otkašljivao. Bilo mu ozbiljno žao, što nije marljivije polazio škole i crkve.

Ispit se otpočeo. Gospodin župnik šetao gore dolje po sobi i pitao. Prvog je pitao Lovru kao glavu buduće obitelji. Lovro bio posve smeten i nije mogao ništa pravo odgovoriti. Njegovo pitanje uvijek je još dobila Kata, koja ga je još dosta dobro odgovorila.

Gospodin župnik mahao je glavom i slijegao ramenima.

— Slabo to ide Lovro. Kakav ćeš biti to gospodar kuće? Ovakova te ja ne mogu vjenčati. Doći ćeš još jedan put na ispit. —

Lovro je pognuo glavu i šutio. Bio je tako nekako malen. Stidio se.

— Što si mi tu sramotu učinio? — spočitavala mu Kata, kad su izišli iz župnog dvora. — Svako dijete znade više od tebe! —

— Naučit ću! — govorio Lovro.

— Što ćeš naučiti? Ne da se to preko noći. Da sam ja to znala! —

— Strpi se! —

— Što će kazati svijet? —

— Neka govori, što ga volja! —

— Meni nije to svejedno! —

I nije bilo svejedno Kati. Došavši kući, zaboravila se, pa kazala jednoj prijateljici, kako je Lovro prošao na ispitu. Još onog istog dana znalo to sve selo.

Ej to je bilo pogovaranja i šale. Ljudi se smijali i i veselili Gaćešinoj neprilici. Osobito žene ne pošteđješe Katu. —

— Je si li već kupila katekizam? — upitala je jedna.

— Nijesi mislila, da ćeš pod stare dane postati učiteljicom — govorila druga.

— Samo čvrsto prioni, bit će dobro! Lovro dobit će još nagradu na ispitu! —

— Možda se samo pretvara, jer kako se mudro drži, ne vjerujem, da ne bi znao. —

— Dobit ćeš učena muža! —

To je bilo ubogoj Kati dosta. Nije mogla podnositi tog zadirkivanja.

— Što mi toga treba? — govorila sama sobom. — I pravo mi je! Već nijesam posve ništa mislila na ženidbu, a sad pod stare dane zavrteo mi taj Lovro mozgom. Da sam se samo dala navesti na taj tanki led! —

Mislila je, mislila Kata, vagala ovo i ono, a napokon je otišla k Lovri i kazala mu:

— Traži drugu! Ne ću da budem selu za smijeh! Ne ću da se udajem! —

— Sto govoriš Kato, zar si pobenavila? —

— To što kažem, čvrsto sam odlučila. Čovjek si u godinama, a ne znaš onoga, što znade svako djače. Da sam ja to prije znala, ne bi do toga došlo! —

— Zar su te u istinu seoske bake svojim jezicima preokrenule? —

Bilo, kako ti drago, od naše ženidbe ne će biti ništa. Ostaj zdravo i čini što te volja! —

I Kata je otišla. Lovro je ostao u svojoj sobi, podupro si rukom glavu i mislio je te mislio. Srdio se na selo, srdio se na Katu i srdio se na sama sebe.

— Neka ide i ta ženidba do bijesa! — rekao napokon odrješito, ustao i otišao u seoku krčmu, gdje je razbistrio svoje srce i otjerao svoj jad. Sve njegove osnove o ljepšoj budućnosti iščezle su i izginule. —

Ljudi mu se s početka rugali, kasnije se sve zaboravilo. Lovro išao je opet kao prije od kuće do kuće, iz sela u selo i vozio svoja kolica u grad i iz grada. I danas to čini, premda se već zgrbio i ostario i činit će to, dok se smrt jedan put i po njega ne doveze. —

T a t.

Tat, tat! Dršte tata, ljudi! — istrčao je vičući jedno poslije podne debeli gostioničar Čurlica iz svoje kuće, te žurno pogledavao na sve strane.

Ljudi istrčali na ulicu.

— Što se dogodilo za Boga? —

— Lijepe stvari događaju se u našem selu! —

— Oj drži tata, oj! — javljali se glasovi. Ljudi prihvatili za štape i batine i što je već komu bilo pri ruci, pa pomogli Čurlici.

— Ma tko te bolan okrao? — zapitao susjed krčmara.

— Tko drugi nego onaj dugi Prepelac. —

— Ne govori! —

— Jest, jest, nije bilo drugoga u sobi. Otišao sam u podrum, a zaboravio sam zatvoriti vrata od svoje sobe. Na stolu bila lisnica za novce, baš sam se spremao, da ih pošaljem na poštu. Vratim se natrag — nema Jurka Prepelca, ali nema ni novaca! —

— Hm, što ti pripovijedaš! —

— Tko bi to mislio! —

— No taj nam lje ne će pobjeći! —

— Gdje bi samo bio? —

— Daleko nije mogao otići, a u zemlju takodjer nije mogao ugreznuti. —

— Tražite ljudi Jurka, tražite, oj! — vikao crveni krčmar. —

— Da nije na vrtu za kakovim grmom? —

— Moglo bi biti! —

Ljudi otrčali u dosta prostran krčmarev vrt, no Jurka nijesu našli.

— Jeste li pogledali na sijeno? — javio se jedan glas.

— Svakako na sijenu će biti! —

Ljudi se sakupili kod staje. Tu su bile naslonjene ljestvice, po kojima se išlo gore pod krov, gdje se čuvalo sijeno. No došavši do ljestve, stali su svi, nikomu nije se dalo gore.

— Tko će gore momci? — vikao krčmar. — Litru staroga dajem! —

— Držite ljestve! — ojunačio se Francolićev Blaž, prihvatio odugačku batinu i uspeo se na ljestve. — Ajte za mnom junaci, ptičica se bez sumnje zakopala u sijeno, kao miš u zemlju. Ali ako je gore, ne će nam izmaknuti! —

Otišlo gore još nekoliko momaka. Dolje sakupilo se gotovo pol sela i uzrujano očekivalo, što će biti.

— Eto ga, eto ga! — javili se gore glasovi. — Kako god je dug, brzo si iskopao luknju u sijenu. Ajde momci, pgrabite ga za te duge krakove! —

Naskoro pojavili se opet momci gore kod otvora. Željezne šake Blaževe čvrsto su držale dugu, mršavu prikazu Jurka Prepelca. Bio je blijed kao krpa i tresao se cijelim tijelom.

— Eto ptičice! — kazao Blaž. Svijet se dolje nasmejao, a krčmar Čurlica vikao i grozio se rukama:

— Dolje s njime! Ja ću mu naravnati te duge njegove prste! —

Jurko se skanjivao, da ide dolje. No Blaž i njegovi drugovi nijesu poznali šale, pa je morao pod silu da sluša. Polagano se spuštao po ljestvi i sa strahom očekivao, što će biti, kada dolje stigne.

Istom je došao na dohvat, već ga pograbio svojim mišićastim rukama krčmar Čurlica, gurnuo ga čvrsto pod rebra i potegnulo s ljestva na zemlju, vičući:

— Gdje su novci, gdje su moji novci? —

Jurko je šutio.

— Zar ne ćeš da kažeš? Čekaj, čekaj — i krčmar ga gurnuo na novo, a palo je i nekoliko batina na njegovo mršavo tijelo. — Novce vrati, novce — čuješ — a? —

— Nemam novaca! — mucao Jurko.

— Nema novaca, — ljudi? Da gdje su novci? —

I opet su padali udarci po njegovu tijelu.

Jurko se stisnuo. Prsa mu se jako nadimala. Šinuo je katkad svojim malim, nemirnim očima na nazočne, kao da traži, tko bi ga oslobodio. No vidio je sama zlo-rada lica, uspaljena od srdžbe i od osвете nad tatom, čuo je podrugljive poklike i drktao pred batinama, koje su bile naperene proti njemu.

— Vрати novce! — vikalo više glasova i opet se je Jurkino tijelo pognulo od udaraca.

— Stanite ljudi — javio se napokon stari Škorjač — ubit ćete čovjeka! —

— Neka vrati, što je ukrao! — vikao je svijet.

— Vratit će, samo budite ljudi. Ajde Čurlica i vas četiri, odvedite Jurka u kuću, ondje će nam sve iskazati. I on ima dušu! —

Ljudi upoznali, da stari Škorjač dobro govori i popustili. Jurka odveli u kuću. Priznao je, da ima lisnicu u sarama. Čurlica dobio je svoje novce natrag, a Jurka Prepelca odveli u zatvor. Bio je dug i tanak kao smreka

i brzo je premicao one svoje duge krakove. Ruke bile mu sapete, a glavu je pognuo i nije pogledao ni lijevo ni desno. Djeca istrčala svagdje pred njega na cestu i klicala veselo :

— Eto, eto već ga vode. Tat, tat! — — -- Jurko Prepelac je tat! —

Nije se nekad mislilo, da bi mogao Jurko Prepelac postati tat. Njegov otac Mika bio zvonar naše župne crkve, zvonar kakovih je malo. Crkva bila mu je uvijek čista i lijepo uređjena. Na starim, drvenim kipovima svetaca, makar su i bili visoko gore na žrtveniku, badava bi tražio prašinu. A da vam je bilo vidjeti glavni žrtvenik prigodom blagdana! Bilo je tu umjetnog i pravog cvijeća, zelenih grančica, svilenih vrpca, a cvijeća toliki broj, da je bio žrtvenik kao u jednom plamenu. Sve to je namjestila i uredila vješta Mikina ruka. Bila je Miki kod ovakvih zgoda najljepša nagrada, kad je poslije službe čuo sad već pokojnog župnika :

— No Miko valja ti posao. Žrtvenik, kako si ga ti uredio, mogao bi stajati u svakom gradu! --

Pa i narod mu to priznavao. Kad je išao Miko kupiti lukno, nijesu onda gospodarice gledale na mjeru. Dobio je i više, nego ga je išlo.

Bio je Miko oženjen. Žena Bara rodila mu sina Jurka i odmah poslije poroda umrla. Miko morao je biti djetetu otac i majka. Kad nije imao u crkvi posla, tetošio je svog mališa, njihao ga na rukama i pjevao mu pjesmice. Bože moj, ta nije imao nikog na tom božjem svijetu do onog djeteta. —

Dijete raslo i napredovalo pod okriljem očevim. Svaka željica mu se ispunila. Dijete bilo bistro, pa kad je Jurko počeo polaziti školu, bili su svi s njime zadovoljni. Učio je lako i brzo.

Kolika je bila radost njegovu ocu, kad je Jurko prvi put dvorio kod svete mise. Sretnom ocu pričinjao se on kao angjeo i prenio se u duhu u njegovu budućnost. Gledao ga, kako će sam jedan put služiti misu; biti najprije kapelan, onda župnik, poslije još nešto više — pače možda i sam biskup. Ej da, njegov Jurko ima dobru glavu, pa može biti i biskup. Koliko je bilo već biskupa, koji su u svojoj mladosti stado pasli, a njegov Jurko je zvonarev sin, a kad mu otac služi crkvu, neka je služi i on.

Zvonar Miko je svakako odlučio, da dađe svog sina, čim svrši domaće škole, u grad na nauke. No bilo tu neprilika. Miko je bio siromašan kao crkveni miš i nije imao ništa na svijetu do svog Jurka. Stanovao je u crkvenoj kući. Mala plaćica jedva mu bila za odijelo, a ono, što je dobio na luknu, potrošilo se u godini dana. Ali njegov Jurko mora ipak u grad. Kako će?

Potužio se Miko gospodinu župniku. Gospodin župnik dobra duša, — koji je takodjer volio Miku i njegova sina, obeća odmah, da će učiniti sve moguće, da osigura Jurku opstanak u gradu. Ima ondje poznanaca i prijatelja, obaći će ih, izmoliti u njih hranu za Jurka, stan će mu sam platiti, a za koju godinu, ako bude valjan, moći će biti primljen i u koji zavod.

Tako je i bilo. Jurko otišao u grad, a otac mu bio sretan i ponosan, što je sina osigurao. Jurko je još dosta dobro učio i svatko se nadao, da će biti jedan put na diku našem selu.

U to umrije dobri naš gospodin župnik, kojeg je Jurko vrlo poštivao, ali ga se i bojao. Poslije smrti župnikove počeo je on nazadovati. Donašao je sve slabije svjedočbe kući, a napokon i slabe. Zašao u zločesto društvo, zaboravio knjigu i svog starog oca, koji je drktao nad njegovom budućnosti, ali ga je ujedno previše ljubio, da

bi ga oštro ukorio. Dobročinitelji ga ostavili, a kad nije imao više u gradu opstanka, vratio se kući.

Otac se iznenadio i preplašio. Jurko mu rekao, da će od sada kod kuće učiti, a da će ići u grad samo ispitate polagati. I zaista se je tepao s knjigom sav božji dan po livadama i šumama, ali učio nije. Za ljude nije mnogo mario, pače im se i uklanjao, jer ga srdilo, kad je čuo kako mu govore:

— Eto ide Prepelčev djak, taj bi htio da bude već sada veliki gospodin! —

Prolazili mjeseci, prošla i godina, a Jurko nije otišao u grad na ispit. Otac ga kod kuće zaklinjao, molio, neka nešto odluči, ali sve badava. U školu nije htio, u zanat takodjer ne, potucao se okolo bez posla, bez zanimanja.

Na Miku je to vrlo djelovalo, pače ni crkva ga više nije veselila, načinio je ondje samo ono, što je upravo morao. Kosa mu posijedila i pognuo se. Sramio se sina. Izjedala ga nutarnja bol i ginuo je od dana do dana. —

— Ne će ga biti dugo — govorili ljudi. — Zima će ga pobrati! —

Nijesu se varali.

Miko umre, a ljudi žalili za njim, jer takovog zvonara nije već dugo imalo naše selo.

Jurko kao Jurko. Nije ga ni smrt očeva dovela na pravi put. Odrastao je i protegnuo se kao ražena slamka. Lice mu bilo duguljasto, blijedo, kosa duga, neuredna, vrat suh i protegnut, a ruke visjele mu o tankom tijelu kao dva vesla. Zapustio se posvema i hodao okolo u obnošenom, otrcanom odijelu. Nužda ga prisilila, da je sad više s ljudima općio, jer nije imao više niti stana, niti hrane, a ipak je morao od nečesa živjeti. Nudjao se ljudima, da im piše listove i da tako zasluži koji novčić. Tko je imao koga u vojništvu ili u Americi, tomu je

Jurko pomagao, ako nije znao pisati. Napisao je list i mora se priznati, umio je to. Okitio je i opisao sve tako, da je morao biti svaki s njime zadovoljan.

Dao se Jurko i na slikanje. Nije se doduše učio slikati, no ipak je umio načiniti kojekakove slike. Naslikao krčmaru zelenu grančicu nad vratima, a sa strane seljaka kako sjedi za stolom i pije vino. Na nekim kućama naslikao je sv. Florijana, kako sa vedricom polijeva kuću, koja gori. Što je bila vedrica veća od kuće, to nije u očima seoskih gledalaca umanjivalo vrijednost slici. I sobe je slikao i kitio različitim cvijećem i ukrasima.

Tako bi zaslužio koji novčić. Što koristi, kad se ga novac nije držao. Dok je imao koji novčić u džepu, nije se makao iz krčme. Prespavao gdje na sijenu, a jeo je, kad je gdje što dobio. Ljudi mu se privikli, premda su držali, da nije posve pri pameti, jer inače ne bi škole ostavio. Potucio se tako po selima, sve više zapušten i propao, bez pravog stana i bez pravog zanimanja. Tako je najposlije došlo, da je posegao za tuđjim blagom.

Jurka odveli u zatvor, gdje je odsjedio nekoliko mjeseci. Jedno vrijeme govorilo se o njem u selu, ali malo po malo ljudi ga gotovo zaboravili.

Nadošla zima i debeo snijeg pokrivao je polje i livade. Kao da ga još nije bilo dosta, još je uvijek padao. Nije nitko izlazio na onu mećavu, tko nije morao.

Jurko Prepelac vraćao se opet u rodjeno selo. Izišavši iz zatvora dobio je nešto zasluženih novaca i godilo mu, kad je bio opet na slobodi. Kupio u krčmi vina i popio je slasno, da se okrijepi za put. Zatvor ga se kosnuo i htio je da se popravi, da postane opet koristan član ljudskog društva. Stidio se, što ide u svoje selo, prstom će kazati za njim, ali ipak ga nešto vuklo onamo. Posrnuo je, ali neka vide, da se je pokajao i popravio.

Zaboravit će na sve što je bilo, kad postane drugim čovjekom.

Mrak se gotovo već hvatao, kad je stupio iz krème. Snijeg je nalijetao i bila je čitava okolica kao u jednoj magli. Jurko nije bio ne znam kako obučen, no vino ga ugrijalo, a kad čovjek ide, nije baš zima. Pa i nije naše selo na kraju svijeta!

Koraćao je po dobro poznatoj cesti. Snježne pahuljice bacao mu vjetar u lice. To ga je ugodno hladilo, jer mu je bila glava vruća i puna kojekakovih misli. Sjećao se svoje mladosti, sjećao se svog pokojnog oca, sjećao se, kako se je prvi put opraštao od rođenog sela i vozio se s gospodinom župnikom u grad, pun nada i veselja. Mislio je onda, kako će se vraćati jedan put natrag u selo kao gotov čovjek, svi će ljudi gledati ponosno na njega i zavidjeti staromu ocu. Sad se vraća kao izgubljeni sin, sa stidom se sjeća svoje prošlosti, sa strahom gleda u nesigurnu budućnost. Hoće li mu koji čovjek pokazati prijazno lice, ne će li svi za njim vikati: tat, tat! Ipak odlučio se popraviti, odlučio je raditi i to upravo u rođenom selu, neka ljudi vide, neka znadu, da ipak nije tako duboko pao.

Stupao snažno dalje i kao da je podvostručio koraćaje, premda je bilo teško koraćati po zametanoj cesti. Čim je bliže dolazio rođenom selu, sve ga više spopadala težnja za njim.

U to se opet sjetio, kako se zadnji put sa selom opraštao i napala ga trzavica. Kao da je opet ugledao oko sebe ona razjarena lica ljudi, oćutio udarce i začuo bijesne poklike. Bilo mu je neugodno i činilo mu se sve to kao san. Ta ipak samo jedan put je posegnuo za tuđim dobrom, pa ima još milosrdja u svijetu, ima praštanja. Ne će da ostane uvijek onaj žig sramote na njemu, sve će se popra-

viti, sve zaboraviti. Raditi će, zaslužiti svoju koricu kruha, bit će čovjek.

Već ga ostavljale sile, ipak je brzo predstavljao svoje duge noge po dubokom snijegu. Ta nije više daleko. Selo mora već blizu biti. Činilo mu se, kao da već vidi u daljini zvonik župne crkve, kao da vidi svjetlo iz seoskih kuća.

Nije se varao.

Cesta se počela spuštati dolje prama selu. Eto već ondje na strani župnog groblja, eno ondje na ulazu dviju ogromnih lipa, pokritih snijegom. Jurko sakupio svoje smalaksale sile i spustio se u dol.

Došao do groblja. Pred očima mu se stvorilo blago lice njegova pokojnog oca, koje ga je toliko puta milo gledalo, koje je toliko u njemu uživalo, koje je napokon on svojim zlim vladanjem toliko puta rastužio. Neka neodoljiva sila, težnja vukla ga, da potraži grob svoga oca, da mu se tamo izjada, da mu iztuži svoju nevolju, da ga prosi oprostjenje i da mu obeća, da će postati drugi čovjek, preporodjen, obnovljen. I skrenuo s ceste na groblje, koje je tako mirno ležalo u pustoj, snježnoj, zimskoj noći.

Gazio je duboki snijeg. Jedva je premicao svoje noge. Bilo mu je ugodno na onom mjestu, gdje su jedva vrhovi od križeva virili iz snijega i sjećali ga onih, koji su već davno položili Bogu račun i zaboravili na svaku zlobu i osvetu. Oko mu lutalo i tražilo na pol raspali, drveni križ. I našlo ga sinovsko oko.

— To mora biti i nijedan drugi, — — sjećam se dobro. Oj oče, moj oče! — uzdahnuo sin i naslonio svoje duge, mršave ruke na hladno, snijegom pokrito drvo. Postalo mu ugodno. Sjećao se dobrote svog oca i srce mu govorilo, da mu otac prašta. — —

Nije se mogao dijeliti odanle. Glava mu se spustila

na ruke i u mislima na oca i na svoju mladost nije ni sam opazio, kako ga od umornosti malo po malo svladava san i uljuljava u slatke ugodne sanje, te radja nove nade u bolju budućnost. Koljena mu se spuštala, ruke mu klonule i zgrbio se polag križa na očevu grobu.

Guste pahuljice snijega padale su kao prije i sve više i više pokrivala njegovo blijedo lice i umorno tijelo. Ostao je ondje i nije se više probudio. — —

Uvenuto smilje.

Stari Marković udao svoju kćer jedinicu. Dobio u kuću stasita momka. Mnogo se djevojačko oko otimalo za Ivom, no on ne će već Markovićevu Anku. Zajedno su odrasli, kuće im bile jedna do druge, pa se i zavoljeli.

— Što se tako žuriš? — govorio stari. — Još nisi ni vojničtva odslužio, a već hoćeš da se ženiš!

— I drugi ne čekaju, Anka se rascvala kao ružica, a dok ja u vojničtvo, doći će drugi i ubrati cvijet! —

— Ne poznaješ ti Anke! —

— Poznajem ju, kume, ali sigurno je sigurno! —

— E, pa Bog vas blagoslovio! —

I Ivo dobio Anku. Svatovi bili sjajni, i sam stari Marković kao da se je onda pomladio. Uzavrela krv u njemu, zapjevao i gladio si zadovoljno dugi brk. Eh volio je on svoju jedinicu i znao je, da ju daje u dobre ruke. Poznao je Ivu. Bio je doduše još golobrado momče, ali pamet u njega kao u razborita muža, ruke čvrste i radine, a kuća čestita i ugledna. Dosada živjeli kao dobri susjedi a sada će kao rođena braća.

A Anica? Pravo se ponosio s njom stari Marković. Žena bila mu slaba, bolježljiva, a Anka podupirala, makar se je tek razvila u djevojku, gotovo tri ugla kuće. Istom

što bi se probudile laste gore ispod krova i cvrkutale svoju jutarnju pjesmicu, eto već i Anke, pjevajući obilazi kuću, naloži vatru na ognjištu, podoji krave, nahrani perad na dvorištu i još dospije, da pohodi svoje miljenice u malom vrtu ispred kuće. Kao da se natjecala sa suncem, tko će prvi zaviriti u one cvjetnate glavice, što su se preporodjene od noćnog hlada, veselo dizale u vis, osvježene svijetlim rosnim kapljicama. No to joj još nije bilo dosta, donijela vode i zalijevala cvijet za cvijetom, neka ne povene na toplom suncu.

A ondje na prozoru raskrilio svoja sitna perca zeleni ružmarin, mirisao sitni bosiljak i zlatilo se žuto smilje. Taj skromni cvijetak Anica je najvoljela. Između onih svijetlo zelenih baršunastih perca izrasle vitke grančice, a na njima stisle se jedna do druge sitne blijedo-žute glavice i mirisale nekim osobitim mirisom. Koliko puta sagibala je Anica svoju okruglu glavicu k tom cvijetu, a njezina crna kosa doticala se onih mekanih perca i gledala malene, nježne cvjetice, a crvene usnice joj tiho pjevuckale:

— Oj nevene bilje
Beru l' te djevojke?
Kako bi mene, dušo,
Ne brale djevojke,
Kad mi nikad dušo
Ne povene lice? —

Sree bi joj sada jače kucalo, a iz grudiju potkrao joj se tih uzdah: oj ne veni cvijeće moje, oj ne veni moja srećo!

Dani prolazili kao obično. Čovjek, koji ima pune ruke posla i ne opazi, kako dan prodje, pa da je još jedan put toliko dug, ne bi mu bilo dosadno. Tako bilo i kod Markovićevih. Stara se brinula oko kuće, a drugi sad u polje, sad na livadu, sad u vinograd, ne znaš, kuda bi

prije. I još uvijek kao da nedostaje ruku, te valja raditi podvostručenom marljivošću i brzinom.

Tko ne bi radio, kad mu je srce veselo i zadovoljno. Ivo i Anica kao da se sad, otkako našlo jedno drugo, još više voljeli, još više jedno na drugo pazili. Prije znao bi jedan drugo i podražiti, ta znadete kakova je mladost. Došlo je pače, da je okrenuo jedan lice od drugoga i udaljio se u kuću. Dugo to dakako nije potrajalo, pa se naskoro jedno u drugo još većom milinom zagledalo, ma baš kao da se nije ništa dogodilo.

Sada se oboje nekako uozbiljilo, ona međusobna šala prestala, no zato slile im se misli i srca u jedno. Njihovi razgovori kretali se uvijek o običnim stvarima, tek katkad, kad im se oči iznenada sastale, zadrktalo srce jednomu i drugomu od tihe radosti, od tihe sreće. Anica znala bi tad oboriti oči, a mlado lice pocrvenjelo joj kao makov cvijetak u žitu. Nijesu govorili jedno drugomu slatkih riječi, a ipak su znali oboje, da su si tako srodni, da ih spaja neki sveti unutrašnji vez. A stari ih zadovoljno gledali i veselili se njihovoj sreći.

Katkad se ipak Anica zamislila i drktnula kao cvijetak na vjetru, kad se sjetila, da joj Ivo nije još odslužio vojničtva. Približavalo se sve više vrijeme stavnje, a što je više htjela, da na to ne misli, to je više mislila. Pa kako i ne bi?

Gotovo joj bilo žao, što je Ivo tako lijepo uzrastao, što je bio stasit kao jela, jak kao hrast. U svojoj prostodušnosti kao da je željela, da ima kakovu manu i činilo joj se, da ga radi toga ne bi ništa manje ljubila.

Eto proljeća! Rascvale se trešnje, prozelenjela šuma, a ružičasti pupoljci na jabuci nabubрили. U vrtu je već rano u jutro ficukao žutokljuni kos, a vrepци čivkali po dvorištu i odnašali u kljunu slamke za svoje gnijezdo. Oživjelo polje i vinogradi, a kuće opustjele.

Lijepo božje proljeće, tko da se tebi ne poveseli? Radosno te pozdravlja sijedi starac, ta bojao se, da te ne će dočekati; uzdiše za tobom bolesnik, jer mu donosiš novih nada; vesele ti se djeca i rado zaboravljaju na staro-drevnu peć, oko koje se čitave zime stiskala. Kao da se svačije sree s tobom pomladi, ti rajsko proljeće, dijete božje svemogućnosti!

I Anica ti se radovala ne jedan put. Skakala je po vrtu i oko kuće, kao plaha srna, pjevala je kao vesela ptičica i rasevjetala se i ona sama s proljećem kao mirisava ružica. Ali sad ju proljeće nije razveselilo, pognute glave hodala je oko kuće, šutjela je, tek katkad pogledala svoje milo cvijeće, koje je raskriljivalo prama njoj svoje glavice.

Vojni obvezanici morali u kotar na stavnju. U selu vladala neka svečana ozbiljnost, koju je tek gdjekad prekinula pjesma, ili obijesni ijujuk. Momci pričinjali se veseli, ali to nije moglo uzbuniti one tišine, koja je u mnogim kućama vladala.

Kod Markovićevih bilo neobično tiho. Stari je čitavog jutra nešto pospremao po sobi, premda si nije mogao pravog posla naći, stara je kašljucala, a Anka zurila kroz prozor u vrt, kao da nešto gleda, ali nije vidjela ništa. Oči bile joj crvene, valja da je po noći plakala, a iz prsiju vinuo joj se mnogi uzdah.

Ivo otišao je rano s jutra.

Pjevali su svi, pjevao je i on — — —

Što mora da bude, neka bude. Božja volja!

Anici se sad tekar počele u srcu radjati nade, premda slabe nade. Možda ipak? — — —

Teško je očekivala povratak Ivin.

Napokon se ipak vratio, kasno pod noć.

— Uzeli me! —

— Govorio sam ja! — uzdahnuo stari.

— Eh nijesu ni drugih poštedili prije ni poslije mene. I to će proći. Nije najgore. Bože daj samo zdravlje — tješio ih Ivo. —

Anica nije rekla ništa. Prihvatila je Ivinu ruku i čvrsto ju držala, te svoje zaplakane oči upirala u njega. Teško je gledati, kad iz očiju izviru uvijek nove suze, krupne, gorke — — —

Večera bila je na stolu. Pomolili se glasno, no žlice nije nijedan prihvatio.

Stari je kadikad pogladio svoj dugi brk, a bio je ozbiljan, mrk. — Da je do mene — govorio je — ja ne bih dopustio nijednom ženidbe, dok svoje dužnosti ne ovršiš. On u vojnike, a mlada žena doma sama. Zlo je to i nerijetko radja još veće zlo. Dakako mladi ste još, ne razumijete! —

Ivo htio da nešto kaže, ali nije smogao pravih riječi. Mucao nešto.

Večera ohladnjela. Pomolili se opet i otišli na počinak. Kad tuga stisne čovjeku srce, mislio bi, ne ćeš odoljeti, ne ćeš je moći nadvladati, ali srce ipak mnogo toga podnese. Priuči se brzo i radosti i jadu.

Tako bilo i kod Markovićevih. Poslovi obavljali se kao i prije, ma da je nad svima vladala neka pečal, koja ih je dušila kao mora. Redali se dani, redali se tjedni. Prebrzo. —

Da prebrzo — — —

Minulo ljeto. Na drveću žutjele kruške, modrile se bistrice, crvenjele jabuke. Prepelice javljale se u žitu, a na vrtove doletjela bi žuta vuga i zapjevala sad i sad svoju jednoličnu pjesmu. Za rana jutra ležala je gusta magla, koja se gubila, kad je bilo sunce već visoko. Pastiri se veselili, sad je bilo najljepše, najugodnije na paši.

Pa i jesen je bila tuj. Na polju se žutio kukuruz, krumpirovo lišće je sahnulo, a u vinogradima javljala se

češće pudareva puška. Za sunčanog zapada crvenjelo se nebo, sunce kao da se teško dijelilo, da okupa u moru svoje svijetlo lice i slalo je zadnji pozdrav.

A večeri, večeri bile su krasne. Nebo se osulo zvjezdicama, titrale su veselo, a često se zakrijesilo, i duga crta precrtala je nebo. Ugasla zvijezda. Ljudska duša, vele oprostila se sa svijetom. A tamo sa istoka isplivao je mjesec pun i sjajan, a u njegovu modrikastom svjetlu bila je tako krasna priroda i selo uljuljavalo se u tihi san. Gledao bi čovjek dugo tu ljepotu, zurio u nejasnu daljinu, u kojoj se dižu maglice, gube se duge sjene granatog drveća.

Jesen je bila tuj . . . Nadošao sveti Mihalj.

Znadu momci što to znači. Valja se oprostiti s rođenim selom, valja ostaviti svoje mile, svoje drage.

I Ivi je bilo poći.

I otišao je — — —

Težak je rastanak, težak, a dvostruko težak, ako se u svojim mladim godinama prvi put rastavljaš od rođjene kuće. Što bi opisivao? Teško je onomu koji odlazi, teško onima koji ostaju.

A mora i to biti, to sobom donosi čovječiji život.

Anici bilo je kao da je izgubila pol života. Kuća bila joj prazna, svaka stvarca sjećala ju na onoga, koji joj je bio tako drag, tako mio. Sa suzama je ustajala, sa suzama išla spavati, tek kad joj san zaklopio umorne oči, bila je spokojna, bila je sretna.

Jedina utjeha bilo joj njezino cvijeće. S njim je razgovarala, njemu je pričala svoju tugu. Ružmarin se zelenio kao i prije, bosiljak je mirisao, a smilje, smilje nevenljivo, ocvalo je već davno; njegovi srebrnasti listići stisli se jedan k drugomu i snivali o cvjetnom proljeću. Znala je Anka za svaki listić, za svako perce, zalijevala cvijeće i mislila na svog Ivu.

I on je mislio na nju. Javljao se često i pisao, da se u vojničtvu već posve priučio. Valja da je krio svoju tugu, da svoje mile još više ne rastuži. Vrijeme mu brzo prolazi, a o Božiću, ako Bog da, doći će na nekoliko dana kući. No do Božića valja da nije čitava vječnost! Brzo će to proći.

Vuklo Ivu kući, vuklo, pa je često naslonjen na prozor vojarne gledao prama onoj strani, gdje su živjeli njegovi mili. Pogled mu se gubio u daljini, a misli preletjele mu munjevnom brzinom polja i šume, ravnicu i gore i zastavile se tek u rodjenom selu. Od nekog vremena još je češće mislio na kuću.

Anka mu pisala, da se je obitelj za jednu dušu pomnožala. Dječak je, zdrav, okrugao, ma angjelak. Dodji, vidi! — — —

Anka se sad malko utješila, primirila. Zabavljala se s djetetom, tješila ga, zibala i opet se javljala pjesma u Markovićevoj kući, a uz nju plač malog djeteta.

— Neka plače! — govorio stari. — Ojačat će mu prsa, bit će i on vojnik, no ženit se prije ne će, dok ne dodje iz vojničtva! —

— Gdje je još to oče? —

— Doći će, doći brzo. Mene onda već ne će biti. Tako je u svijetu, jedni odlaze, drugi dolaze.

Brojila Anka dane do Božića. I dani prolazili, bilo ih je sve manje, manje.

Došao je i Božić, a s njime došao i Ivo.

Radosna li sastanka! Ivo junak, ima ga što vidjeti. A ona vojnička odora, dobro mu pristajala. Anica nije ga se mogla dosta nagledati. Uzeo on u ruke svoga sinčića, njihao ga, nosio po kući. Bilo ga je doista čudno vidjeti u vojničkom odijelu s djetetom u naručaju.

Zima pritisla. Na prozorima cvale ledene ružice i nijesu se otapale čitavog dana, s krovova visjele duge

ledene svijeće. Bilo je tako ugodno sjedjeti u kući, gdje su nad stolom visjele smrekove grančice i zlatni i srebrni orasi i lješnaci.

Jednog jutra Anica gotovo zaplakala. Smrzlo se na prozoru njeno smilje. Bilo je tako tužno gledati onu sitnu biljku, na kojoj su visjeli mali listići kao osmudjeni.

— Ne će se više oporaviti — govorila Anka. — Povenulo smilje, sama sam kriva, za što nijesam bolje pazila. Povenulo smilje, oj da ne bi s njim povenula i moja sreća! —

— Potražit ćeš si drugo! — tješila ju majka.

— Ne će mi biti tako milo. Sama sam ga sadila, povjeravala mu sve svoje tajne, svu svoju sreću i jad. Zalijevala sam ga vodicom i suzama. Moje ubogo smilje! —

Došao Božić, a još brže prošao. Radostan bio je sa-
stanak, težak i žalostan rastanak s Ivom. Odvezao se opet u onoj ledenoj zimi, da bi se i suze u očima smrzle.

— Javi se skoro! Ne zaboravi nas! —

— Ne ću, ne ću. S Bogom roditelji, s Bogom ženo. Pazi na dijete. —

— S Bogom Ivo, s Bogom! —

I došao je na skoro glas od Ive, no ne od njega samoga, jer on nije više mogao pisati. Došao službeni glas, da Ive nema više.

Na putu se prehladio. Drugi dan spopala ga vrućica, pridružila se upala pluća i srvala ga. Najprije odvezli ga u bolnicu, a odanle na groblje. Vojnička glazba tužno je svirala mrtvačku poputnicu, a na povratku veselu koračnicu. I sahranili ga. Na priprosti lijes padale debele grude zemlje, pomiješane sa smrznutim snijegom.

A kod kuće kukala je mlada udovica. S njezinim Ivom zagreblji su i njezinu sreću. Ni vidjela ga nije više. Leži daleko u stranom gradu.

Dijete u kolijevci i ono je plakalo. Čula ga je Anica, a bilo joj kao da joj tko u prsi rinuo nož, kad se sjetila, da taj mali angjelak ne će nikada ugledati lice svog oca.

I starci plakali. Suze se nijesu dugo osušile.

Nadošlo proljeće, no onaj vrtić pred Markovićevom kućom nije bio više tako krasan kao prije. A iz prozora nestalo je za uvijek sitnog smilja. Staro je uginulo, drugog Anica nije više sadila.

Kao smilje, tako uvene i čovječja sreća, uvene, umine u nepovrat

Pod kruškom.

Poslije podne je, ljetno poslije podne.

Ležim pod kruškom¹ na susjedovu² vrtu. Baš mi je lijepo i ne mori me nikakova briga. Jedini posao mi je, da katkad rukom mahnem, da otjeram dosadnu muhu, koja mi sili ma upravo u usta. Kao da i ja imam medena usta! Gle ti nje!

Gledam na krušku, na staru dobru svoju znanicu. Dok sam bio dijete, nije imala još tako navorane kože, grane bile su joj gladje, manje, lišće svjetlije i onaj žuti na jednoj strani crveni plod, koji na njoj visi, kao da joj je bio još ljepši, još sočniji. I onda sam bio često, vrlo često pod kruškom, ali nijesam tako bezbrižno pod njom ležao, tada je valjalo biti više na oprezu. Sabralo se dječurlije iz čitavog sela, ta kruške su bile kao maslo. Pazili smo onda na svako povjetarce, a kad je lišće na kruški počelo jače šušati, kad su se stale grančice upogibati, tada je zavladao i među nama nemir. Pazili smo budnim okom, kad će koja dozorjela kruška pasti s drveta. Zaletjeli se svi prama onomu mjestu, pa je bilo često vike, svadje, pače i udaraca. A još je bilo ne rijetko to takmenje uzaludno; sočnim sadržajem zrele kruške već se prije nas okoristio proždrljivi stršen ili ujedljiva osa, a ostavila

nama tek žutu, izdubenu kožu. Sjećam se još dobro onog čekanja.

I sad su kruške dozrijevale. Djece nema, valja da su pametnija, ili se pak mene boje. Što ja pod kruškom ležim, već je palo nekoliko zrelih krušaka, još sad u travi leže, a ja se i ne mičem. Zašto da se mičem iz svog ugodnog položaja, a čini mi se, da kruške i nijesu više onako tečne, kakove su bile, dok sam bio dijete.

Nedaleko mene stoji na stojalu bačva s vodom. Suša je, do vode je daleko, pa susjed vozi vodu za kućnu porabu u oveloj bačvi. Sudim, da bačva već negdje prepušta, jer se na njezinu obrubu skuplja od vremena do vremena vodena kaplja, raste i raste, dok toliko ne oteža, da se ne može više održati, a onda padne; čuje se njezin pljusak, razbije se i sitne vodene kapljice odskoče na sve strane. I opet prodje nekoliko vremena, a u istom razdoblju eto druge kaplje, pa onda treće, četvrte.

Za mog djetinstva takodjer je susjed vodu vozio, a išao sam mnogo puta i ja s njime. Kolika mi je bila radost, kad mi je u ravnici prepustio uzde, da ja onda konje tjeram. Htio bih, da se svijet iz čitave župe onamo postavi, da me vidi, kako ja umijem konje tjerati. Alaj sam se ponosno držao!

Susjed bio je osim gospodina župnika jedini u selu, koji je imao konje. Bilo je radi toga veliko prijateljstvo među nama. Župnikovi konji bili su mladi i vatreni, pa su me manje zanimali, to jest, više sam ih se bojao, a susjedovi bili su kao ovce mirni. Prekoračili već davno ljepše i bolje dane svog života, zato im je kod susjeda bila obično zadnja ili predzadnja stanica. Osim općenite pogriješke: poodmakle dobi i zaoštrenog hrptišta imao je svaki od njih još po jednu ili dvije posebne pogriješke. Jedan jedini bio je izuzetak, a to je bio maleni turski konjić, kojeg je susjed jedan put iz sajma kući doveo.

Imao je tanke nožice, kratku, pristriženu grivu i živu glavicu, kojom je nemirno mahao oko sebe. Krasna životinja! Nagovarao sam oca, da kupi konjče, pa i otac kao da se s tom misli sprijateljio, jedino stalno odlučiti nije se mogao. Dotle odveo je konjića netko drugi, a ja sam bio lišen velikog veselja i radosti.

Prozori su susjedove kuće otvoreni, dobro čujem jednakomjerno udaranje ure na stijeni, o koju je obješeno toliko suvišnog starog željeza, da bi lako potkovao šarca Kraljevića Marka. Uri kao da pravi društvo njihanje zibače. Jest, jest zacijelo je to susjedova Katica, zdravo, obijesno, djevojče od deset godina, rumenih lica i velikih sanjarskih očiju, koja ziblje malog dječarca. Nešto pjevucka, ne mogu razabrati što.

— Ej Katice, glasnije, glasnije, da i ja čujem! — ozovem se ja.

No ona zašuti.

Ne će dugo, poznajem je dobro. Eto opet njezina glasića. Pjeva tiho, malo po malo raste glasom, već razabiram riječi. Jest poznajem pjesmicu, to je ona:

— Oj tičica vijoglavka
Ne zobli mi vinogradka,
Ar ja imam braca lovea
Koj te hoće uloviti,

Uloviti i odnesti,
Gdje mi žarki ognjec gori.
Nad ognjecom kolo igra,
U onem kolu brat, sestrice.

Brat sestricu pogleduje,
Aj sestrice lijepa ti si,
Da mi imaš crne oči,
Jošće bi mi ljepša bila! —

Stara pjesmica, — jamačno ju već njezina prababa uz kolijevku pjevala. A Katica ima sitno grlo kao slavuj

i godi mi njezina pjesma, kao i okruglomu susjedovu unučetu, koje se mirno u kolijevci s prstima igra i valja da pjesmicu sluša.

No nagluhomu Katičinu stricu Miši, koji od ranog jutra do tvrdog mraka na tronožnom stolcu do malenog postolarskog stolića kod prozora sjedi vrta šilom potplate te zabija drvene i gvozdene čavle, pjesma malo smeta. I ne obazre se, ako katkad malo stane, to zacijelo radi toga, da već praznu svoju lulu iz nova napuni. Onda se opet na prozoru pojave plavkasti kolobari dima, a začuje se opet jednolično udaranje kladivom. Miško malo govori, rijetko se smije. Kad mu tko donese cipelu na popravak, omjeri ju kao vješt liječnik jednim pogledom, a zatim kaže cijenu. Pristane li vlasnik, dobro, ne pristane li, može cipelu odnijeti. Ali za to i umije Mišo kao malo koji postolar ukrasiti i opšiti cipelu, da ne bi trebalo, da se stidi niti gospodske noge.

U to začuje se iz susjedstva glasno vikanje: — Krr haj, ideš nesnago! — i udaranje rukama, a perad pred kućom uznemiri se i sleti zajedno. Na oknu pokaže se Katičina glava, pa i ona počne vikati: — Krr, haj, nosi se od naše kuće! — Kobac kružio je negdje nad selom i vrebao svoj plijen; ljudi ga opazili i potjerali.

Opet se sve umirilo. Između lišća proviruje po koji komadićak jasno modrog neba, sunčane zrake igraju se s pojedinim listićima, čine ih posve prozirnim, a u zraku prestaje malo po malo sparina, dapače u sjeni kao da osjećaš neku ugodnu svježost. Svud je okolo mene samo oniska, gusta, tamno zelena travica. Tu se više hoda, pa je jedino trava ponarasla. Dalje u vrtu vide se i cvjetnate glavice, bijele, žute pa šarene i nadvisuju daleko travnate biljke. Jedan samo vrt, koliko zanimljivosti krije u sebi!

Vjetrić ugodan, osvježujući poigrava listićima gore na kruški, gdje se javlja šaptanje. Kruška šumi, a ja kao

da razumijem onaj šum i zaronim u uspomene svoje mladosti, sjećam se doživljaja svih nas, koji smo se pod tom kruškom sakupljali. Kruška stoji kao i nekad, a u mom srcu, u mom selu ipak je mnogo toga drugojačije.

Vrijeme bježi, donosi nam radosti i boli, zadaje nam rane i pruža lijeka. No prošli dani ipak se nikad, nikad ne vraćaju. — — —

Sadržaj.

	Strana.
Moje selo	5
Moj djed	9
Kod bakice	17
Susjedov Mato	24
Stari Martin	29
Prijatelj Grga	35
Dobri susjedi	43
Gospodin učitelj	52
Iz vinograda	59
Majka i sin	65
U oči dušnog dana	73
Na kolima	80
Kovač Miško	88
Tri nevoljnika	95
Kokošar	104
Tat	114
Uvenuto smilje	124
Pod kruškom	133

Cijena knjigama,

koje je izdalo književno društvo sv. Jeronima, a mogu se još kupiti u Dubrovniku kod Pretnera, na Rijeci kod P. Balbi, u Senju kod Devčića i dr. i I. Hreljanovića, u Spljetu kod Morpurga, u Varaždinu kod Štiflera i Štreihera, u Križevcu kod Neuberga, u Zagrebu kod odbora, u kući društvenoj, Trenkova ulica br. 14, u knjižari Dioničke tiskare (jugoslav. akademije), u knjižari Kugli i Deutsch, u svenč. knjižari Rob. Auera, u knjižari Strmeckia, Ivančića i Hribara, u Metkoviću kod Ante Nikolacza, trgovca.

Životinje. Del III. i IV. Napisao prof. Šebišanović (Sa sl.) 20 nč.
Životinje. Del V., VI., VII. i VIII. Napisao D. Trstenjak. (Sa sl.) 20 nč.
Životi svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr Iveković Za mjesec lipanj do prosinca. 20 nč. svaki svezak.

Mijat Briguša, pripovijest za puk. Napisao Drag. Stražimir (Sa 2 sl.) 20 nč.
Pripovijesti iz povjesti hrv. iz okolice križevačke. Od D. Ferkića. 10 nč.
Ratarstvo za puk. Napisao Drag. Stražimir. 20 nč.

Večernji razgovori o sv. obredih kat. crkve. Napisao Gj. Šimončić. 10 nč.
Govedarstvo. Napisao M. Kučenjak. 20 nč.

Opis zemalja, u kojih obitavaju Hrvati. Od Vj. Klaića. I., II., III. Po 20 nč.
Voćarstvo za puk. Napisao Fr. Kuralt. (Sa slikami.) 20 nč.

Domaća perad ili živad. Priredio Andrija Hajdinjak. 15 nč.
Vjekopis biskupa tršćanskoga Dobrile. Od Cvj. Rubetića. 15 nč.

Supruga (žena) prava kršćanka. Za puk napisao Isidor F. Paulić. 15 nč.
Nauk o domaćem uzgoju. Napisao Ferdo Filipašić. 20 nč.

Krmarstvo ili kako valja svinje gojiti. Napisao Nikola Vežić. 10 nč.
Kovačeva Barica. Seoska pripovijest. Napisao Dragutin Lihl. 20 nč.

Pripovijesti iz hrvatske povjesti. Od Vj. Klaića I., II. i III., po 25 nč.
Švilogojstvo za puk. Napisao Stjepan Mažuranić. (Sa 23 sl.) 15 nč.

Živinski liečnik. Napisao Ivan Jagić (Sa 9 sl.) 30 nč.
Stolna crkva u Djakovu. (Sa 3 slike.) 1 for.

Pripovijetke za puk Lava N. Tolstoga. I. i II. sv., svaki 20 nč.
Zbirka korisnih pouka u kućanstvu i gospodarstvu. I. K. Cеровski. 30 nč.

Dobro diete. Dobar mladić. Dobar muž. Od Cvjetka Grubera. 30 nč.
Grof Borovački. Pripovijest od J. Zorića 50 nč.

O pristojnom ponašanju i o čistoći. Za puk napisao J. Kotarski. 15 nč.
Opis naše zemlje. Sastavio Lovro Matagić (Sa 12 slika.) 30 nč.

Naši svagdašnji griesi. Napisao Ivan Filakovac. 20 nč.
Pčelarenje sa pokretnim saćem. Napisao Kvirin Broz (Sa sl.) 30 nč.

Jagica i Mijo. Slika iz seoskoga i obrtničkoga života. Od J. Zorića. 40 nč.
Pobožna duša. Napisao I. K. Pagani. Preveo Stjepan Korenić. 40 nč.

Fabiola ili drevni kršćani. Od I. Gojtana. 15 nč.
Molitvenik za hrvatski puk. Od Kanižlića. Nevezan 1 for.

Segregacija u Jurjevici. Pučka pripovijest od J. Zorića. 30 nč.
Lučba za puk po Vertovcu. Priredio L. Matagić. 35 nč.

Čovjek od rođenja do ženitbe i II. sv. od ženitbe do smrti. Po Albanu Stoleu priredio Stjepan Korenić Svaki 15 nč.

Život g. Isusa Krista. Od nadbisk. J. Stadlera Knj. I., II. i III. po 40 nč.
Majstor Adam. Pripovijetka od V. Novaka 25 nč.

Vračara Klara. Od I. Lepušića. 30 nč. — Štitite životinje. 10 nč.
Okovi. Napisala Milena S. Pokupska. 30 nč.

Magnetizam i elektricitet. Napisao Oton Kučera. (Sa 42 sl.) 25 nč.
Život bl. djevice Marije. Napisao dr. Josip Pazman. Sv. I. i II. po 40 nč.

Pripovijesti iz bosanskog života. Napisali Osman Aziz. 15 nč.
Domaća ljekarna. Napisao Škender Horvat. 30 nč.

Stari Slaveni. Povjesničke crtice. Sastavio Julius Gollner. 35 nč.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 30 nč.

Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) Obradili Milan pl. Eisenthal i Oton Frangeš. 50 nč.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000076345

